

Jakin192

iraila-urria
2012

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

ZENBAKI HONETAN

7

LIBURUAK

11 Euskal liburugintza 2011
JOAN MARI TORREALDAI

GAIAK

53 Indarkeria eta politika
AGNÈS CUGNO

65 Feminismoaren jarduera Globalizazioaren
Aurkako Mugimenduan (GAM)
IRATXE PEREA OZERIN

EGUNEN GURPILEAN

85 HAIZEA BARCENILLA
INAKI IRAZABALBEITIA
GOIZALDE LANDABASO
LIONEL JOLY
JOSU LARRINAGA

© **Jakin**

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2012ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	55 €	—
Ale arrunta	9,20 €	12 €
EUROPAN		
Harpidetza	70 €	—
Ale arrunta	11,70 €	15,50 €
EUROPATIK KANPO		
Harpidetza	85 €	—
Ale arrunta	15 €	18 €

SUMMARY

BASQUE BIBLIOGRAPHY 2011

Joan Mari Torreal dai, the editor of *Jakin*, publishes appraisal of the development of bibliographical publication in the Basque language during 2011. In this year, 2.237 books were published in the Basque language, 214 more than in 2010. Most of these publications are school books (32%), followed by children's and young people's literature (29%), books on human and social sciences (16%) and literature for adults (13,5%). Torreal dai has been cataloguing Basque bibliographical publication since 1976. **JOAN MARI TORREALDAI**

VIOLENCE AND POLITICS

The professor of Philosophy Agnès Cugno reflects on the debate surrounding relationships between politics and violence. The author rejects the fact that the main function of politics is to regulate, channel and even pacify all signs of violence—an idea that has emerged from an inappropriate interpretation of contractualist theories dating from the time of the Enlightenment. Politics does not act against violence, but rather, takes advantage of it for its own ends. In this respect and given the political nature of violence, Cugno reinterprets the meaning of concepts such as «condemnation» and «forgiveness» in terms of acts of political violence. **AGNÈS CUGNO**

FEMINIST ACTION WITHIN THE ANTI-GLOBALIZATION MOVEMENT (AGM)

The researcher Iratxe Perea Ozerin analyzes the relationship between the feminist movement and the Anti-globalization Movement (AGM), as she is of the opinion that the current feminist struggle coincides with resistance against capitalism. With this aim in mind, the author analyzes the activity, agenda and key players in the AGM, and also the track record of feminism in the struggle against globalization, placing the demands made by both movements within their socio-economic context. **IRATXE PEREA OZERIN**

NEWS TODAY

This section gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. Current affairs in the field of art, technoscience, literature, socio-linguistics and globalization will be analyzed this year. This section draws on various specialists: Haizea Barceñilla, Inaki Irazabalbeitia, Goizalde Landabaso, Lionel Joly, and Josu Larrinaga. **VARIOUS AUTHORS**

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 192. zenbakia da eta 2012. urteko bosgarrena.

Zenbaki honetako edukien artean *Liburuak* saila dugu lehenik. Bertan, Joan Mari Torrealdei *Jakineko* zuzendariak, aurreko urteetan egindakoaren ildo beretik, 2011. urtean euskaraz argitaratutako liburuen azterketa aurkezten digu. Izan ere, Torrealdaik urtero egiten duen lana ez da mugatzen liburuen zerrenda hutsa osatzera (www.jakingunea.com webgunean dago 2011ko liburuen zerrenda hori). Ohi duenez, oraingo honetan ere euskal liburuen urteko ekoizpenaren azterketa eta balorazioa osatu du.

2011ko euskal liburugintzaren azterketa honetan ere, beraz, hainbat datu eta zifrarekin batera, analisia eta balorazioa datoz. Honako alderdi hauek landu ditu egileak: lehenik, liburu produkzioaren zifren eta iturrien inguruko zenbait ohar; bigarrenik, tituluaren eta orrialde kopuruen arteko erlazioari buruzko datuak; hirugarrenik, argitalgintzari dagokionez, liburu ekoizleen izaera eta aniztasuna, argitaletxe emankorrenen aipamena, eta argitalpen digitalaren datuak; laugarrenik, argitalpenaren zenbakien inguruan, argitaratutako tituluaren zifrak, nobedadeak eta berrargitalpenak, jatorrizko eta itzulitako liburuak; eta, azkenik, gai multzoen sailkapenari buruzko datuak eta azterketa. Kopuru nagusiak aipatzearen, 2011n 2.237 liburu argitaratu ziren, 2010ean baino 214 gehiago. Urtero legez—2010ean izan ezik—, gehienak hezkuntza eta irakaskuntza arlokoak izan ziren: 721 (produktio osoaren %32); ondoren, 2010ean lehen aldiz ugarienak izandako haur eta gazte literaturako liburuak (643, %29), giza eta gizarte zientziei buruzkoak (359, %16) eta helduen literaturakoak (303, %13,5).

Ondoren, *Gaiak* sailean, bi artikulu datoz.

Lehen artikuluan, Agnès Cugnok indarkeriaren eta politikaren arteko harremanaz egiten du gogoeta. Cugnok ukatu egiten du indarkeria eta

politika elkarren kontra daudenik, hots, politikaren zeregin nagusia indarkeria arautu, bideratu eta isilaraztea denik, Ilustrazioko teoria kontraktualisten interpretazio oker batetik ondorioztatzen den bezala. Politika indarkeriaren bidez eraikitzen da beti. Tesi horretatik abiatuz hausnartzen du egileak politikaren izaera moralari buruz, eta baita kondena eta barkamena kontzeptuekin testuinguru horretan egiten den erabilpenari buruz ere.

Iratxe Perea Ozerinek, bigarren artikuluan, feminismoaren eta Globalizazioaren Aurkako Mugimenduaren arteko harremana aztertzen du. Egilearen iritziz, emakumeek pairatzen dituzten giza eskubideen urraketak eta diskriminazioa ikuspuntu estrukturaletik ulertuta, egungo borroka feminista kapitalismoaren aurkako erresistentziarekin lotzen da. Horrenbestez, Globalizazioaren Aurkako Mugimenduaren jarduera, agenda zein eragile nagusiak aztertzen ditu Perea Ozerinek, eta baita feminismoak globalizazioaren aurkako borrokan egindako bidea ere, aipatutako bi mugimenduen aldarrikapenak euren testuinguru sozioekonomikoan kokatuz.

Egunen gurpilean saileko idazlanak datoz azken orrialdeetan. Azkenaldiko berrien iruzkin labur eta biziak egin dituzte Haizea Barcenillak Artean, Inaki Irazabalbeitiak Teknozientzian, Goizalde Landabasok Literaturan, Lionel Jolyk Soziolinguistikan eta Josu Larrinagak Glokalia atalean. ¶

LIBURUAK

Euskal liburugintza 2011

11 JOAN MARI TORREALDAI

Euskal liburugintza 2011

JOAN MARI TORREALDAI

Soziologian doktorea eta Kazetaritzan lizentziaduna

2011ko honekin badira 35 urte lantegi berean dihardudala, euskarazko liburugintza biltzen eta aztertzen. Frankismo garaian genuen informazio falta gorriari erremedioa jartze aldera hasi nintzen. Informazio falta orain ez da ordukoa, baina bada orain ere, eta han eta hemen dabilzan datuak ez dira aski fidagarriak. Nire ahalegin honek erreferentzialtasuna lortzea du helburu eta amets, nahiz eta jakin esker gaiztoko lana dela egun informazioa iturburuetan barik edozein errekastotan bilatzen den garaiotan.

Lan honetan liburuen berri jakin eta horien informazio osoa eskuratzeak du nekerik handiena. Iturri desberdinetara jo behar izaten dugu. Zorionez, sektorearen laguntasuna dugu. Liburu asko argialetxeetatik jasotzen ditugu (%41,5), aleak batzuetan eta fitxak besteetan. Sektorearen laguntza hori, baina, ez da oso-betea. Argitaldari guzti-guztiengana jotzen dugu, profesionalak izan ala ez, eta ikusten da erdiek ere ez dutela erantzuten. Ulertzekoa da liburu ekoizle koiunturalek ez erantzutea. Ez horrenbeste beste askok erakusten duten utzikeria edo axolagabekeria. Ez ote, hain zuzen, euren profesionaltasunaren termometroa?

Falta zaigun informazioaren ia %60ren bila, beste bide batzuk landu behar ditugu. Oso eskertzekoa da hainbat liburutegik ematen diguten laguntza paregabea, batez ere Donostiako Koldo Mitxelena eta Udal Liburutegiak. Liburutegetatik jasotzen dugu informazioaren %16. Informazioaren %40 pasa falta zaigu oraindik. Internet bidez moldatzen gara, batez ere ISBNko espainiar agentzia eta Eusko Jaurlaritzako ELSN bilgunea goitik behera arakatzuz. Ipar Euskal Herriko ekoizpena ere bereizi arakatu behar da.

Lanak ditu, bai, liburuen fitxak osatzeak. Gutxiagorekin konformatzen dira asko. Baina uste dut esfortzuak merezi duela, euskarazko ekoizpenaren katalogo jator bat osatu nahi badugu behintzat. Gure lan honek badu abantaila bat, eta da: maitasuna benetakoa den frogekin erakusten du, alegia, titulu guzti-guztiak fitxatu egiten ditugu eta nornahiri eskaini kontrastea egin edota erabil ditzan. Jakinen webgunean zintzilikatzen dugu zerrenda (www.jakingunea.com/grafikoak/liburugintza_2011.pdf).

Tituluak eta orrialdeak

2011n argitara emandako tituluak guztira 2.237 dira. Zertan esanik ez da liburu analogikoz eta digitalez osatzen dela unibertso hori. Hori bateko.

Eta besteko, guztiak dira «euskal liburu». Liburu dira, hasteko; alegia, Unescok hala kontsideratzen dituenak, euskarriak euskarri. Baldintza nagusi bat da ISBNren jabe izatea. Puntu horretan zehaztapentxo pare bat. Aztertu dugun unibertsoa ISBN duten liburuekin osatzen da eskusiboki, digitalak izan, analogikoak izan. Jakinen webgunean, aldiz, 80 bat titulu erantsi dizkiogu ISBNdunen zerrendari. Azalpen bat merezi du horrek: han eta hemen egin dugun bilketan, 200 bat titulu gehiago jaso ditugu. Baina horien informazioaren kalitatea, arrazoi desberdinengatik, ez da beti fidagarria. Bada multzo bat, hala ere, nahiz ISBN ez eduki, ondo kontrolatuta daukaguna eta horrezaz gainera pu-

bliko orokorrarentzat gure ustez interesa izan dezakeena. Berriz diot, horiek sartu egin ditugu zintzilikaturiko zere-
rendan, baina ez ditugu aintzat hartu azterketa egiteko or-
duan.

Hortaz, jaso ditugunak «liburuak» dira, eta gorago aipatu bezala, «euskal» liburuak. «Euskal» definitzerakoan ez dio-
gu begiratzeko ideologiari edo geografiari. Euskaraz dagoena da euskal liburua; elebiduna ere bai, proportzio jakin ba-
tzuk mantentzen baditu.

<i>Iturria</i>	<i>ISBN espainiar agentzia</i>	<i>Precisa / Conecta</i>	<i>Joan Mari Torreal dai</i>
2000	1.425	1.589	1.519
2001	1.326	1.621	1.488
2002	1.342	1.588	1.667
2003	1.487	1.576	1.949
2004	1.904	1.584	1.859
2005	1.793	2.094	2.030
2006	1.525	1.710	1.822
2007	1.552	2.009	2.147
2008	2.156	2.094	2.573
2009	2.040	2.022	2.342
2010	1.852	2.006	2.023
2011	1.901	—	2.237

Aipatu ditugun irizpide horiek guztiak kontuan, gure uni-
bertsoak 2.237 titulu ditu. Aurreko taulan ikus daiteke zein
izan den titulu kopuruaren eboluzioa mende berrian zehar,
2000tik gaurdaino. Ondoko zutabetan agertzen da, orobat,
beste batzuek ematen duten informazioa zein den.

<i>Orrialdeak / Urtea</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
Orrialdeak guztira	255.686	317.713	368.411	310.657	253.621	284.118
Urtetik urtera %Δ	-10,46	24,26	15,96	-15,68	-18,36	12,02
Batez beste liburuko	137,39	146,68	142,46	132,99	125,37	127, -

Tituluen eboluzioak agertzen duen joera bera adierazten
ote du orrialdeen eboluzioak? Hau da, tituluen kopurua go-
ra doan neurri berean hazi ote da orrialdeen kopurua? Ez
da kontu segurua. Egia da aurtengo produkzioa hazi egin
dela titulutan eta orrialdetan, 10-12 puntu, baina oro har

ematen du liburuak argalduz doazela eta titulu kopuruaren eta orrialde kopuruaren proportzioa ez dela berbera.

Orrialde kopurua igo edo jaitsi ez da berdin egiten gai guztietan. Aurten, zehazki, ikasmaterialetan igo da gehiena, eta jaitsi egin da orrialde kopurua bai gizarte zientzietan eta bai zientziazkoetan.

Gai sail desberdinetan, bestalde, liburuak ez dira orrialde kopuru berekoak. Urteko produkzioan liburuak 127 orrialde ditu, oro har. Libururik potoloena erlijiozkoa da (239 orrialde) eta gero gizarte zientzietakoa (200 orrialde). Literatur liburua 158 orrialdekoa da, eta gutxiago ditu irakas-kuntzakoak (122). Denetan meheena haur eta gazte literaturakoa da, 73 orrialderekin.

<i>Orrialdeak / Urtea</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
12 orrialde arte	23	35	53	62	68	88
13 eta 48 bitartekoak	404	509	649	528	433	459
49 eta 100 bitartekoak	378	401	434	377	348	494
101 eta 200 bitartekoak	545	607	652	585	469	561
201 eta 400 bitartekoak	318	385	449	383	326	377
401 eta 600 bitartekoak	60	83	103	85	64	63
600dik gora	24	42	56	40	29	35
Kopurua zehaztu gabe	109	104	190	276	286	243
<i>Guztira</i>	<i>1.861</i>	<i>2.166</i>	<i>2.586</i>	<i>2.336</i>	<i>2.023</i>	<i>2.320</i>

Azken aldiko ekoizpenean, zein litzateke euskarazko liburuaren lodieran joera nagusia? Ikusten da, urtea joan eta urtea etorri, berdintsu mantentzen dela multzoketa. 100-200 tarteko liburuak du preferentzia. Beheranzko joera indartsuagoa da kontrakoa baino. Berrehun orrialdetik beherako liburuak iazko ekoizpen osoaren %70 eta gehiago suposatzen du. Liburuxkak ere ugari dira: 50 orrialde azpikoak %23,5 dira, berrehun orrialdetik gorakoak baino gehiago (%20,5). Liburu txikiaren aldeko joera da nagusia, dirudienez.

Jardun editoriala

Ekoizpenean esku hartu duten eragileen lana aztertuko dugu hemen.

261 ekoizle

2.237 titulu ekoizteko eragile asko dira 261 (8,5eko ekoizpen ratioa). Asko izanik ere, hala eta guztiz ere, aurreko urteetan baino dezente gutxiago dira, iaz baino 30 ekoizle gutxiago.

Aurrerago zehaztuko dugunez, mota ugaritako eragileak aurkitzen ditugu 261 argitaratzaile horien artean. Gutxi batzuk, gutxienak, profesional petoak; eta gehien-gehienak bes-telakoak.

<i>Tituluak</i>	<i>Argitaratzaileak</i>
1	150
2-4	52
5-9	26
10-19	8
20-29	8
30-39	3
40-49	4
50-59	1
60-69	0
70-79	2
80-89	0
90-99	1
100-149	5
150etik gora	1

Emaitzetatik epaitu beharko baitira argitaratzaileak ere, alderdi kuantitatiboari dagokionez behintzat ez da kukurruku jotzekoa taulak ematen duen irudia. Laburbildu dezagun zenbait datu, besterik gabe:

- %57,5ek titulu bakarra atera du: 150 ekoizle dira.
- %77,5ek, hots, lautik hiru baino gehiagok, 10 titulutik behera ekoizti du: 228 ekoizle dira.
- %12,5 bakarrik da hamar titulu edo gehiago atera duena. Bestela esan, 161 eragileko unibertsoetik 33 dira hamar titulu edo gehiago atera dutenak.
- %2,3 dira 100 titulu baino gehiago kaleratu dutenak: 6 argitaletxe dira.

Argitaletxe nagusiak

Emaitzetan nagusi diren lehen hamarrak bereiz hartu eta aztertu ohi ditugu urtero. Aztertu bainoago aurkeztu.

Multzo horren ezaugarri nagusitxoak azalduko ditugu.

Ekoizleen unibertsoan zati txiki bat da hori (%3,8) baina ekoizpen ratio handikoa (119,5); eta ekoizpenaren erdia pasa ekoitzi dute (%53,4).

Hamar horien ekoizpenak gora egin du iaztik hona, bai zenbaki absolutuetan (944 iaz, 1.195 aurten), eta bai ehunekoetan (%46,6 versus %53,4). Iaz plazaratu nuen hipotesia, hortaz, ez da zuzena. Alegia, editorial profesionalak bere produkzioa murrizten hasiak zirela idatzi nuen; eta, aurten-goak erakusten duenez, hori ez da guztiz egia. Partzialki bai, hala ere. Hainbat euskal argitaletxeren kasua behintzat bada. Emaitzetan nabaritzen ez bada, arrazoia beste bat da, kanpoko editorialen lanak egin duela gora.

<i>Argitaletxea</i>	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrarg.</i>	<i>Titulu kopurua</i>	<i>%</i>
Elkar	89	141	230	10,3
Ibaizabal	106	41	147	6,6
Ikaselkar	30	112	142	6,3
Anaya	68	68	136	6,1
Zubia	123	0	123	5,5
Susaeta	79	38	117	5,2
Giltza-Edebé	48	51	99	4,4
Aizkorri	25	50	75	3,3
Erein	50	22	72	3,2
Desclée de Brouwer	44	10	54	2,4
<i>Guztira</i>	<i>662</i>	<i>533</i>	<i>1.195</i>	<i>53,4</i>

Gauza ezaguna da lehen hamarren multzo hori bitan banatzen dela urtero: bertokoak eta kanpokoak, aurten bosna. Ekoizpenaren aldetik, baina, bertokoen lana besteen gaintik eroso egon da beti. Aurten lehen aldiz balioak trukatu egin dira, modu esanguratsuan trukatu ere. Hamarren baitako produkzioaren %58,5 da kanpokoena, eta bertokoena %41,5. Joera aldaketa horren garrantzia atzemateko goizegi da, noski, baina ez litzateke harrigarria krisiaren haizeak Espainiaren

alde jokatzea. Bi modutara behintzat: testuliburua ekoiztea (testuliburuez ari baikara gehiena) errentagarriago gertatzen zaie Espainiako merkatuan zabal finkaturikoei. Hori bateko. Eta besteko, PPren gobernuaren asmoak egia bihurtzen badira (eta hala gertatuko da, hala gertatuko denez), edukietan ere apenas egin beharko duten aldaketarik espainiarrek.

Argitalpen digitala

Zer aztertu handirik ez dago edizio digitalean. Hain da txikia. Begi bistakoa da ez duela hartu espero zen abiadurarik, ez gurean eta ez bestela. Gurean, gainera, aurreko urtetik hona aleak galdu egin ditu, 60 titulu gutxiago. Une batetik bestera leherketa gerta daitekeela sinetsirik ere, gaur-gaurkoz ez da apustu ausartik ikusten inguruan, agian euskarri unibertsalik ez dagoelako eta negoziozirik edo errentagarritasun ekonomikorik ez delako sumatzen.

Gaur egun edizio honetan parte hartzen dutenak bi eratakoak dira, editore komertzialak eta unibertsitateak. Azken horietan, egia esan, UEU da lerro finkoa mantentzen duen bakarra. Argitaletxeetan, bestalde, presentzia txiki bat mantentzen da digitalean, baina gehiagotara pasatu gabe.

Hona lehen bostak, ekoizpenaren %71,5 egin dutenak:

- UEU: %23,5.
- Desclée de Brouwer: %18,5.
- Txalaparta: %10,5.
- Edelvives-Ibaizabal: %10,5.
- Elkar: %8,5.

<i>Gaia</i>	<i>Digitala</i>	<i>Analogikoa</i>
Aisia liburua	6,1	2,6
Giza-gizarte zientziak	20,3	15,7
Haur-gazte liburua	21,6	29,3
Irakaskuntza	15,4	33,5
Helduen literatura	21,6	12,9
Orotarikoak	1,2	0,6
Zientzia liburuak	13,5	4,3

Zer da digitalean ekoizten dena? Edizio analogikoan ekoizten denaren berdina edo parekoa al da, kopuruan ez bada ere gaitan? Paper euskarrian eta elektronikoa gai berak publikatzen al dira?

Bi edizioak alderatu ahal izateko, zutabe banatan jarri ditugu elkarren parean, batean digitala eta bestean analogikoa. Zutabeen arteko erlazioaren irakurketa desberdinak egin daitezke, baina edizio digitala leku propiorik gabe-edo iruditzen zait niri. Ez du edizio analogikoaren koherentzia eta, bestalde, ez nuke esango paperaren osatzailea denik ere. Produkzio trinkoagoa eta joera markatuagoak beharko genituzke geroko bidea ikusi ahal izateko. Orain-oraingoz literatura-
ra isuria ikusten da, hala gazteen nola helduen literaturara.

Argitaratzaile motak

Argitaratzaileen unibertsoa nola deskribatu, beraien artean (jatorriz, indarrez, izaeraz) horren desberdinak direlarik? Osagai ezberdinak gurutzatu eta sailkapen bat eratzea da nire hautua. Kontua da unibertso horren aniztasuna tipologia koherente, sistematiko eta esanguratsuan azaltzea. Bi faktore nagusi lehenetsi ditut, jatorria eta izaera. Alegia, jatorri geografikoaren arabera, bertokoak eta kanpokoak bereizten ditut. Izaeraren arabera, bi azpimultzo bereizten ditut: pribatu, publiko eta parapubliko (unibertsitateak eta), batetik; eta, bestetik, argitaldari profesionalak aurrena eta bestelakoak gero, horien artean elkarte, fundazio eta beste. Eta, azkenik, edizio partekatua: hemen sartu ohi ditut jatorri eta izaera diferenteko argitaldarien arteko lankidetzak.

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizleak</i>	<i>Ekoizpena</i>	<i>%</i>
Bertoko argitaletxe pribatu komertziala	55	1.040	46,5
Argitaratzaile publikoa	44	153	7,-
Elkarte, talde, fundazio...	77	147	6,5
«Kanpokoak»	38	698	31,-
Irakaskuntzakoak	14	128	5,5
Koedizioa	18	30	1,5
Besterik	15	40	2,-

Argitaratzaile multzo horien ezaugarriak azalduko ditut gain-gainetik.

- *Bertoko argitaletxe pribatua*

Euskal editore nagusien multzoa da hau. Bertan kokatzen dira erabakigunea Euskal Herrian dutenak, profesionalak, edo ofiziokoak, merkatu irekian lan egiten dutenak, enpresa pribatuak. Multzo indartsuena hauxe da: %21 izanik ere, ekoizpenaren %46,5 ekoitzi dute, ekoizpen ratioa 19 delarik. Produkzio handiko multzoa da, bai, baina ez horrenbeste azken batean. Euskal edizioaren jakinaren gainean ez dagoen batek pentsa lezake horiek bermatzen dutela produkzioa ia bere osoan. Baina ez, erdia ere ez dute ekoizten eta gainera ez dituzte horren urruti Espainian etxe nagusia dutenak. Ez dakit mehatxu diren ala ez, baina lehiakide arriskutsu bai, merkatu berean eragiteko abantailak ugari baitituzte, beraien merkatu naturala askoz zabalagoa baita.

Bi multzo horien ondoan badira bestelako liburu ekoizleak ere, tantaka-tantaka ale ugari plazaratzen dituztenak, hala nola, elkarteak, fundazioak, erakunde administratiboak, unibertsitateak.

Bertoko argitaletxe profesional pribatuen sailera itzuliz, esan behar da berori dela orekatuena liburu mota guztiatarik baduelako guztietan. Indar gehien-gehiena hiru sailetan du: haur eta gazteen liburuan (%16,7), irakaskuntzako liburuan (%11,8) eta helduen literaturan (%11,3). Ehuneko horiek ekoizpen osoarekikoak dira.

Multzo hau da, gainera, egonkor eta sustraituena. Berak berrargitaratzen du ekoizpenaren %56.

- *Argitaratzaile publikoa*

Administrazioak horrenbeste plegu eta adar dauzkan herria izanik gurea, normaltzat eman beharko genuke liburu ekoizleen %17 izatea argitaldari publikoa. Eusko Jaurlaritzza eta bere departamendu edo erakunde kidetuak, Nafarroako Gobernua berdin, foru aldundiak, udalak... eragile ugari dira,

baina indar gutxi dute produkzioaren baitan (%7), ekoizpen ratioa 3,5 delarik.

Krisi ekonomikoagatik ala ez, jaitsi egin da alor honetako ekoizpena. Udalek jaitsi egin dute, Eusko Jaurlaritzak ere bai, Nafarroako Gobernuak zer esanik ez, eta Gipuzkoakoa salbu foru aldundiek ere apaldu egin dute produkzioa.

Eragin gutxiko liburua da hau, ahul iristen da merkatura, berrargitalpenik ez du eta giza nahiz gizarte zientzien eremuan kokatzen da gaiaren aldetik.

- *Elkarte, fundazio eta gisakoak*

Heterogeneoena eta zabalena multzo hauxe da. Ekoizleen %29,5 dira eragile horiek: esan bezala, taldeak, elkarteak, fundazioak, klubak...

Ekoizpena, aldiz, mugatua da: %6,5, eta ekoizpen ratioa apala, noski: 1,9. Oro har, indar gutxi du, nekez iristen da merkatura eta ez du luze irauten, salbuespenak salbuespen. Daukan eragina giza edo gizarte gaietan du. Eragile indartsuenetan aurkitzen ditugu Euskaltzaindia, Eusko Ikaskuntza, Kutxa edo Labayru, dozena erditik dozenarako titulu kopuruarekin.

- «*Kanpoko*» *argitaratzaileak*

Euskal Herriko mugetatik kanpo daukate etxe nagusia ekoizleen %14,5ek. Multzo berean sartu ditugu etxe profesionalak eta bestelakoak. Estatu mailan, eta bereziki irakaskuntzaren munduan, izen eta indar handia duten hainbat etxek lan egiten du gurean, hala nola, Edelvives, Anaya, Santillana, Edebe, Everest, besteak beste.

Eragileen kopurua mantendu egin bada ere, jauzi esanguratsua ekoizpenean gertatu da; ekoizpen osoaren %31 ekoizti dute, aurreko urtean baino 11 puntutik gora. Ekoizpen ratioa ere bertokoen berdintsua da, 18,3.

Berrargitalpenean beste jauzi bat dago: iazkoa bikoiztu egin dute, %34,6raino iritsiz. Eta itzulpena? Argitaldari horien jatorria aintzat hartuz, normala ere bada itzulpenaren

indarra. Aitortua %45 bat da, eta mozorrotua edo dena delakoa askoz ere handiagoa. Anayak, esate baterako, 136 titulu atera ditu, baina bat bakarra ere ez itzulia?

Ekoizle horien eragin eremu nagusia ez eze, ia-ia bakarra haur eta gazteen mundua da, ikasmaterial guztien %18,6 eta haur nahiz gazteen argitalpenen %10,7 beroriena baita.

- *Irakaskuntzakoak*

Liburugintzan esku hartzen duten ikastetxe eta irakasgu-neetako argitaratzaileak ez dira asko, baina izan badira: %5,5. Maila bereko (%5,5) produkzioa dute, eta ekoizpen ratioa 9,1 da, elkarreana eta administrazioena baino altuagoa.

Giza eta gizarte zientzietan eragiten du pittin bat liburu mota honek (%2,4), baina merkatuan ez du indarririk, ez iraupenik. Berrargitalpenik gabeko liburua da.

- *Argitalpen partekatua*

Edizio partekatuan era askotako uztarketak eman ohi dira: bertoko eta kanpoko, profesional eta elkarte, publiko eta pribatu. Denetara, ekoizleen %7 dira holakoak. Ekoizpena, ordea, oso txikia da, %1,5.

Aurreko urteetatik hona, itxuraz asko jaitsi da multzo honen indarra. Baina sailkapen irizpide aldaketa da horren kausa, eta ez besterik. Orain arte, Elkar editorialak eta Ikastolen Elkarrekin elkarrekin egin ohi zuten ekoizpena multzo honetan kokatu ohi genuen. Aurten bi eragileon elkarlanik ez dago, Ikaselkar izeneko enpresa berria baizik, hemen kokatu ordez lehen multzoan sartu duguna.

Eskaintza editoriala

Eragile editorialen azterketatik emaitzetara lerratzen gara orain. Urtean zehar editorialek eskaini digutena bere alderdi kuantitatibo, formal eta materialetan aurkeztuko dugu kapitulu honetan, eta hurrengoan aztertuko ditugu gaiak, edukiak, mamia.

Urtero bezala, datu soil eta isolatua eman ordez, bere tes-tuinguru diakronikoan aurkeztuko dugu, bi erreferentzia guneren arabera neurtua: bata, mende honetako lehen urtea erreferentzi puntu bezala hartu eta urtez urteko eboluzioa erakutsiz; eta bestea, aurreko urtearekiko jokabidea azalduz.

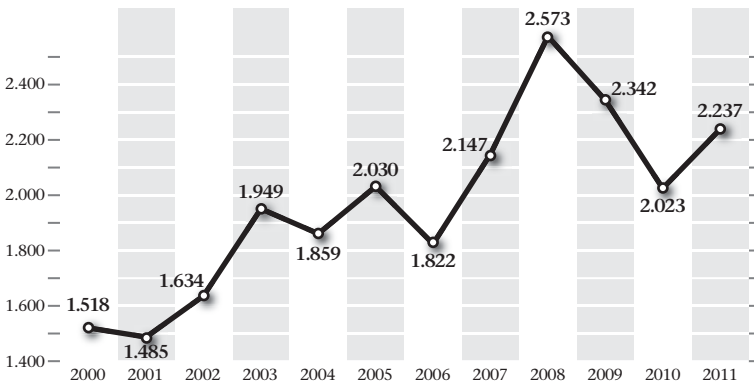
Bi ikuspegiak grafiko bidez agertuko ditugu.

Ondoko deskribapenean ekoizpena barrutik aztertuko du-gu, hau da, liburuaren izaera eta jatorria, eta ez bakarrik al-derdi kuantitatiboak. Hala nola, zenbat titulu publikatu di-ren, horietatik zenbat diren nobedade eta zenbat errepika-pen; nobedadeen barruan euskaraz sortua den ala euskarara ekarria; eta berrargitalpenaren informazio kuantitatibo eta kualitatiboa.

Egokia da inoiz erabili izan dudan matriuska errusiar panpinaren irudia azterketa hau azaltzeko: ontzi baten bar-ruan bestea, eta horren barruan txikiagoa eta hurrengoan txikiagoa. Holaxe azterketa honetan ere.

2.237 titulu

Kopuru hau asko ala gutxi den aparte utzita, grafikoak ar-gi erakusten du non kokatzen den zifra hori mende berri honen harian. Aurten gora egin badu ere, ez dago hor gai-lurra: 2008 eta 2009 urteetan handiagoa izan da liburu ekoizpena.

Kopuru hori, 2.237 titulukoa, paper euskarriko liburuz hornitzen da gehiena, baina barruan dauzka euskarri elektronikoa ekoitzi diren liburuak ere. Arestian agertu bezala, titulu horiek guztiak ISBNdunak dira, 2011ko lege gordailua dutenak.

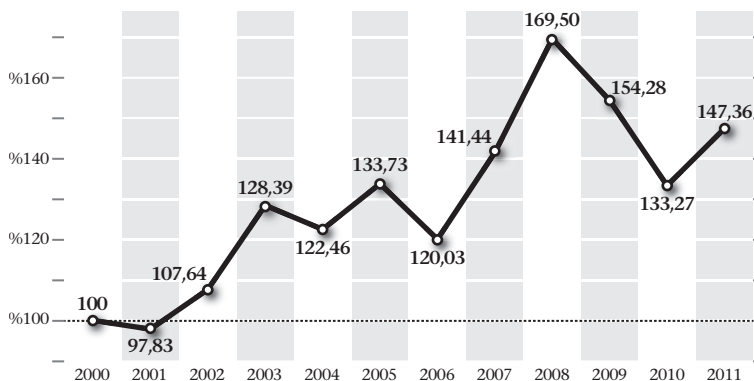
Liburu mota	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Analogikoa	1.945	1.851	2.016	1.818	2.135	2.483	2.131	1.801	2.075
Digitala	4	8	14	4	12	90	211	222	162
Guztira	1.949	1.859	2.030	1.822	2.147	2.573	2.342	2.023	2.237

Tituluen eboluzioa

Eboluzio hori, berriz diot, 2000 urtearekiko erreferentzian aurkezten da, urtean urteko balioak egokiago neurtzeko (eboluzio-lerroa).

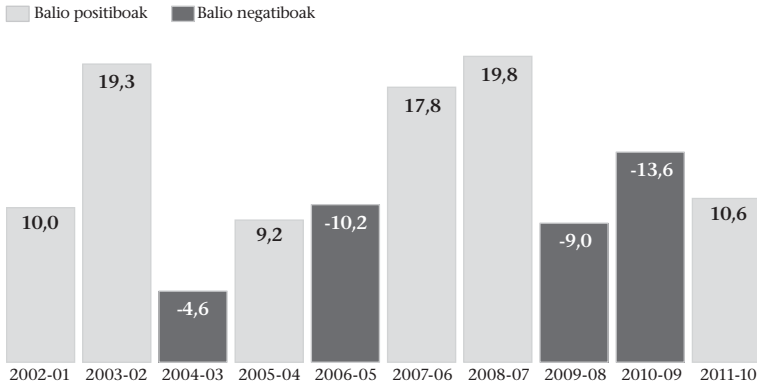
Hamabi urteko erreferentzia hori erreferentzia luzea da. Laburrago batek urte batetik bestera dagoen gorabehera markatzen du (eboluzioaren indizea).

Tituluen eboluzio-lerroa

2000 urtean baino 47 puntu gorago gaude, baina ez dugu aurten gailurra jo. Iazko jaitsaldia kenduta, aurreko bi urteetan gorago ibili gara, batez ere 2008an.

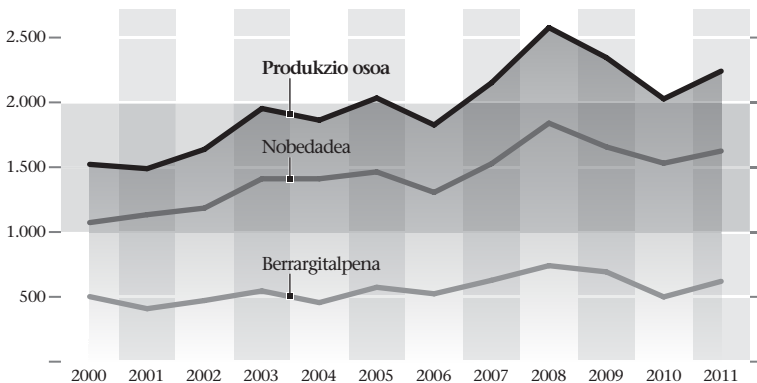
Tituluen eboluzioaren indizea

Aurten 10,6 puntu gora egin dugu, 214 titulu gehiago iaz baino, alegia. Bada zerbait, aurreko bi urteetan beherantz baitzihoan. Bere onera etorri dela dirudi, besterik gabe, aurreko urtean galdurikoa (319 titulu) berdintzera ere ez baita iritsi.

Nobedadeak eta berrargitalpenak

Titulu ekoizpenaren banaketa ohikoena da nobedadeen eta berrargitalpenen artean egin ohi dena. Banaketa horren balioak neurtzea dagokigu orain, titulu berri edo nobedadeetatik hasita. Nobedadeen barruan bereizi beharko dugu, gainera, zer den euskaraz sortua (jatorrikoa) eta zer kanpoko hizkuntzatik ekarri dena (itzulitakoa).

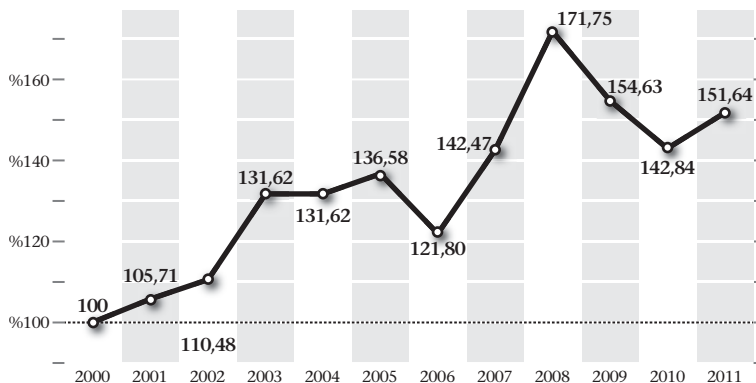
Grafikoak hamabi urteotako produkzio osoa erakusten du, nobedadeen eta berrargitalpenen eboluzioarekin batera.

<i>Urtea</i>	<i>Nobedadea</i>	<i>Berrargitalpena</i>
2000	70,4	29,6
2001	76,1	23,9
2002	72,3	27,7
2003	72,2	27,8
2004	75,7	24,3
2005	71,9	28,1
2006	71,5	28,5
2007	71,-	29,-
2008	71,-	29,-
2009	71,-	29,-
2010	75,5	24,5
2011	72,5	27,5
<i>Batez beste</i>	72,5	27,5

Grafikoak lerro bidez erakusten duena taulak zutabeka azaltzen du, bien arteko erreferentzia zehaztuz. Urteotako batez besteko balioak aurtengo balio berberak dira: 72,5 da nobedadea eta 27,5 berrargitalpena. Gauza bat behintzat seguru xamarra da hor, eta da: bataren eta bestearen balioak, urtea joan eta urtea etorri, puntu gutxiren gorabeheran mantentzen dira egonkor.

Nobedadeak

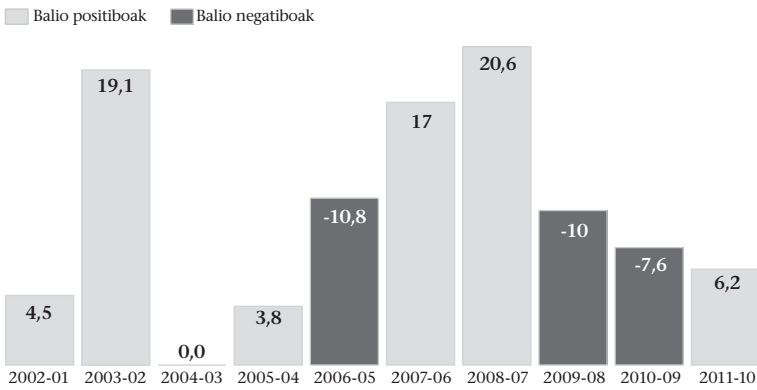
Nobedadeen eboluzio-lerroa

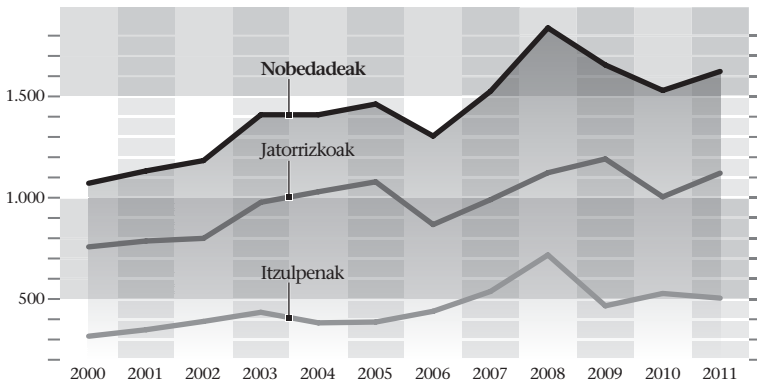
Tituluen grafikoaren kalkoa ematen du horrek, eta halaxe da balio txiki batzuen aldaketak salbu. Hor, esate baterako, 51,6 puntu gora gaude, tituluenean baino goraxeago. Logikoa da, bi eboluzio lerroen berdintasun edo antzekotasuna kontuan izanda, tituluen kopuruan nobedadeek duten pisua, berrargitalpenen ia bi halako.

Nobedadeen eboluzioaren indizea

Aurreko urtetik sei puntu gora egin du, bai, baina ez da horrenbeste, 94 titulu zehazki, aurreko bi urte segidan 17 puntu jaitsia baitzegoen, hau da, 309 titulu.

Nobedadeetan jatorrizko eta itzulitako liburuak

Lehenbizi, argitara eman diren liburuetan zer den edo zenbat diren euskaraz sortu direnak eta zenbat erdaraz sortu eta euskarara itzuli direnak, hori hurrengo grafikoa bisualizatzen da. Jatorrizko bezala identifikatzen ditugu euskararen iturburua daukatenak. Gainerakoek, aldiz, orain euskaraz badaude ere, erdararen batean dute jaiotza.

<i>Urtea</i>	<i>Jatorrizkoa</i>	<i>Itzulpena</i>
2000	70,6	29,3
2001	69,4	30,6
2002	67,5	32,5
2003	69,3	30,7
2004	73,-	27,-
2005	73,7	26,3
2006	66,4	33,6
2007	64,9	35,1
2008	61,1	38,9
2009	72,-	28,-
2010	65,5	34,5
2011	69,-	31,-
<i>Batez beste</i>	68,5	31,5

Urteko produkzioan zenbat den euskaraz sortua eta zenbat euskarara itzulia, horra taulan zehatz-mehatz. Aurtengo erlazioa eta urteotako batez bestekoa berdina da. Laburbilduz eta biribilduz, esan daiteke jatorrizko liburua bestearen bikoitza dela, beti ere nobedadeen barruan.

Proporzio egokia al da? Itzulpenak (%30 pasatxo) ez al du pisu gehiegi? Garai batean gai horri buruz bazen literaturarik. Gaur ez da eztabaidatzen. Errealitatea onartu eta kito.

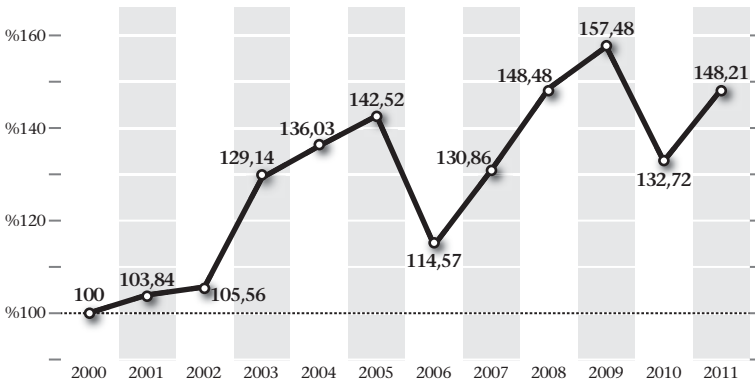
Gauza bat badu bere alde errealitate horrek: iraunkorra dela, laukian ikusten denez, proporzioa mantendu egiten dela, alegia. Horrek zera adierazi nahiko luke, errealitate jakin bati erantzuten diola, eta, ekoizpenaren baldintzak aldatzen ez badira, bere horretan mantenduko dela.

Eta, hala ere, niri altu xamarra iruditzen zait. Ingurura begiratzea besterik ez dago. Frantsesek ez dute proporzionalki gure erdia itzultzen. Espainian %20 pasatxo da itzulitakoa. Alderaketak ez digula balio esan diezadake norbaitek, gure

kultur premiak eta haienak ez direlako konparagarri. Halaxe da, izan. Baina inguru hurbilago bat ere badugu: gailegoek eta katalanek ere %25etik behera itzultzen dute. Eta guk %31!

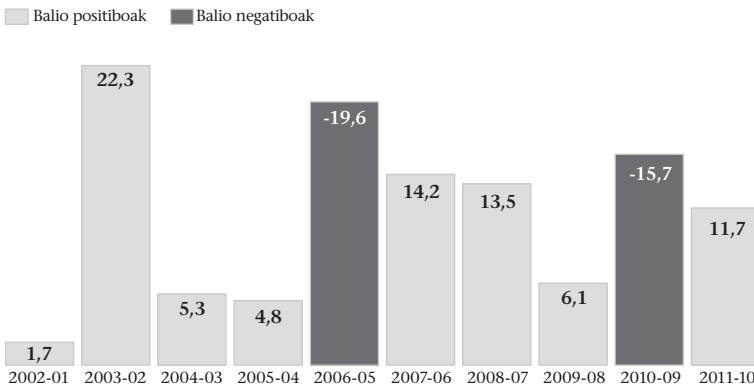
Jatorrizkoa

Jatorrizko liburuaren eboluzio-lerroa

Nobedadeen barruan jatorrizko liburuaren pisua kontuan hartuta, grafiko horrek nobedadeenaren antza du, baina urte batzuetan dezente desberdintzen da. Jatorrizko liburuaren gailurra hor ere ez dago aurten, 2009an baizik. Nobedadeen gailurra 2008koa da, ordea.

Jatorrizko liburuaren eboluzioaren indizea

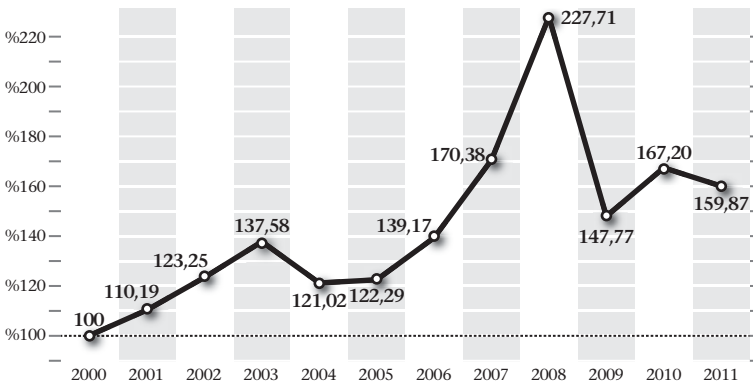

Ia hamabi puntu irabazi du aurten, 117 titulu. Ez da iritsi, hala ere, iaz galdutakoa berreskuratzera (187 unitate).

Seinalagarria da hamabi urtetan bi aldiz bakarrik egin duela beherantz liburu mota horrek. 2006an nabarmen jaitsi zen, ia 20 puntu.

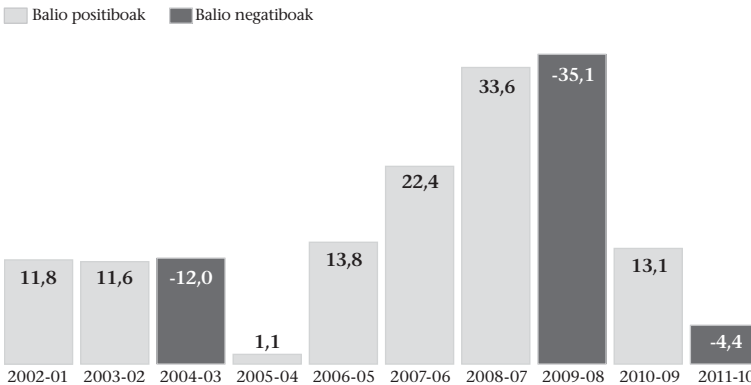
Itzulitakoa

Itzulitako liburuaren eboluzio-lerroa

2000tik hona 60 puntu hazi bada ere, gorago ibilia da hiru aldiz, nabarmen-nabarmen 2008an. Jatorrizko liburuak, ikusi berri dugun bezala, hurrengo urtean joko du gailurra.

Itzulitako liburuaren eboluzioaren indizea

Jaitsiera du aurten itzultako liburuak, txikia bada ere: 23 titulu.

Berrargitalpenak

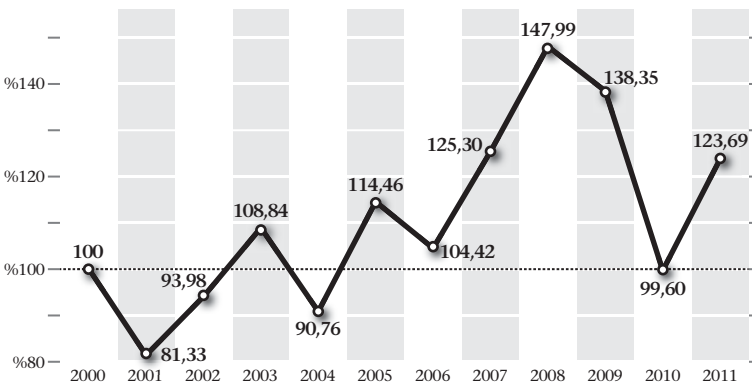
Nobedadea da txanponaren alde bat, eta beste aldea hau: berrargitalpena.

Itzulpenaren kasuan egiten genuen bezala, berrargitalpenean ere galde genezake ea egokia ote den nobedadeen eta berrargitalpenen arteko proportzioa. Kasu horretan ez ote litzatekeen berrargitalpena indartu behar. Berrargitalpena tituluaren arrakasta da, baina baita zerbait gehiago ere: izan ere, argitaletxearen eta liburugintzaren sendotasunaren ikur ere bada.

Ematen du, ematen duenez, errazago dela titulu berria ateratzea. Ohiko zirkuituetan sartu eta bere bidetxoa egiten du, jakina da. Ez da horren erraza nonbait liburuari bizialdi berria ematea, merkatua lantzea, irakurle berriak bilatzea, zirkuitu berriak sortzea.

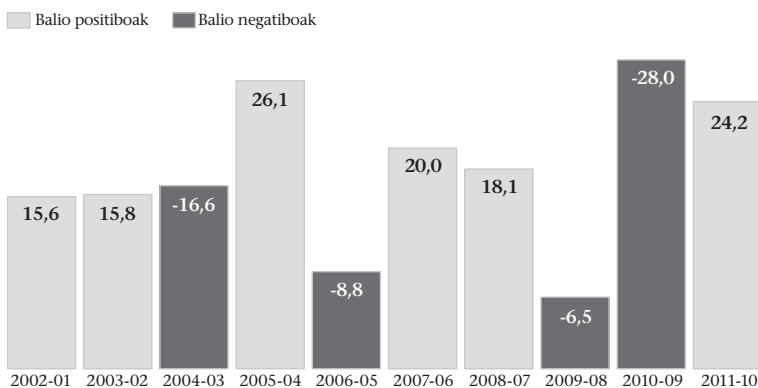
Kontua da bizialdi bakarrarekin desagertzen dela gurean liburu gehiegi. Zein urruti gelditzen zaigun eredu frantsesa, non erdia eta gehiago den berrargitalpena. Gurea, kontrara, espainiar eredu da.

Berrargitalpenaren eboluzio-lerroa

2000an baino 24 puntu gorago gaude. Ez dugu gehiegi aurerratu. Hiru urtetan gorago egon gara berrikitan. 2006an ematen zuen bide berri bat abiatu zela, baina ez zuen asko iraun, hirugarren urterako beherantz hasi baitzen.

Berrargitalpenaren eboluzioaren indizea

Iaztik 24 puntu irabazi ditugu, 120 titulu. 2007ko balioetan kokatu gara berriz, 2008koetatik urruti oraindik. Gertatzen da aurreko urtea beltza izan zela oso, 2000. urteko mai-latik ere jaitsi egin baitzen. 120 titulu errekuperatu ditugu aurten, aurreko urteetan galdutako 241 tituluen erdia.

Berrargitalpenaren mailaketa

Berrargitalpenen maila

Lehen argitaraldia.....	1.621 titulu
Bigarren argitaraldia.....	172
Hirugarren argitaraldia.....	125
Laugarren argitaraldia.....	62
Bosgarren argitaraldia.....	47
Seigarren argitaraldia.....	43
Zazpigarren argitaraldia.....	31
Zortzigarren argitaraldia.....	20
Bederatzigarren argitaraldia.....	29
Hamar argitaraldi edo gehiago.....	87

Produkzioaren laurdena da berrargitalpena. Horren %28 bigarren argitalpena da. Eta, beste muturrean, 10 argitaraldi edo gehiagoko bizitza daukatena %14 ditugu, 87 titulu. Gehienak tartean daude: berrargitaratu diren liburuen %58k 3-9 edizio izan dituzte.

Hamar argitaraldi eta gehiago

Zifretatik fitxetara igaroz, 10 edizio daukatena hasi eta 39. edizioraino kokatzen diren tituluak eskainiko ditugu banan-banan.

2011. urtean argitaratu diren 12 tituluk 20 ediziotik gora izan dituzte. Bik gaintzen dute 30. edizioa: *Ostegunak* liburuak 2011n 38. eta 39. argitaraldiak izan ditu, eta *110. Street-eko geltokia* 37. ediziora iritsi da. Iaz ere bi horiek zeuden gailurrean.

10. argitaraldia	
<i>A zer gaupasa!</i>	Mintegi, Miguel Angel
<i>Bihotz nahasiak</i>	Morillo, Fernando
<i>Euskara 3. Lehen Hezkuntza (País Vasco, Navarra)</i>	Piko, Biotza eta beste
<i>Euskara eta Literatura 1-1 (Ostadar berria).</i>	
<i>DBH. Lehen zikloa. 1. kurtsoa</i>	Aldasoro, Mikele eta beste
<i>Euskara eta Literatura 1-2 (Ostadar berria).</i>	
<i>DBH. Lehen zikloa. 1. kurtsoa</i>	Aldasoro, Mikele eta beste
<i>Euskara eta Literatura 1-3 (Ostadar berria).</i>	
<i>DBH. Lehen zikloa. 1. kurtsoa</i>	Aldasoro, Mikele eta beste
<i>Euskara eta Literatura 1-4 (Ostadar berria).</i>	
<i>DBH. Lehen zikloa. 1. kurtsoa</i>	Aldasoro, Mikele eta beste
<i>Galtzerdi suizida</i>	Landa, Mariasun
<i>Geografi atlasa. Euskal Herria</i>	Harluxet
<i>Gutun harrigarri bat</i>	Zubizarreta, Patxi
<i>Ikaslearen liburua 1 (Material globalizatua) (Txanela). Lehen Hezkuntza. 1. zikloa</i>	Saenz, Maite eta beste
<i>Irakurgaiak 1 (Txanela). Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 1. kurtsoa</i>	Askoren artean
<i>Kaliforniako neskak</i>	Iturralde, Joxemari
<i>Matematika 1 - Lan-koadernoa 1 (Txanela). Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 1. kurtsoa</i>	Goñi, Jesus Mari
<i>Matematika 1 - Lan-koadernoa 2 (Txanela). Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 1. kurtsoa</i>	Goñi, Jesus Mari

- Matematika 1. Baga Biga (Txanela). LMH.*
 1. zikloa. 1. kurtsoa Goñi, Jesus Mari
- Matematika 2 - Lan-koaderno 3 (Txanela).*
 Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 2. kurtsoa Goñi, Jesus Mari
- Matematika 2 - Lan-koaderno 4 (Txanela).*
 Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 2. kurtsoa Goñi, Jesus Mari
- Matematika 3 - Lan-koaderno 5 (Txanela).*
 Lehen Hezkuntza. 2. zikloa Goñi, Jesus Mari
- Matematika 3 - Lan-koaderno 6 (Txanela).*
 Lehen Hezkuntza. 2. zikloa Goñi, Jesus Mari
- Matematikaren Hastapena. Lan-koaderno.*
 Haur Hezkuntza. 3-4 urte Pereda, Luis
- Matematikaren Hastapena. Lan-koaderno.*
 Haur Hezkuntza. 4-5 urte. 1 hiruilekoa Pereda, Luis
- Musika 1 - Lan-koaderno 1 (Txanela).*
 Lehen Hezkuntza. 1. zikloa. 1. kurtsoa Xirula Mirula Elkartea
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 3 urte). 2. Nola ibili munduan,
 ohetik jaiki gabe* Ormazabal, Joxantonio
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 3 urte). 3. Azenario erraldoia* Ormazabal, Joxantonio
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 3 urte). 4. Haizemari* Ormazabal, Joxantonio
- Zazpikotea sanferminetan* Lartategi, Josu
11. argitaraldia
- Ainhoari gutunak* Sarrionandia, Joseba
- Amodioaren gazi-gozoak* Arana, Aitor
- Arotzaren eskuak* Ladron Arana, Alberto
- Euskara 1. Lehen Hezkuntza (País Vasco,
 Navarra)* Piko, Biotza eta beste
- Matematikaren Hastapena. Lan-koaderno.*
 Haur Hezkuntza. 5-6 urte. 1. hiruilekoa Pereda, Luis
- Urtebete itsasargian* Meabe, Miren Agur
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 3 urte). 1. Urrestillako lau
 musikariak* Ormazabal, Joxantonio
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 4 urte). 1. Hansel eta Gretel* Murua, Mitxel
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 4 urte). 2. Zapatillak eta galtzak* Murua, Mitxel
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 4 urte). 3. Jon Zikinen anaia* Murua, Mitxel
- Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 3 -
 Urtxintxa 4 urte). 4. Martin Txiki eta
 basajaunak* Murua, Mitxel

12. argitaraldia
Arotzaren eskuak Ladron Arana, Alberto
Botila baten historia Elortza, Tomas
Egun denak ez dira berdin Etxeberria, Xabier
Hamabost zauri Jaio, Karmele
Suzko zapatak eta haizezko sandaliak Wölfel, Ursula
Urtebete itsasargian Meabe, Miren Agur
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 3 urte). 1. Arroxali Ormazabal, Joxantonio
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 3 urte). 2. Hiru txerrikumeak Ormazabal, Joxantonio
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 3 urte). 3. Txanogorritxo Ormazabal, Joxantonio
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 3 urte). 4. Ametsak airean Zugazagasti, Arantza eta beste
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 4 urte). 1. Koxmeren gezurrak Ormazabal, Joxantonio eta beste
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 4 urte). 2. Inurria eta txirrita Murua, Mitxel
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 1 -
Urtxintxa 4 urte). 4. Zazpi antxumeak Murua, Mitxel
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 2 -
Urtxintxa 4 urte). 1. Mari Kanela Murua, Mitxel
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 2 -
Urtxintxa 4 urte). 2. Lau anaiak Ormazabal, Joxantonio
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 2 -
Urtxintxa 4 urte). 3. Bi anaiak eta sorginak Murua, Mitxel
Urtxintxa. Ipuinak (Ikaslearen karpeta 2 -
Urtxintxa 4 urte). 4. Lehoia eta kilkerra Ormazabal, Joxantonio
Zazpikotea sagardotegian Lartategi, Josu
13. argitaraldia
Elhuyar hiztegi txikia. Euskara-gaztelania /
Castellano-vasco Elhuyar Hizkuntz Zerbitzuak
Euskara eta Literatura. Batxilergoa. 1. DBHO.
A-Eredua. Lan-koadernoa Ugarte, Alberto eta beste
Gloria Mundi Morillo, Fernando
Ingeles bat etxean Nöstlinger, Christine
Ipuin batean bezala Irigoien, Joan Mari
14. argitaraldia
Alaba Garate, Gotzon
Amaren eskuak Jaio, Karmele
Erinias taberna Ormaetxea, Amaia
15. argitaraldia
100 metro Saizarbitoria, Ramon
Amaren eskuak Jaio, Karmele

16. argitaraldia	
<i>Esaera zaharrak eta txiste berriak</i>	Ormazabal, Joxantonio
<i>Maripertxenta</i>	Ormazabal, Joxantonio
<i>Ortzadarra sutan</i>	Morillo, Fernando
17. argitaraldia	
<i>Zazpikotea euskaltegian</i>	Lartategi, Josu
18. argitaraldia	
<i>Maite zaitut</i>	McIver, Nick
19. argitaraldia	
<i>Ezin da ipuinik asmatu ala?</i>	Mendiguren Elizegi, Xabier
<i>Katu beltza</i>	Milne, John
21. argitaraldia	
<i>Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian</i>	Atxaga, Bernardo
<i>Irakasle alu bat</i>	Mendiguren Elizegi, Xabier
<i>SPrako tranbia</i>	Elorriaga, Unai
22. argitaraldia	
<i>Izurri berria</i>	Garate, Gotzon
23. argitaraldia	
<i>Eztia eta ozpina</i>	Zubizarreta, Patxi
<i>Goizuetako ezkongaiak</i>	Garate, Gotzon
24. argitaraldia	
<i>Eskubeltz taldearen abenturak</i>	Press, Hans Jürgen
26. argitaraldia	
<i>Istanbulen elkartuko gara</i>	Chisholm, Richard
<i>Kittano</i>	Ormazabal, Joxantonio
28. argitaraldia	
<i>Connemara gure bihotzetan</i>	Gabiria, Julen
29. argitaraldia	
<i>Connemara gure bihotzetan</i>	Gabiria, Julen
37. argitaraldia	
<i>110. Street-eko geltokia</i>	Zabaleta Urkiola, Iñaki
38. argitaraldia	
<i>Ostegunak</i>	Arretxe, Jon
39. argitaraldia	
<i>Ostegunak</i>	Arretxe, Jon

Argitaraldi bat baino gehiago / Urte bereko berrargitalpenak

2011n argitaraldi bat baino gehiago izan dituzten tituluak dira horiek; 34 dira guztira. Bik salbu, bina edizio izan dute enparauek. *Haserretu zaitetze eta Ipuintxo bat gauero* liburuak dira urte berean hiru edizio izan dituztenak.

1/2 edizioak	
<i>1512 Nafarroa. Amets urratua</i>	Asiron, Joseba
<i>Baserriko animaliak</i>	
<i>Edurnezuri</i>	
<i>Eremu urriko hizkuntzen babesa Europan.</i>	
<i>Hamarkada berri baterantz</i>	Askoren artean
<i>Euskal Herria. Ezagutu / Descubrir /</i>	
<i>Découvrir / Discover</i>	Muñoz, Alvaro eta beste
<i>Igelak benetan hiltzen dira</i>	Irasizabal, Iñaki
<i>Kartzelako poemak</i>	Sarrionandia, Joseba
<i>Mea culpa</i>	Apaolaza, Uxue
<i>Nur eta magia-kanpamentua</i>	Martinez de Lezea, Toti
<i>Pertsonarengan oinarritutako arreta</i>	
<i>gerontologikoa. Makaltasun- edo</i>	
<i>mendekotasun-egoeran dauden adinekoei</i>	
<i>arreta emateko zentro eta zerbitzuetan</i>	
<i>esku-hartze profesionala gauzatzeko gida /</i>	
<i>La atención gerontológica centrada en la</i>	
<i>persona. Guía para la intervención</i>	
<i>profesional en los centros y servicios de</i>	
<i>atención a personas mayores en situación</i>	Enplegu eta Gizarte
<i>de fragilidad o dependencia</i>	Gaietako Saila (E.J.)
<i>Sakoneta</i>	Mendiguren Elizegi, Xabier
<i>Zer barkaturik ez</i>	Ladron Arana, Alberto
1/2/3 edizioak	
<i>Haserretu zaitzete! / Indignez vous!</i>	Hessel, Stéphane
2/3 edizioak	
<i>3 Mariak</i>	Urretabizkaia, Arantxa
<i>Ahatetxo itsusia</i>	
<i>Aladino</i>	
<i>Ederra eta piztia</i>	
<i>Hamelingo txirularia</i>	
<i>Oihaneko liburua</i>	
<i>Peter Pan</i>	
<i>Txanogorritxo</i>	
4/5 edizioak	
<i>Ahaztuen mendekua</i>	Ladron Arana, Alberto
4/5/6 edizioak	
<i>Ipuintxo bat gauero</i>	Askoren artean
5/6 edizioak	
<i>Musika airean</i>	Jaio, Karmele
6/7 edizioak	
<i>Aulki-jokoa</i>	Alberdi, Uxue

<i>Ezekiel</i>	Osoro, Jasone
<i>Nora ez dakizun hori</i>	Jimenez, Irati
<i>Suminaren estrategia</i>	Morillo, Fernando
9/10 edizioak	
<i>Bihotz nahasiak</i>	Morillo, Fernando
11/12 edizioak	
<i>Arotzaren eskuak</i>	Ladron Arana, Alberto
<i>Urtebete itsasargian</i>	Meabe, Miren Agur
14/15 edizioak	
<i>Amaren eskuak</i>	Jaiio, Karmele
28/29 edizioak	
<i>Connemara gure bihotzetan</i>	Gabiria, Julen
38/39 edizioak	
<i>Ostegunak</i>	Arretxe, Jon

Ekoizpen tematikoa

Orain arteko jardunean ekoizleak aztertu ditugu aurrena, gero ekoizpenaren ezaugarrietan murgildu gara, eta orain emaitza tematikoan zentratuko gara ondoko orrialdeetan.

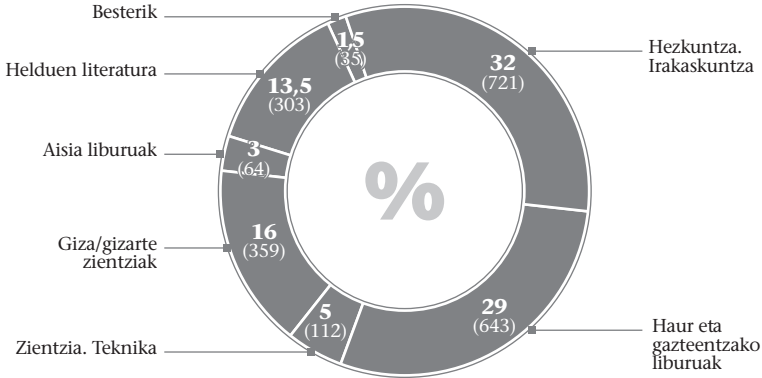
Gauza jakina da urtero sei gai multzotan banatu ohi dugula ekoizpena. Tamainaz oso desberdin diren gai multzotan, bestalde. Urte batetik hurrengora gai multzoen hurrenkera apenas aldatzen den. Elkarren arteko proportzioak aldatu izan dira, baina horiek ere ez modu oso esanguratsuan. Horrek gauza bat adierazten du, eta da: premia errealei begira lan egiten dutela argialetxeek.

Urtero-urtero, goi mailatan hurrenkera bera edo bertsua dela aipatu izan dugu. Egia da, iazko salbuespena tarteko. Iaz, lehen mailan haur eta gazteentzako literatura agertu zen, ustekabean, ikasmaterialen gainetik. Ez zen horrenbeste izan gazteentzako literaturak sekulako jauzia egin zuelako, ikasmaterialek txakalaldia izan zutelako baizik. Kontua bere onera etorria da jada.

Dihardugun lan hau bere osoan ikusteko bi modu aurkeztu ditugu hemen: bata, grafiko bidezkoa, proportzioak irudi bidez ikusi ahal izateko; eta bestea, lauki gisakoa, zenba-

ki absolutu eta erlatiboan ondoan 2000 urtearekiko erreferentzia ere erantsiz.

Ondoren gai multzoak banaka aletuz joango gara.

Gai multzoa	Zenbaki absolutuak	%	2011/2000
Hezkuntza/Irakaskuntza	721	32,-	+ 41,-
Haur eta gazteentzako liburuak	643	29,-	+ 73,-
Giza/Gizarte zientziak	359	16,-	+ 40,-
Helduen literatura	303	13,5	+ 18,-
Zientzia/Teknika	112	5,-	+ 89,-

Hezkuntza eta irakaskuntza: 721 titulu

	2007	2008	2009	2010	2011
Hezkuntza/Irakaskuntza	699	879	747	491	721
Ekoi zenpenaren %	32,-	35,-	32,-	24,3	32,-
Urtetik urtera %Δ	36,3	27,4	-14,6	-34,3	46,8
Itzulpenen %	35,2	39,5	30,6	17,7	17,-
Berrargitalpenen %	39,-	37,-	47,9	43,4	37,-
Orrialde kopurua	100.030	125.361	91.676	59.112	87.824
Orrialde kopurua liburuko	143,1	142,6	122,7	120,4	121,8

Hezkuntza liburuak berreskuratu du iaz galdua zuen lehen postua, indarrean irabazi ere. Iaztik hona 230 tituluren gorakada izan du, orrialdetan ere 28.000 orri gehiago.

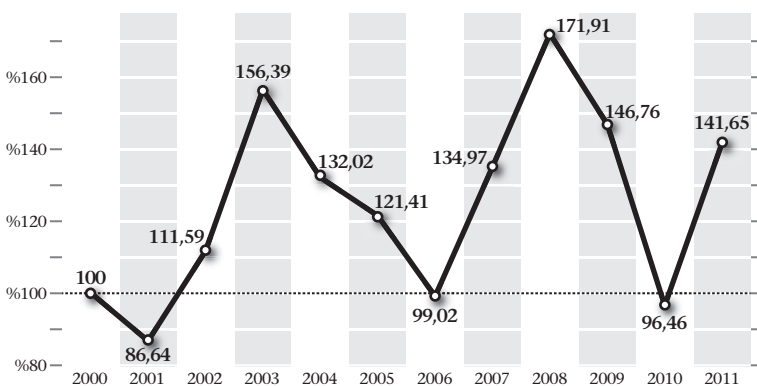
Urteko liburugintzan bere pisua, orain, ohikoa da: %32, esan nahi baita, ia hirutik bat liburu mota hori dela. Horixe da, bestalde, gure liburugintzaren ezaugarria.

Itzulpena %17 da liburu mota honetan, baina aspertzeraireno errepikatuko dut nire ustetan dezente gehiago litzatekeela egiaz eta benetan hainbat editorialek egia esango balute: begien bistakoa da ikasmaterial asko aitortu gabeko itzulpen eta moldapen direla.

Berrargitalpena %37 izatea seinale ona da, proportzio altua delako; are eta gehiago da esanguratsua, berori baita tirada handienak dituen liburu mota.

Batez besteko liburuak 122 orrialdetakoa da, eta %47,5ek ehun orrialdetik behera du.

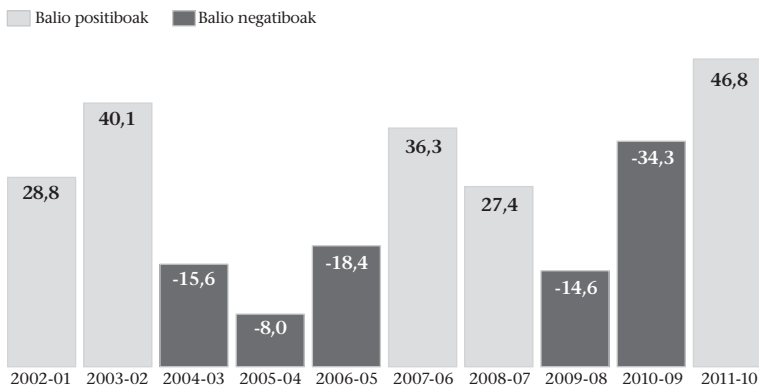
Irakaskuntzaren eboluzio-lerroa

Iazko zulotik irten eta gora egin du aurten, eta 2000 urtearekiko 41 puntu goitik da. Iaz, ordea, mende berriko lehen urtekoaren azpitik izan zen produkzioa. Igo da, bai, baina ezin da esan sabaia jo duenik, ezta gutxiagorik ere: hiru aldiz gehiago egona da gorago azken urteotan. Tarteko posizio batean dagoela ematen du.

Irakaskuntzaren eboluzioaren indizea

Iaz baino 47 puntu gorago dago orain. Iazkoa, berriz diogu, benetan urte beltza izan zen, are eta beltzago aurrekoaren segida izan zelarik.

Barne sailkapena

Didaktika. Pedagogia. Orientabideak.....	3,5
Hezkuntzaren antolakuntza.....	1,5
Haur eskola. Oinarrizko irakaskuntza.....	16,5
Lehen Hezkuntza.....	44,5
Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza.....	30,5
Besterik.....	3,5

_____
%100

Batez ere Lehen Hezkuntzari dagokion liburuak egin du gora, eta horrekin batera Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzakoak. Pisu gehiena ere biek daukate. Haur eskolako materialak jaitsi egin dira, eta berdin ekoizpen didaktiko-pedagogikoa.

Haur eta gazteentzako argitalpenak: 643 titulu

	2007	2008	2009	2010	2011
Haur/Gazte	551	647	511	568	643
Ekoizpenaren %	25,5	26,-	22,-	28,-	29,-
Urtetik urtera %Δ	31,8	17,9	-21,2	11,8	13,-
Itzulpenen %	53,3	59,6	43,6	59,5	66,-
Berrargitalpenen %	41,2	42,5	39,7	30,5	38,-
Orrialde kopurua	37.469	43.377	35.199	41.590	46.894
Orrialde kopurua liburuko	68	67	68,9	73,2	72,9

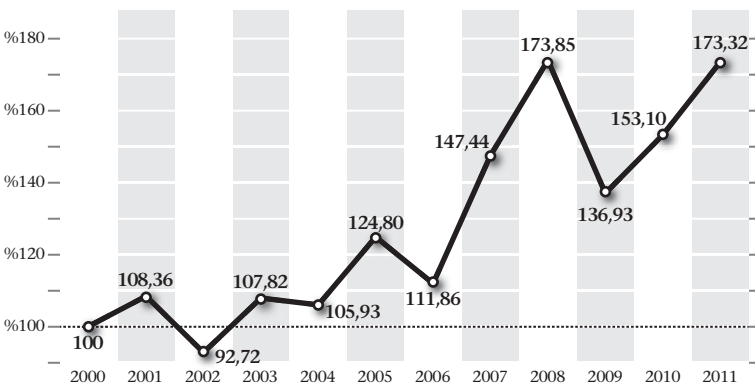
Argitalpen mota honetan guzti-guztia ez da literatura, tartean sartzen baititugu txikien entziklopediak eta bestelako lagungarriak.

Bere betiko lekura etorri dela atzera esan daiteke. Nahiz eta lehen mailatik bigarrenera jaitsi, liburu mota honen produkzioak ez du titulu gutxiago ekoitzi. Alderantziz, iaz baino 75 titulu gehiago atara du, eta orrialde kopuruan ere 5.000 gehiago. Liburu meheena da, 73 orrialdeko liburua baita batez beste.

Pisua ere irabazi egin du, nahiz eta puntutxo bat bakarria izan. Urtero bezala gogoratu nahi nuke, temati, senitarteko diren bi liburu mota horiek (ikasmaterialak eta gazteentzako bestelako liburuek) produkzio osoan sekulako pisua dutela, hain zuzen ere %61 aurten. Horrek esan nahi du hamar liburutik seik haur eta gazteak dituztela bezero.

Zorionez, berrargitalpen altuko liburua da hau: %38. Eta zoritxarrez, nire ustetan bederen bai, itzulpenaren pisua altuenetan altuena da: %66. Gehiegizkoa nire ustetan, kanpoko dependentzia salatzen duena, gure ingurune kultural guztietan gehiena.

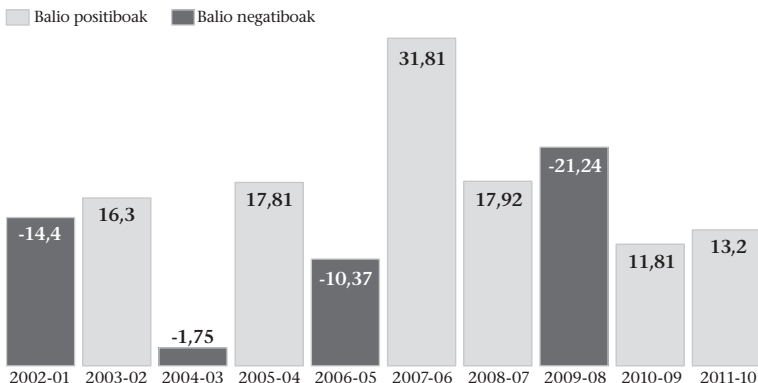
Haur eta gazte liburuaren eboluzio-lerroa

2008. urteko ekoizpenaren pare dago aurten; gailurrean, alegia.

Haur eta gazte liburuaren eboluzioaren indizea

Liburu mota honek bi urte segidan gora egin duelarik, konpentsatua gelditu da 2009. urtean kezagarritzat jo genuen beherakada.

Giza eta gizarte zientziak: 359 titulu

	2007	2008	2009	2010	2011
Giza/Gizarte	398	502	448	387	359
Ekoizpenaren %	18,5	18,-	19,-	19,-	16,-
Urtetik urtera %Δ	3,4	24,2	-9,6	-13,-	-7,2
Itzulpenen %	19,-	21,5	18,-	24,3	19,-
Berrargitalpenen %	9,-	6,2	5,8	6,9	7,-
Orrialde kopurua	87.554	100.931	85.149	78.249	71.514
Orrialde kopurua liburuko	220	201,1	190,1	202,2	199,2

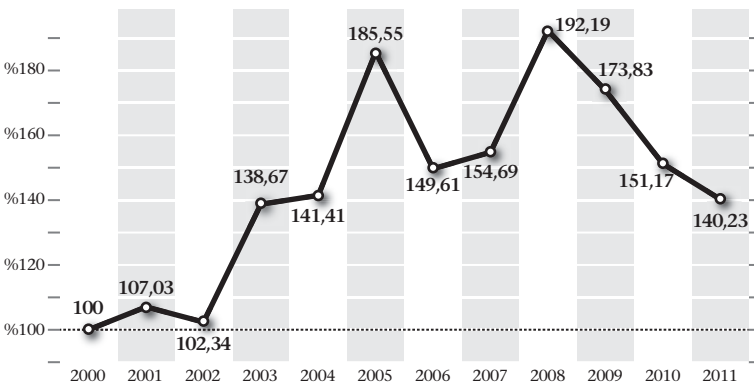
Aurreko urtean argitaratutakoa baino 28 titulu gutxiago ekoitzi dira liburu sail honetan, eta 6.700 orrialde gutxiago ere bai.

Liburu potolo xamarra da, 200 orrialdekoa. Itzulpenak indarra galdu egin du, bost puntu pasatxo. Eta berrargitalpenak ez du indarririk hartzen, %7 bueltan dabil urtea joan eta urtea etorri. Ahuldade kronikoa du hori liburu mota honek.

Urteko produkzioan galdu egin du pisua, hiru puntutxo bada ere. Ekoizpenaren %16 suposatzen du. Liburu mota

honek daukan ahuldaderik larriena, hain zuzen, hauxe da, produkzio eskasa. Zer da, izan ere, 359 titulu urteko, gai multzo hau horren zabala izanik, bertan kabitzen baita unibertsitate osoa bere fakultate guztiekin ia. Aurrerago, barne sailkapena egiterakoan, garbi ikusiko dugu gai mota bakoitzari zein huskeria dagokion produkzioaren banaketan. Badugu hemen nekez aitortzen dugun porrot bat, espero izatekoa baitzen euskararen normalizazioarekin eta irakaskuntzaren normalizazioarekin (eskola, unibertsitatea) gai hauek askoz ere gehiago produzituko zela eta askoz ere gehiago kontsumituko zela. Eta ez, ez bata eta ez bestea. Txanponaren beste aldea da pentsamenduan eta zientzian erdaraz elikatzen garel.

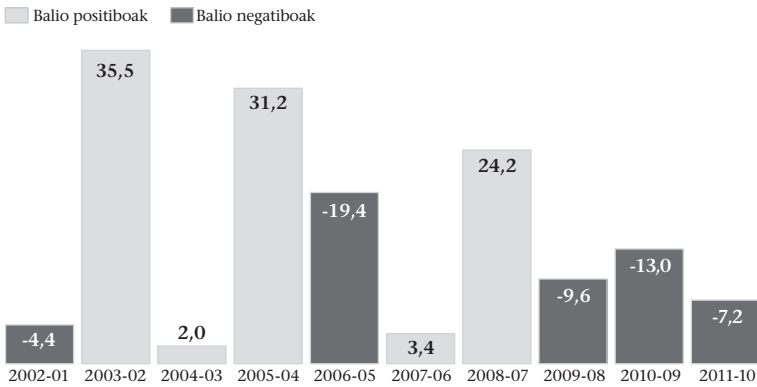
Giza eta gizarte liburuaren eboluzio-lerroa

Kezkatzekoa izan liteke hiru urte segidan erakusten duen beheranzko joera. Señale ona ez da, behintzat. Azken sei urteotako ekoizpen apalena da aurtengoa.

Giza eta gizarte liburuaren eboluzioaren indizea

Hiru urte beltz segidan, hortaz. Titulu galera aldetik, 2008. urtetik hona 143 titulu desagertu dira. Lehen gutxi, eta orain gutxiago.

Barne sailkapena

Filosofia eta psikologia.....	3,-
Soziologia eta estatistika.....	17,-
Zientzia politikoak eta ekonomikoak.....	6,-
Zuzenbidea. Administrazioa.....	5,5
Gizarte segurantza. Seguruak.....	5,-
Linguistika eta filologia.....	12,-
Aurrehistoria.....	6,-
Historia eta biografiak.....	16,-
Etnologia.....	8,-
Edertia.....	8,5
Hirigintza eta arkitektura.....	3,5
Besterik.....	9,5

%100

Produkzioan lehenak soziologia, historia eta hizkuntzalari dira. Hurrenkera normala izan daiteke. Normala ez dena, berriz diot, zera da, hainbesteko irakaskuntza ahalegi- nek ez dutela edukietan bizitza normalizatua egiteko mo- durik eskaintzen, alegia, ez dagoela intelektualki euskaraz bizitzerik. Liburu mota hau gutxi produzitzen da, gutxi za- baltzen da, eta gutxiegi kontsumitzen. Gure liburu ekoizpe- naren ekologian horixe da egiturazko defizit larriena, edo zulo beltza, nire ustetan.

Helduen literatura: 303 titulu

	2007	2008	2009	2010	2011
Helduen literatura	264	306	377	292	303
Ekoizpenaren %	12,5	12, -	16, -	14,5	13,5
Urtetik urtera %Δ	-7, -	15,9	24,2	-23,2	3,8
Itzulpenen %	26,5	24,8	15,9	16,5	23, -
Berrargitalpenen %	31,8	33, -	22, -	24,3	21, -
Orrialde kopurua	48.471	57.300	57.315	42.245	47.963
Orrialde kopurua liburuko	183,6	187,3	152	144,7	158,3

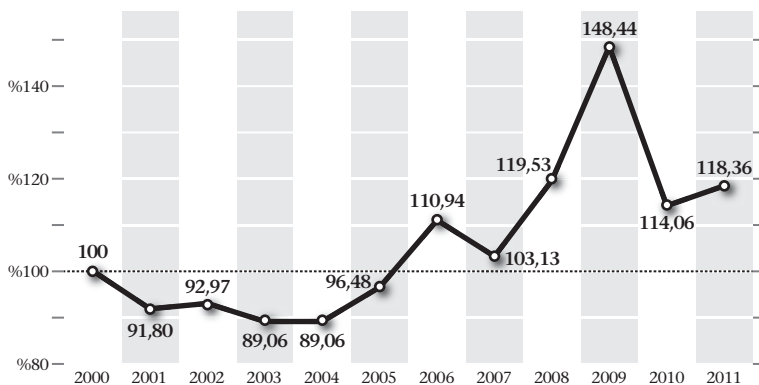
Ale batzuen gorabeheran, aurreko urteko lepotik du bu-
rua helduen literaturak: 303 titulu. Ekoizpenaren baitako
pisuak ere ez du aldaketa handirik: %13,5.

Literatur orrialdeak, guztira, 48.000 dira, iaz baino 5.700
gehiago. Liburua gizendu egin da aurten: batez bestekoak
158 orrialde ditu.

Azken bi urteetan ez bezala, aurten itzulpenaren indarra
hazi egin da: %23 da, ia-ia lautik bat da itzuli den liburua.
Ez ote da askotxo?

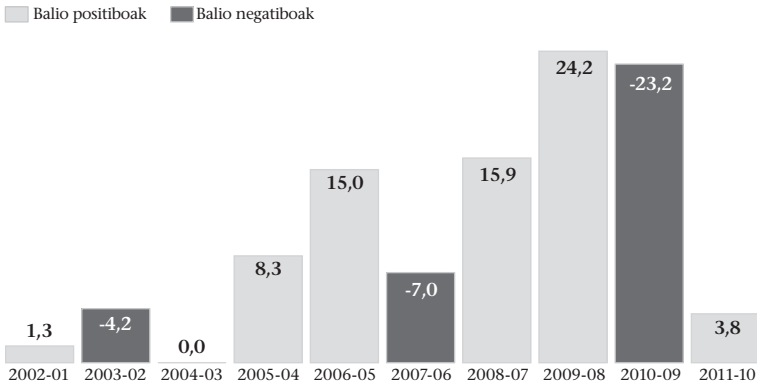
Berrargitalpenak, aldiz, ez du halako seinale onik ematen
liburu sail honetan. Aspaldiko baxuenean dago berrargital-
pena, %21en. Bost liburutik bat da berriz ateratzen dena,
eta ez du ematen nahikoa denik, batez ere frantsesen ere-
duari so.

Literaturaren eboluzio-lerroa

Itxura guztien arabera, 2009 urteko gailur hura salbuespe-
nezkoa izan zen inondik ere, ez aurreko ez ondoko urteetan
ez baita parekorik ikusten.

Literaturaren eboluzioaren indizea

Aurtengo igoera, lau puntu, ezdeusa da, egia esan. Baina
2009koa ere ez zen kualitatiboki askoz gehiago agian, oina-
rririk gabekotzat jo baitaiteke hurrengo urteko beheraldia
kontuan hartuta.

Generoka

Eleberria. Ipuina.....	57,-
Olerkia.....	13,-
Antzerkia.....	4,-
Herri-literatura. Bertsoa.....	5,-
Saioa. Poligrafiak.....	6,-
Biografia. Kronika. Memoriak. Historia..	11,-
Besterik.....	4,-

%100

Proporzioen gorabeheratxoak tarteko, ia urtero aurkitzen
dugu hurrenkera bera, eta batez ere urtero narratibaren gai-
lentasuna. Dena den, hainbat azpi atal hornituxeago ageri
dira aurten, eta narratiba bera ere pisuaren aldetik arinxea-
go. Hala ere, ez du ematen joera aldaketarik sumatzen denik.

Gainerakoak

Ekoizpenaren baitan pisu gutxiago daukaten alorrak sar-tzen ditugu hemen. Hobeto esan, ez guztiak, zientzia eta teknika eta aisia liburua bakarrik. Pisu gutxiegi dutelako uz-ten ditugu aztertu gabe erlijio liburua eta orotarikoak.

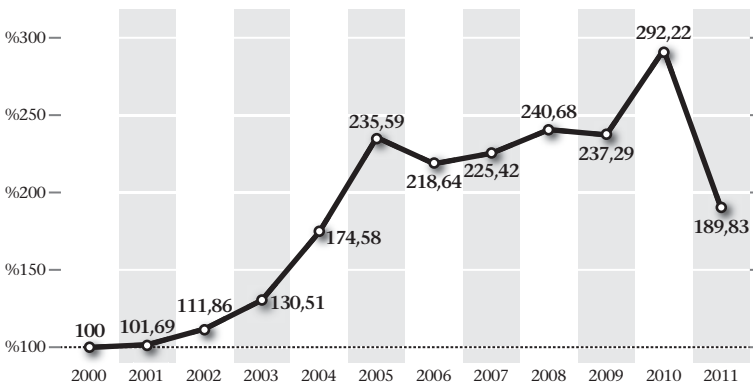
Zientzia eta teknika: 112 titulu

	2007	2008	2009	2010	2011
Zientzia/Teknika	133	139	140	173	112
Ekoizpenaren %	6, -	4,5	6, -	8,6	5, -
Urtetik urtera %Δ	3,1	6,8	-1,4	23,6	-35, -
Itzulpenen %	21, -	28, -	25, -	29,5	18, -
Berrargitalpenen %	6, -	4,3	9,3	4,6	13, -
Orrialde kopurua	23.745	25.979	26.655	20.141	14.745
Orrialde kopurua liburuko	178,5	186,9	190,4	116,4	131,6

Titulutan jaitsi egin da (61 gutxiago), orrialde kopuruan ere bai (5.400 orrialde gutxiago) eta oro har ekoizpenaren baitako pisuan ere bai: hiru puntu eta erdi.

Osorik ala zatika, jaitsiera itzulpenaren beheraldiarekin lotu daitekeela ematen du, nabarmena izan baita itzulpena-ren jaitsiera: %11,5. Aldi berean, harrigarria da berrargital-penaren indarra, orain arteko guztian oso makala izan de-nean: %13 da orain, iaz baino 8,5 puntu altuago.

Zientzia eta teknikaren eboluzio-lerroa

Hamarkadako gorabeheren lerroak goititasuna bigarren erdian hartu du, bistakoa denez. Abiapuntu oso apaletik hasia denez, edozein gora eta behera bereziki nabarmentzen dira grafikoan, baina ez dira horren mamitsuak: aurtengo beherakadak 61 titulu gutxiago suposatzen du.

Barne sailkapena

Zientzia. Kultura.....	10,-
Zientzia zehatzak.....	10,-
Natur zientziak.....	7,-
Ingeniaritza. Teknologia. Industriak.....	23,-
Medikuntza.....	31,-
Ingurumena.....	11,5
Besterik.....	7,5
	%100

Gora egin dutenen artean medikuntza da nagusi, bederatziru puntu, eta gero ingurumena. Gainerako guztiek, zientziek bezala ingeniaritza eta teknologiak, behera egin dute.

Aisia liburuak: 64 titulu

Musika.....	14,-
Argazkia.....	33,-
Jolasa. Jokoa. Kirola. Atletismoa.....	12,5
Ikuskizunak (antzerkia, zinema.....)	11,-
Kiosko literatura.....	29,5
	%100

Aisiako liburua liburu minoritarioa da, guztira 64 titulu. Ekoizpenaren %3 da. Iaztik hona orrialdeetan pitin bat igo egin da, eta batez beste 125 orrialde ditu.

Zerrendaturiko gaien taulan argazkiak bakarrik egin du gora, berak bakarrik, eta gainerako guzti-guztiek aleak galdu dituzte.¶

2011ko LIBURUAK: GAI SAILKAPENA

Sailak	Zenb. abs.	%
0. OROTARIKOAK	688	30,8
— Zientzia eta kulturaren oinarri orokorrak. Bibliografia. Katalogoak.	45	2,-
Bibliotekonomia. Entziklopediak. Kazetaritza. Museoak	643	28,8
— Haur eta gazteentzako argitalpenak		
1. FILOSOFIA	11	0,5
— Metafisika. Ontologia. Estetika. Filosofia sistemak. Psikologia. Logika. Etika	11	0,5
2. ERLIJIOA. TEOLOGIA	20	0,9
— Berezko teologia. Biblia. Kristologia. Mariologia. Teologia moral. Liturgia. Pastoral teologia. Eliza. Kristauz besteko erlijioak	20	0,9
3. GIZARTE ZIENTZIAK	869	38,8
— Soziologia. Estatistika. Demografia. Politika. Ekonomia. Zuzenbidea.		
Herri administrazioa. Gizarte laguntza. Etnologia	148	6,6
— Hezkuntza. Irakaskuntza. Heziketa. Pedagogia	721	32,2
5. ZIENTZIA HUTSAK. ZIENTZIA ZEHATZAK ETA NATURALAK	32	1,4
— Matematikak. Astronomia. Fisika. Kimika. Geologia. Metereologia. Paleontologia. Biologia. Botanika. Zoologia	32	1,4
6. ZIENTZIA APLIKATUAK. MEDIKUNTZA. TEKNIKA	79	3,5
— Medikuntza. Ingeniaritza. Teknika. Nekazaritza. Basogintza. Zooteknia. Etxeko ekonomia. Industria. Zenbait industria eta lanbide. Eraikuntza. Sukaldaritza	79	3,5
7. EDERTIA. JOLASAK. KIROLAK	114	5,1
— Edertia. Estetika. Hirigintza. Arkitektura. Eskultura. Marrazketa. Margogintza. Argazkigintza. Musika	106	4,7
— Jostaldiak. Jolas eta jokoak. Kirolak	8	0,4
8. FILOLOGIA. LITERATURA	346	15,5
— Hizkuntzalaritza. Filologia	43	1,9
— Literatura. Literatur generoak	303	13,5
9. GEOGRAFIA. BIOGRAFIA. KONDAIRA	78	3,5
— Geografia	21	0,9
— Biografiak	22	1,-
— Kondaيرا	35	1,6
GUZTIRA	2.237	100

G A I A K

53 **AGNÈS CUGNO**
Indarkeria eta politika

65 **IRATXE PEREA OZERIN**
Feminismoaren jarduera Globalizazioaren
Aurkako Mugimenduan (GAM)

Indarkeria eta politika

AGNÈS CUGNO

Filosofian doktorea

Agnès Cugno Parisen sortua da 1971n. École Normale Supérieureko ikasle izan zen, eta doktoregoa egina du Makiaveloren gainean. Poitiersko unibertsitatean hainbat urtetan irakasle izan eta gero, gaur egun Baionan irakasten du filosofia. Bere ikerkuntzaren jomuga filosofia politikoaren inguruan kokatzen da.

Argitaratu dituen lanen artean daude: *Machiavel. Le Prince* (Ellipses, «Focus sur» bilduma, 2012an argitaratuko da), *Machiavel* (Ellipses, «Apprendre à philosopher avec» bilduma, 2009) eta *La matière et l'Esprit* (Ellipses, «Notions de philosophie» bilduma, 2006). Antonio Labriola italiar filosofo marxistaren *Discorrendo di socialismo e di filosofia* (1898) italiaritik frantsesera itzuli du («À propos de socialisme et de philosophie», in Askoren artean: *Essais sur la conception matérialiste de l'histoire*, La città del sole, Vrin, 2010).

Biarritzeko Café Philoko ohiko hizlarietakoa da, France Culture irrati kateko kolaboratzailea eta hainbat artikuluren idazlea.

Euskal Herriak txikia zenetik erakarri zuen, filosofia politikoan sakontzeko leku paregabatzat izan duelako, besteak beste. Euskara ikasten ere ari da Hendaiaiko euskaltegian.

Politikaren eta indarkeriaren arteko harremanari buruzko idazki hau —jatorrizko bertsioa (frantsesez) zein Xabier Makazagak euskaratutakoa—, «Munduarekin Volgetan» blogean (<http://toliati.com>) agertu da lehenik, eta ondoren «Lapiko Kritikoa» blogean (<http://basque.criticalstew.org>). Testuaren balioaz eta interesaz jabeturik, gure aldizkariko orrietara ekartzea erabaki dugu, haren zabalkundeari laguntzeko asmoz.

Hara Max Weberrek galdegin zuena 1919ko konferentzia famatu batean, «Politikariaren lanbidea eta bokazioa»¹:

Kontuan hartuz politika orok indarra erabiltzen duela baliabide gisa eta indar horren atzean indarkeria dagoela, benetan sinetsi al daiteke etikaren exijentziek ezikusiarrena egin dezaketela ebidentzia horren aurrean?

Biolentzia eta politika, bereziki demokrazian, elkarren kontra daudela pentsatzea ilusio hutsa izanik, orri hauetan azaltzen saiatuko garen arazoa da ilusio horrek, gure arabera, demokrazian arduratsu jardutea ezinezko egiten duen indarkeriaren kondena moral batera daramala.

I. Uste oso zabaldua da politikaren betebeharra biolentziaren kontra egitea dela

Uste ustel hori Ilustrazioko teoria kontraktualisten interpretazio oker batetik datorrelakoan nago. Indartsuenaren legea ez da lege, idatzi du Rousseauk, zeinak bere *Gizarte-Hitzarmena* ezagunean gogora ekartzen duen inor «ez dela inoiz nahikoa indartsu beti nagusi izateko, ez badu bere indarra lege bihurtzen eta obediencia betebehara». Politikaren helburu lehena, filosofo kontraktualisten arabera, injustizia naturaletik irtetea da, *gertakaritatik legetara* pasatuz. Hau da, indarra nagusi zen izaera naturala legeek arauturiko izaera zibil batek ordezkatzeko.

Naturaren biolentziari egiten omen dio aurre politikak, natura zentzu bikoitz batean ulertuz: lehenik, kanpoko natura, zeina bidegabe eta eskergabea den eta haren baitan gizakiak bere bakardadean, biluzik eta ahul, ezingo zukeen bizirik iraun. Baina baita giza natura: elkarrengandik banatu eta babestuko dituen legerik gabe, gizakiek elkar hil egingo zuten, eta borrokariaren faltan laster bukatuko zen borroka².

Horrela, hasiera batean, politika eta legearen funtzioa da naturak injustizia eta desberdintasuna besterik jarri ez zuen tokian berdintasuna eta justizia sartzea. Politika, beraz, literalki *anti-naturala* da: XVIII. mendeko filosofoentzat, poli-

tikaren esentzia bera da gizakia abere izaeratik benetako giza izaerara pasaraztea.

Simetrikoki, perspektiba horren arabera, izaera zibilean indarkeria berragertzeak politikak *porrot* egin duela esan nahi du: Ilustrazioko filosofoentzat, Rousseaugen oso ondo ikusten den bezala, eta gero kosmopolitismo kantiarrentzat, politikak helburu goren bat du, bakea. Biolentzia da gizarte zibilaren antolakuntzak ezinezko egin behar duena: *politikaren bestea* da, *politika ez bestea*.

Hobbesen, adibidez, hara zer dakarren gizarte-hitzar-menak: bakoitzak indarra erabiltzeko duen eskubide naturalari uko egitea, eta ordena zorrotz bat inposatzea preseski indarkeria isilarazteko. Biolentzia bereziki banakoengandik datorrela ulertzen du Hobbesek, eta, beraz, soilik gizarteak ordezkari harturiko subiranoak mantendu dezakeela ordena eta bakea gizartean.

Lockerengan ere politikaren zentzu lehen indarkeriaren kontra egitea da. Berarentzat, politikaren lehen ekintza zera da, bakoitzak justizia bere esku hartzeari uko egitea: biolentzia pertsonala epaileen bitartez bideratzea da berarengan gizarte zibilaren definizioa bera³.

XIX. mendean, Hegelek talioaren legean ikusiko du bizitza etikora pasatu izanaren lehen zantzua⁴. Izan ere, «begia begi truk eta hortza hortz truk» mandamenduak erakusten baitzuen krimenari zigor baliokidea ezartzeko borondatea zegoela. Hor jada epaiketaren objektibotasuna bermatuko zuen lege unibertsal batekin baldintzatu nahi zen mendekua. Horrela, ez soilik indarkeria ekintza subjektibo bat gauzatu, baizik eta benetako justiziazko zigor bat.

Biolentzia arautu, bideratu eta are guztiz isilaraztea ere, badirudi hori dela, beraz, politikaren lehen funtzioa. Hortik politikak berezko moralitate bat duelako ideia lantzerantz pauso bakar bat dago.

Bada, gaizki-ulertzea horretan datza.

Politikaren «betebeharraren» teorizazio horretatik, bere esentzia morala ondorioztatu da. Argi dago, baina, Hobbesen-

gan Estatuaren indarkeria dela banakoei beldurra inposatzen diena; eta Lockerengan monarkia «mugatua» dagoela konstituzionalki, hain justu, Estatuaren beraren biolentziaren kontra babesteko. Hegeli dagokionez, hara zer dioen oso argi: «Estatua ez da berme», eta ez da berez aski justizia bermatzeko. Indarkeria lekuz aldatu da, baina beti dago hor. Egiazki, izaera zibilera pasatu izanak ez du ekarri biolentziaren *desagerpena*, baizik eta haren *birkokatze* eta *eraldaketa*.

II. Politika, beraz, egiazki indarkeria eraldatua da

Indarkeria ez da desagertu izaera naturaletik lege izaerara pasatzean. Alderantziz, *haren bidez* eraikitzen baita beti politika. Eta are gutxiago bihurtu da moralala, nahiz eta demokraziak moralitatez jantzi nahi izaten duen bere burua politikaz gain.

Hasteko, biolentzia soilik *birkokatu* egin da: mugimendu bakar batean naturatik kulturara pasatu da, banakoengandik kolektibora, dispertsiotik kontzentziora. Eraso edo mendeku pertsonala izatetik, Estatuaren eskutan jausi da, horrela bilakatu delarik Estatua «indarkeria fisiko legitimoaren monopolioa», Weberren esaldi famatuak dioen moduan⁵. Izan ere, biolentzia Estatuan zentralizatzek dakarren instituzionalizazioak legitimitatea ematen baitio denen begietara indarkeria horri, baita pairatzen dutenen begietara ere. Mendekuaren aldeko eta kontrakoak dauden bitartean, Estatu biolentziak aldekoak besterik ez ditu. Denen izenean jokatzeko baitu Estatuak, baita kondenatuaren izaera razionalaren izenean ere, Hegelek analizatzen duen moduan⁶.

Nolabait Hobbesek egin bezala, gizarte-hitzarmena men egite paktu batera labur daiteke. Indarkeria lekuz aldatzeko paktu bat. Hori eginez, biolentziak eraginikortasunean eta ohoragarritasunean irabazten du. Eztabaidatsu eta ordenarik gabe izatetik, Estatuan erabat kontzentratua aurkitzen da. Horrela, Estatuak ahal den ahalmen guztia bereganatzen du, eta halako ahalmenak pizten duen terrorearen aureolaz

janzten da. Orduan, indarkeria horrek posible egiten du gobernatzea, banakoen biolentziarekin ezinezkoa zena, ez zelako ez koherentea ez iraunkorra.

Hitzarmenaren ondorengo indarkeria aurpegiz aldatzen da, beraz. Ordena mantentzeko beharrezko baliabide gisa agertzen da, izaera naturalean gorrotagarri bihurtzen zuen karaktere arbitrarioak gabea. Biolentzia «justu» eta «zilegi» bati buruz hitz egiten dugu orduan harriturik, edo behintzat onar daitekeen indarkeria batez, denon ongizatearen zerbitzura baitago. «Indar publiko» gisa izendatzen den biolentzia da, eta bat-batean ez da gehiago indarkeria, haren antidotoa baizik, batzuetan gaizkia gaizkiarekin zuzentzen ahal den zentzuan.

Hanka sartze handiena, hala ere, honetan datza: pentsatzean indar politiko «on» bat etorri dela indarkeria natural «gaizto» haren lekua hartzera, edota moralaren mailan kontrarioa kontrarioari bezala kontrajarriko litzaiokeela politika biolentziari.

Izan ere, zer da legea, denen onespenearekin baldintzaturiko eta testu abstraktu batean jasoriko indarkeria hutsa ez bada? Zer da zigor penala, ez bada kondenatuarengan zorroztasun handienarekin erortzen den gizartearen indar guztia zigor batean kontzentratua? Zer dira gure arauak, gure kode zibilak edo zirkulaziokoak, eta baita gure ohiturak ere, ez bada, beti bezala, biolentzia? Horiek guztiak elkarrekin bizitzea ahalbidetzen duten betebeharrak eta obligazio moduan harturiko indar harremanak besterik ez baitira. Estatu indar harreman instituzionalizatua da, horren bitartez indar hutsa autoritate legitimo bihurtzen duena, Rousseauk desiratzen zuen bezala, baina ez duena inoiz desagerrarazten, ezta mehatxu gisa ere.

«Ezin genuenez lortu justua indartsu izan zedin, indartsua justu izatea lortu genuen», idatzi du Pascalek⁷. Egia etsi horrek esan nahi duena ulertu beharra dago: gizakia politikarako gai egiten duena ez da bertutea, baizik eta bizikidetzak eragiten duen indarkeria. Boterearen iturria ezin daiteke in-

darra baizik izan. Egin daitekeen gauza bakarra da indar horri baliabideak ematea gainera justua izan dadin. Ezin diogu zoritxarrez justiziari eman gizakien gobernua, kaosera eramango gintuen ilusioa baita filosofo-erregearena. Ordea, indarraren itzalpeko bakeaz aprobe txatu gaitzke, eta gure moralitate indibiduala landu. Hara zer dioskun Pascalek: konfiantza izan dezagun, beraz, indartsuengan, onar dezagun indarrak gida gaitzala mundu gaitzo honetan, ez baitugu beste aukerarik, eta saia gaitzen ahalik ondoen moldatzen.

Politika ez da, beraz, ideia morala gauzatzen den lekua, baizik eta, askoz ere pragmatismo handiagoarekin, bizikidetzaren ahalbidetuko duten ahalik eta baldintza onenen ezartzea. Eta hori ez da biolentziaren *kontra* egiten, *haren bidez* baizik. Ez da jatorrizko indarkeria justiziarengatik aldatu, politikaren esentziak berak biolentzia izaten jarraitzen baitu. Ez indarkeria hutsa, jakina, baizik eta beste biolentzia mota bat, nolabait indarkeria huts horren kontra egiten duena, ordena bat ezarriz banakoak bakean bizi ahal izan daitezen. Azken batean, «arrazoimenaren trikimailu» gisako bat, biolentzia ezarriz hura hobeto kontrolatzen baita ukatu nahi izanda baino.

Politika «iraulitako» indarkeria da, paradoxikoa, eta ez hezia edo suntsitua den biolentzia. Freudek besterik ez dio esaten duenean, azken batean, bizikidetzara beharturiko «hiltzaile banda bat besterik ez garela». Politikaren jatorria ez da harmonia eta justiziarantz eramango gaituen helburu jainkotiarra, baizik eta gehienbat gure joera hiltzaileak baretzeko beharra.

III. Eraiketa politikaren grabitate zentroa ere bada

Politika gauza larria da, baita demokraziaren aurpegi atsegina hartzen duenean ere. Mitoak dio Erromaren fundazioa odolean egin zela. Romulok erail egin baitzuen bere anaia Remo mediterranearen zibilizazioaren sinbolo eta politikaren eredu den Hiriaren fundazio berberaren gainean. Errepu-

blikarik handienaren sorrera sinbolikoa erailketetan nazkagarrietakoa den fratrizidio bat izan zen. Askatasun demokratikoen arketipo den frantziar errepublika ere gillotinen odolarekin hasi zen 1789an, eta urte batzuk geroago Terrorean murgildu zen.

Makiavelok bere *Printzean* gogoratzen du fundatzaile gehienak «*profeta armatuak*» izan zirela⁸, bere instituzioak fundatzeko orduan indar fisikoa modu bereziki irmoan erabili zutenak. Romulok ez soilik hil zuen bere anaia, baita bere eskuin eskua zen Tito Tazio Sabino ere. Eta Moisesek berak ere herrikideak hil zituen, urrezko zekorrarekin gertatu zenaren ondoren, *Irteeran* (32, 27-28) irakur daitekeen bezala. Botere politikoaren sortze kriminala gogoratu, Makiavelok bilatzen zuena ez zen erailketa beraren gorazarrea egitea, haren aurkariak gero esan duten bezala, baizik eta erakustea ordena politiko berri bat ezartzeak aurrekoa sunsitzea eskatzen duela, materia sozialean forma berri bat sartzeko sunsitsu ere, eta horretarako indarra erabili behar dela.

Horregatik dio ez soilik «krudelkeriaren erabilera ona» badagoela, baizik eta «pietatearen erabilera txarra» ere badagoela: lehenak indarkeria bat-batean erabiltzen du, gogor eta labur, «banakoen onerako» izan dadila eginez; horri krudelkeriaren erabilera gaiztoa kontrajartzen zaio, krudelkeriak txikiago izan baina iraun egiten duenean eta batez ere interes pertsonala bilatzen duenean. Makiaveloren arabera, «pietatearen erabilera txarra» da politikariak egin dezakeen bekaturik larriena. Hau da, ahalke edo ezjakina izateagatik, indargintza beharrezko denean, hari uko egitea eta Herri oso bat kondenatzea konpromiso moral bat hartzen ez jakiteagatik.

Makiavelori gogotik aurpegiratu izan zaio biolentzia soilik aspektu «tekniko» batetik epaitzen duela, eta ez dituela moraliki kondenatzen krimen politikoak, horrela haiek implizituki justifikatuz. Hori da, ordea, Makiaveloren tesi garrantzitsuena, bere filosofia politikoari indarra ematen diona, eta Weberrek tesi horixe jasoko du geroago, «erantzukizu-

naren etika» eta «konbikzioaren etikaren» arteko bereizketan famatua egin zuenean⁹: politikariak gaizkiarengan sartzen jakin behar du, jakinduriaz, baina zalantzarik gabe, eta dena nahastu gabe. Weberrek Makiavelo aipatzen du, gainera, hark zera idatzi baitzuen *Florentziar historietan*: hiritarrak «haien hiriaren handitasuna nahiago izan dute haien ari-men salbatzea baino». Gizon edo emakume politikoak, pertsonaia politikoak den heinean, bizikidetzan balio absolutua den ordena axiologiko ezberdin batera pasatzeak inposatzen dion ardura onartu du. Bizikidetzan beste balio guztien gainetik jartzeko konpromisoa, beraz. Hala ere, ez du bere gain hartu gizaldi edo historiarekiko inongo *errudun* zentzurik, hala jokatzuz haien alde egiten baitu.

Ardura politikoaren pisua lehen-lehenik gaizkiarekin egiten den konpromisoan datzala ahazteko joera dugu, hori dela —eta hau da mezu makiavelikoaren muina— askatasun politiko eta bakearengatik ordaindu beharreko prezioa.

Ekintza politikoak ekintza razionala da, bai helburuari, bai bitartekoei dagokienez. Horregatik behar du, Weberren arabera, gizaki politikoaren lanbideak hainbesteko erantzukizuna etorkizunaren aurrean. Konbikzioaren etikan oinarrituz egindako ekintzek bere printzipioei jarraitzen diete, ondorioei batera begiratu gabe. Oso bestelako inperatibo bati erantzuten dio erantzukizunaren etikak: «aurreikus daitezkeen gure ekintzaren ondorioen erantzule izan behar dugu». Politikoarentzat krimen larria da inperatibo horri huts egiten dion edozer.

Ekintza politikoaren razionaltasun horren ondorioz, helburua nahi duenak bitartekoak nahi izatea ere beharrezkoa du; baina, idatzi du Weberrek, «bitarteko erabakigarria politikan indarkeria da». Hobbesek ondo ikusi du: Leviathana Estatua da, eta biolentzia bera da. Indarkeriaren gauzatzea bera da Estatua, muturreko paroxismora eramana, baita jainkotua ere: Estatua «jainko hilkorra» da. Horregatik parafraseatu dezakegu René Girardek gauza sakratuei buruz egiten duen analisisia¹⁰, eta esan politikak bere baitan indar-

keria «atxikitzen» duela. Zentzu bikoitzean «atxiki»: gibela-razi egiten du, eta bere baitan jaso eduki aldi berean...

Batzuetan gure gizarte demokratikoetan distirutzen ikusten dugu indarkeria, lehertzen: Estatu arrazoiaren hutsek noizik eta behin politikak bere baitan duen biolentziaren zati bat agertzen uzten dute; baina are ohikoagoa da ikustatzea poliziek edozein manifestazioren aurka kargatzen dutenean; edo bortxa arbitrarioaren nonahikotasuna gogoratzen duten polizien «hanka sartzetan»; edo, gutxiago, baina erregulartasunez, lege zuzengabeek eragiten duten injustizia basatian; eta, azken batean, burutzea eta puntu zentrala izanik, zikloi politikoaren begia bezalako zerbaitekin den basakerian. Hori guztia ikusi egiten da, sentitu, baita gure demokrazietan ere. Nahiko hurbiletik begiratzeko lana hartzea aski da horretarako. Indarkeria politikaren materia da, eta ekintza publikoek hortik hartzen dute beren larritasun eta seriotasun guztia.

Horregatik, biolentzia politikatik bota nahi izatea bere alderantzizkoa balitz bezala jokatzeko da, bere kontrako eskusiboa, eta beraz nahikoa litzatekeela bat aukeratzea bestetik libratzeko. Hori inork mantendu ezin dezakeen aingerutar tesi bat da. Halere, gure gizarteek hori sinets dezagun uzteko joera dute, horretarako injustizia eta basakeriaren aurka «demokrazia», «parlamentarismoa» edo «konstituzioa» bezalako hitzak alferrikako talisman gisa behin eta berriro erabiliz. Europar komisarietan torturatu egiten da, kanporatu egiten da, familiak banatu, amei erausi egiten dizkiete haurrak, espetxeratu egiten dute jendea haien ideientatik, eta espetxean baldintza gizagabeetan mantendu, baita ezarri zaien kondena bete ondoren ere, baita hiltzear direnean ere. Ez gaitzen tronpatu, «oraindik ere emankorra da pizti zikina jaiotzera eman zuen sabela»¹¹!

Politikari indarkeria kondenatu dezan eskatzea, benetan Tartuforena egitea da, norbera begiekin jaten ari den bularra ezkuta dadin exijitzea! Politika «ona» politika «moral» dela pentsatzea sekulako hipokrisiarekin jokatzeko da, edo batere

ez jakitea politika zer den. Zehazki, XVIII. mendeko anti-ma-kivaelismora bueltatzea da, politikaren epaia interes pertsonalen ikuspegitik egitea —hau da, eskubidearen ukapenetik.

IV. Konklusioak

Politikak beharrezko omen duen moralitatetik abiatuz, politikariei batzuetan eskatzen zaie biolentziazko ekintzak «kondenatzeko», are biktimei «barkamena» eskatzeko ere (biktima horiek terrorismoak jotako familiak izan edo kolonizazioak esklabo bihurtu eta bortxaturiko herri osoak). Han eta hemen entzuten dugu biktimek ez dutela kalitate bera indarkeria «onak» edo «gaiztoak» jotakoak izatearen arabera. Jokaera horiek sakoneko arazo bat azaltzen dute. Saia gaitezen arazoa askatzen.

1) Biolentzia bakar bat dago. Ez dago Estatu indarkeria «onaz» hitz egiterik, instituzionalizatua dagoenaren aitzakia hutsarekin. Ez dago biolentzia «moral» eta «ezmoralik». *Indarkeriaren izaera politikoa* da, soilik, ikuspegi pragmatikotik baliagarri egin dezakeena. Eta hara zer ulertzen dugun «izaera politikoaz»: justizia eta askatasunaren bidez, denon ongizatea lortzea duela oinarri, eta ez soilik «gobernukoa» dela. Ekintza bat justu egiten duena justizia da, ez zein instituziok gauzatzen duen.

2) Ezin zaio eskatu politikariari ikuspegi moral batetik biolentzia goraiatu edo kondenatzea, indarkeria hori Estatutik etorri edo banakoengandik. Barkamenaren antzeko ezer exijitu ezin zaion bezalaxe pertsona morala ez den beste inori. Buruzagi batek, bere izenean, pertsona pribatu gisa biolentzia politikoak kondenatzea zeharo posible da, eta, gertatu, halaxe gertatzen da normalean. Baina herri batek bere ordezkarien bidez esklabotza edo holokaustoarengatik barkamena eskatzeak zentzu sinbolikoa besterik ezin dezake izan, eta horrek ez du ekartzen inolaz ere egindako kaltearen konponketa politikorik. Pentsa daiteke ere ez ote den norbere buruari kontzientzia ona emateko kostu txikiko modu bat. A

fortiori, protagonista bakar bati barkamena erregutu dezan eskatzea gatazka egoera batean erabili izan duen indarkeria-rengatik, beste parteak oraindik ere biolentzia erabiltzeko eskubidea duela uste duenean, injustiziari aberrazioa gehitzea da, eta mendekuaren etengabeko kiribila elikatzea.

3) Bietako bat, beraz: edo politikariari morala izateko eskatzen zaio; hau da, banako pribatu gisa jokatzeko, eta orduan politika pertsonen, klanen, fakzioen arteko jokoa izatera mugatzen dugu. Joko bat, non pertsonak, klanak, fakzioak beren interesen arabera elkarren aurka egin edo adiskidetzen diren, elkarri barkatuz eta elkar kondenatuz jainkoak harturik lekuko gisa. Edota ulertzen dugu politikari bere baliagarritasun guztia interes pertsonaletatik harago joatetik datorkiola. Helburu komunak, eta baita unibertsalak ere, bilatzetik datorkiola baliagarritasuna, eta helburu horiek lortzeak ahalbidetzen duela ez soilik bizirik iraun ahal izatea, baizik eta baita gizaki razionalak izateak ematen digun duintasuna ere. Helburu horien artean daude askatasuna, zoriona eta bakea.

Beraz, indarkeria «justutzat» hartu gabe ere, aski da politika zein serioa den egiaztatzearekin. Politika arazo larriez okupatzen baita. Beti «heriotzaren makurduraren» pean agitzen diren arazoez, hain zuzen, Foucaultek zioena berarrartuz. Politikak hotz-hotzean egiten dio so heriotzari, kalkulua politikoa gaitzik txikiena lortzearen kalkulua baita, badakielako aukera egin behar duela, edo hobe beharrez amore eman edo desagertu. Politikariak heriotzaren itzala dararma bizkarrean, eta bakea nahi baldin badu, beti ordaintzeko prest egon behar duen ordaina, beharrezkoa balitz, biolentzia da. Zalantzarik gabe, ordain paradoxikoa, baina horri ezikusiarrena egin nahian, disimulatu ahal izatea pentsatzen genuena baino are kalte handiagoa jasan dezakegu: ongizate komunaren ideia bera desagertzearena, bertutearen moztzearekin jantzitako basakeriaren itzulerarena.¶

[Xabier Makazagak euskaratua]

1. «Politiks als Beruf», in *Le savant et le politique*, Plon, 1959.
2. Puntu honetan —besteak beste— ez datoz bat Hobbes eta Rousseau. Lehenak uste du giza izaera dela politikak hezi behar duena (*homo homini lupus*), baina bigarrenak politikari beste betebeharrak ematen dio: berez ona den gizakia aurkako ingurune batean bizirik iraun ahal dezan laguntzearen rol prometeikoa (bere antzekoekin bat egiteak ahalbidetzen die banakoei naturak bere biziraupenari jartzen dizkion «erresistentziei» gaina hartu ahal izatea: *Gizarte-Hitzarmena*, I, 6).
3. «Hara gizarte zibilean izateak dituen ezaugarriak: gorpu batean elkarturik egotea eta, ezarritako legedi komun bat izateaz gain, elkarren arteko arazoak (borrokak) ebatsi eta erasotzaileak zigortu dituen magistratura bat izatea» (*Gobernu zibilar buruzko tratatua*, 1690).
4. *Zuzenbide filosofiaren printzipioak*, §101.
5. Max Weber, *Le savant et le politique*.
6. Hegel, *op. cit.*, §100.
7. *Gogoetak*, 298. zk., Brunschwig.
8. *Printzea*, VI.
9. *Le savant et le politique*.
10. René Girard, *La violence et le sacré*.
11. B. Brecht, *La résistible ascension d'Arturo Ui*.

Feminismoaren jarduera Globalizazioaren Aurkako Mugimenduan (GAM)

IRATXE PEREA OZERIN

EHUko Nazioarteko Harremanak Saileko ikerlaria

Sarrera

Nazioarteko mugimendu feminista hirurogeiko hamarkadatik aurrera hedatu arren, XVIII. mendearen bukaeran agerikoak ziren egungo feminismoaren lehenengo aztarnak. Kepa Sodupe Nazioarteko Harremanetako katedradunak dioenez, teoria feminista «ez da ezagutzaren soziologiaren arloan gaur egun egindako garapen hutsa», baizik eta «Ilustrazioak utzitako ondarearen parte» (Sodupe, 2003: 196-197). Egia esan, emakumeen eskubideak aldarrikatzeko borrokak dimentsio unibertsala dauka: arraza, klase eta leku ezberdinetako emakumeak lotzen ditu; beraz, erresistentzia transnazionala da.

Izan ere, ikuspuntu estrukturaletik ulertu behar dira emakumeek pairatzen dituzten giza eskubideen urraketak eta diskriminazioa, sistema patriarkalaren ondorioz gertatzen direlako. Gainera, garapen-eredu kapitalista patriarkatuaz baliatu da emakumeak esplotatzeko; hala, egungo borroka feminista kapitalismoaren aurkako erresistentziarekin lotuta dago.

Horiek horrela, funtsezkoa suertatzen da mugimendu feminista eta Globalizazioaren Aurkako Mugimenduaren (GAM) arteko harremana. Ildo horretatik, aztertzeoak dira GAMaren jarduera, agenda zein eragile nagusiak eta feminismoaren ibilbidea globalizazioaren aurkako borrokan. Aldi berean, aipatu bi mugimenduen aldarrikapenak euren testuinguru sozioekonomikoan kokatu behar dira. Horrelako analisiak azaleratzen ditu, batetik, feminismoaren ekarpenak GAMan (ikuspuntu teorikotik zein praktikotik); eta, bestetik, ekintzaile feministek zer-nolako erabilera egiten duten GAMak eskaintzen dituen esparruez.

Globalizazioaren Aurkako Mugimendua (GAM)

Berlingo harresia eraitsi zutenetik aitzina, neoliberalismoa maila globalean nagusitu zen. *Washingtoneko Adostasunaren* bidez sustatutako sistema neoliberalak kapitalismoaren hegonia finkatu zuen, gainontzeko alternatiba politikoak edo sozioekonomikoak baztertuz. Sistema horrek bultzatutako politikek¹ ondorio larriak eragin zituzten nazioarteko gizarte zibilean. Hala, protestak areagotu egin ziren mundu-mailan, eta GAMa eratzeko abagune egokia azaldu zen.

Enara Echart, Sara López eta Kamala Orozco ikerlarien aburuz, laurogeiko hamarkadako azken urteetan finantza-instituzioen aurkako lehenengo mobilizazioak gauzatzen hasi ziren, eta 1992an goi-bilera paraleloak antolatzen (Echart, López eta Orozco, 2005: 96-105). Autore horiek argudiatzen dute 1992tik 2001eko tartera *protestaren zikloa* izan zela. Artean, Gobernu Kanpoko Erakundeak (GKE) ziren eragile sozial nagusiak, baina kritika andana jasotzen zuten instituzioen mendean lan egiteagatik. Beraz, GAMa antolatzeko era berriak —protestaren estrategiak— eta bestelako eragileak —mugimendu herrikoiak— gailendu ziren. Izan ere, 1999an, Seattle hiriko gertakariei esker, protestaren estrategia mailarik gorenera iritsi zen: Munduko Merkataritza Erakundearen (MME) kontrako manifestaldi jendetsuek mun-

du-mailan ikusarazi zuten GAMa, eta hurrengo bi urteetan zehar mobilizazio transnazionalak ugaritu egin ziren, nazioarteko instituzio eta akordio ezberdinak salatuz.

Bestalde, 2001eko urtarrilean, lehenengo Munduko Foro Soziala (MFS) burutu zen Porto Alegren (Brasil). Urte horretan, gainera, ekintzaileak estrategia aldatzeko garaia zela jabetu ziren: batetik, uztailen, Genoako G8 goi-bileraren aurkako manifestazioetan, italiar gobernu eta poliziak oso jarrera bortitzez jokatu eta tiroz hil zuten Carlo Giuliani aktibista; bestetik, irailaren 11n Dorre Bikien kontrako eraso izan zen. Horrenbestez, gizarte-mugimenduekiko errepresioa larriagotu egin zen eta mugimenduak alde batera utzi zuen protesta, aro berriari hasiera emanez: *proposamenaren zikloa* (Echart, López eta Orozco, 2005: 105-113), zeinen helburu nagusia iritzi publikoak mugimenduaren proposamenak ezagutzea den. Orduetik, sentsibilizaziorako lana nagusitu da, eta foroak topagune gisa erabiltzen dira sistema kapitalistaren aurrean irtenbideak zehazteko (Echart, 2008: 105-108).

Hain zuzen ere, proposamenaren estrategiaren defendatzaileek GAMaren adar erreformista osatzen dute. Erreformistak sistema kapitalistan mekanismo arautzaile gehiago sartzearen alde daude, eta uste dute mugimenduaren helburuak instituzioen bitartez lortu ahal dituztela. Hala, euren oinarritzko baliabidea Munduko Foro Soziala (MFS) da (Echart, 2008: 95). Estrategia hori sustatzen dutenen artean agerikoak dira ATTAC (Transakzio Finantzarioak Zergapezearen eta Herritarrei Laguntzearen Aldeko Elkarte) (Pastor, 2002: 58-59), kanpo-zorraren kontrako beste mugimendu batzuk (Pastor, 2002: 62) eta GAMan parte hartzen duten GKE gehienak (Echart, 2008: 95).

Aitzitik, protestaren aldekoek, eraldaketa soziala lortzeko, ezinbestekotzat jotzen dute kapitalismoa bertan behera uztea, sistema hori erreformatzea ezinezkoa baita; izan ere, protesta bera estrategia politiko gisa baliatzen dute. Oro har, ardatz horretan adar autonomista eta adar sozialista kokatzen dira.

Adar sozialista marxismo klasikoan —batez ere, Trotski-
ren tradizioan— oinarrituta dago; bada, talde sozialista ho-
riek jatorria daukate 1989 urtearen ostean Mendebaldeko
Europan bizirik iraun zuen ezker iraultzailean (Callinicos,
2003: 67-86).

Adar autonomista, bere aldetik, erresistentziak eratzeko
modu berri gisa azaltzen da. Autonomistek estatuen botere
zentralizatua ukatzen dute, borrokak deszentralizatua izan
behar duela mantenduz. Adar horretako eragile nagusia As-
kapen Nazionalerako Armada Zapatista (EZLN) da. Izan ere,
GAMaren erroak ulertzeko kontuan hartzekoa da, 1994ko
urtarrilean, Ipar Amerikako Merkataritza Askeko Akordioa-
ren (NAFTA) aurka gauzatu zen altxamendu zapatista, Txia-
pasko mexikar estatuan. Zapatismoak sustatu zuen Neolibe-
ralismoaren Aurkako eta Gizakien Aldeko Topaketa Interga-
laktikoen ondorioz, zehazki, Herrien Ekintza Globala (HEG)
eratu zen. Protesta-adarraren ordezkaria den sare horretan,
munduko kolektibo ezberdinek parte hartzen dute: ekolo-
gistikak, feministak, okupatzaileak, nekazariak, langabeak eta
abarrek (Echart, López eta Orozco, 2005: 101-102).

Horrez gain, protestaren estrategiarekin bat egiten duten
beste gako-sareak Emakumeen Mundu Martxa (EMM) eta
La Vía Campesina dira. La Vía Campesinari dagokionez,
1993an agertu zen, eta nekazaritza-erakundeek osatzen du-
te. Bere sortzaileen artean Brasilgo Lurrik Gabeko Mugi-
mendua (MST) dago; eta, elkarrekin, MMEren aurkako
kanpaina asko antolatu dituzte.²

Nolanahi ere, protesta-adarrek eta erreformistek elkarren
ondoan lan egiten dute GAMaren helburuak gauzatzeko:
esparru berdinetan azaltzen dira —protestaren aldekoek,
adibidez, MFSetan ere parte hartzen dute—, eta elkarlan
horri esker eraginkorragoak dira biak (Echart, López eta
Orozco, 2005: 60-61).

José María Antentas eta Esther Vivas adituen arabera, bai-
na, 2003an eta 2004an GAMaren protagonismoa gutxitu egin
zen. Erresistentziak ugaritu baziren ere —Latinoamerikan,

batik bat—, mugimendu ezberdinak ez zeuden koordinatuta maila globalean, hasierako urteetan moduan (Antentas eta Vivas, 2009: 35-37). Izan ere, mugimenduaren jazarpena eta ahultzea larriagotu ziren eta, aldi berean, instituzio ofizialek ekintzaileen aldarrikapenak bereganatu zituzten hauteskunde-helburu hutsekin; hala, bi joera gauzatu ziren GAMan: proposamenaren adarra desmobilizatu egin zen, instituzio ofizialen baitan lan eginez; eta, protestaren adarrak, berriz, tokiko testuinguruetara eramán zituen borrokak, gai-arlo jakinen arabera arituz (Echart, López eta Orozco, 2005: 217).

GAMaren arlo nagusiei helduta, orokorki, zortzi lan-lerro hauek bereiz daitezke:

1. *Feminismoa*.
2. *Ekologismoa*, zeinek honako arazo globalak nabarmentzen dituen: merkatu nazionalen babes-eza; nekazaritza intentsiboan enpresa transnazionalak erabiltzen dituzten teknikak (transgenikoen kontrako borroka, esaterako, pisu handikoa da GAMan); uraren gabezia; herrialde aberatsen zor ekologikoa herrialde txiroekin; klima aldaketa; deforestazioa; energia nuklearra; edota legez kanpoko arrantza eta itsasoen ustiapena, besteak beste.
3. *Indigenismoa eta lurra berreskuratzeko borroka*; izan ere, mobilizazio indigenak eta elikadura-burujabetzaren aldeko mugimenduek gero eta protagonismo handiagoa daukate.
4. *Antimilitarismoa* gatazkak konpontzeko armada erabiltzearen —eta armada bera existitzearen— aurka dago. Tradizio handiko mugimendua da eta mobilizazioa bultzatzeko sekulako ahalmena du.
5. *Giza eskubideen aldeko arloak* salatzen ditu errepresioa, torturak, jazarpen politikoa edo legez kanpoko atxiloketak. Gaur egun, espresuki lantzen dira terrorismoaren aitzakiarekin estatuak bultzatzen dituzten eskubide politikoen eta zibilen urraketak.
6. *Enpresa transnazionalen aurkako ardatzak* adierazten du korporazio horiek kontrolik gabe jarduten dutela

etekinak lortzeko, lan-baldintzak okerrera bultzatuz eta ingurumen-kalteak eraginez.

7. Etengabeko kapital-metaketak sortu dituen *finantza merkatuak* ere gaitzesten dira. Espekulazioa eta finantza-krisiak saihesteko, ekintzaile horiek proposatzen dute horrelako transakzioak mugatu eta arautu behar direla, baita nazioarteko *finantza-instituzioak* erreformatu ere.
8. *Garapenerako lankidetzak eta kanpo-zorraren lerroak* salatzen du lankidetzarako dirua eskasa dela; areago, mantentzen du, benefizentzia baino, ongizatea lortu behar dela. Hala, beharrezkotzat jotzen dute lankidetzak-eredua guztiz aldatzea. Batetik, kanpo-zorra erabat barkatzea eskatzen dute; bestetik, beste mekanismo batzuk —Tobin tasa, %0,7 edo ondare-zerga, alegia— eta garapen-logika ezberdina —sektore estrategikoak nazionalizatuz, adibidez— sartzea (Echart, López eta Orozco, 2005: 186-206).

Echart, López eta Orozcoren esanetan, GAMaren garaipen nagusia izan da gai horiek nazioarteko erkidegoaren eztabaidan ezartzea, neoliberalismoak eraikitako «isiltasunaren harrisia» apurtuz (Echart, López eta Orozco, 2005: 217-218). Areago, 2008an hasitako sistema-krisiak kapitalismoaren alderik suntsigarriena azaleratzen du, globalizazio kapitalistaren kontrako diskurtsoarentzat abagune aproposa berriro zabalduz (Antentas eta Vivas, 2009: 37-40). Testuinguru horretan, hain zuzen, neoliberalismoaren aurkako mobilizazioen bigarren bolada zertu da, 90etan gertatutakoaren antzekoa: hala nola, *udaberri arabiarra*; *Oxia* eta ikasleen protesta indartsuak Grezian; *M-15a* Espainian, Italian eta beste europar herrialde batzuetan; edota *Occupy* mugimenduak Estatu Batuetan eta Kanadan (Wallerstein, 2011: 22). Antentas eta Vivasek erronkatzat hartzen dute erresistentzia horiek koordinatzea nazioarte-mailan, 2011ko abenduaren 15eko protesta-ekimen globalak ahalegin esanguratsua izanda (Antentas eta Vivas, 2011: 26).

Testuinguru sozioekonomikoa, ekonomia feministaren ikuspegitik

GAMan parte hartzen duten erakundeak eta gizarte-mugimenduak euren herrialdeetako testuinguruetan sortzen dira, eta jatorria borroka anitzetan daukate; hortaz, ideologia eta militantzia ezberdinetako kolektiboak dira (Echart, 2008: 92-94). Dena den, Naomi Klein ekintzaileak azpimarratzen duenez, mugimendua hurbiletik begiratzuz gero, agerikoa da talde horiek guztiak arazo berberak salatzen ari direla (Klein 2004: 4). Izan ere, gaitz horiek eragiten dituen estruktura sozioekonomikoa bera gaitzesten dute. Hala, lehen banatuta jarduten zuten erresistentziak mugimendu berean batu dira (GAMan) kapitalista zein patriarkala den sistemari aurre egiteko. Alex Callinicos teoriarari politikoaren arabera, hain zuzen, GAMaren ezaugarria da arazo horien egiturazko iturburuaz jabetzea (Callinicos, 2003: 13-16). Beraz, mugimendu horien nondik norakoak ulertzeko gako da sistema hori aztertzea.

Heidi Hartmann ekonomialariaren ustez, marxismoak garapen historiko kapitalistaren inguruko analisirik egokiena eskaintzen badu ere, ez du generoa kontuan hartzen. Teoriarari marxistek salatu dute kapitalismoaren ondorioz emakumeek bizi duten zapalkuntza, baina ez dute patriarkatuaren eragina aintzat hartu (Hartmann, 1980: 4-9). Halaber, Amaia Pérez de Orozco ekonomialari feministak argudiatzen du marxismoa, beste korronte politiko-ekonomikoak bezala, androzentrikoa dela (Pérez de Orozco, 2006: 7-11). Cristina Carrascoaren hitzetan, teoria ekonomiko tradizionalak mundu publikoa jorratu dute unibertsala bailitzan, emakumeen lana (mundu pribatuan gertatzen dena) alde batera utziz (Carrasco, 2003: 29-32). Testuinguru horretan, ezinbestekoa suertatzen da ekonomia feministaren ikuspegia.

Pérez de Orozcoren aburuz, pentsaera-korronte horrek teoria ekonomiko klasiko guztiak zalantzan jartzen ditu, meta-keta-logika androzentrikoa erabat baztertu behar dela adie-

raziz: «[ekonomia feministaren] azken helburua metaketa-logikaren aurkako borrokarekin lotuta egongo litzateke; logika horrek generoen arteko hierarkia ezartzeko sistemarekin duen harremana jorratuz» (Pérez de Orozco, 2006: 260).

Hierarkiak ezartzeko sistemari helduta, Hartmannek patriarkatua honela definitzen du: «oinarri materiala duten gizonen arteko gizarte-harremanak; hierarkikoak badira ere, gizarte-harreman horiek sortzen dituzte emakumeak menderatzeko gizonen arteko interdependentziak eta elkartasunak». Oinarri material hori, bere aldetik, «emakumeen lana kontrolatzeko gizonei aukera ematen dieten estruktura sozial guztietan ezartzen da». Estruktura horien osagaiak dira ezkontza heterosexualak, emakumeek egindako zaintzarena, emakumeen mendekotasun ekonomikoa, Estatua, eta gizonen arteko harremanetan oinarritutako instituzio batzuk: «elkarteak, kirolak, sindikatuak, ogibideak, unibertsi-tateak, elizak, korporazioak eta armada» (Hartmann, 1980: 12-13).

Hori dela eta, patriarkatua ez da kapitalismora mugatzen, feudalismoa edo sozialismoa bezalako sistema sozialak patriarkalak izan dira; halere, agerikoa da kapitalismoa patriarkatura moldatzen dela, eta gizarte-estruktura ezberdin horiek iraun dezaten laguntzen duela (Hartmann, 1980: 14-15).

Horren harira, Maria Mies soziologo feministak defendatzen du feminismoak, bere aldetik, gizarte-klaseak aintzat hartu behar dituela, baita lanaren nazioarteko zatiketa eta inperialismoa ere. Emakumeen egoera ezberdinari heltzeko beharrezkoa da gizarte-harremanen testuinguru orokorrean kokatzea; hau da, «kapital-metaketak sustatutako lan-zatiketa globalaren testuinguruan» (Mies, 1986: 1-2).

Miesek dioenez, lan-zatiketaren ezberdintasunaren inguruan eskola tradizionalak eskaintzen zituzten azalpen guztiak biologikoki mugatuta zeuden (Mies, 1986: 44-45). Marxek berak *lan produktiborako* proposatu zuen definizioak ezkutatzen du emakumeen *produktiboa ez den lana*, plusbalioa sortzen ez duelako. Gizarte-arloaren ordeztarxis-

mo klasikoak lan hori naturaren arloan ezartzen du, analisi ekonomikorako *lan produktiboa* soilik aintzat hartuz.

Autore feminista horren irudiko, ordea, ekoizpen-prozesu kapitalistak bi lan mota ditu zutabe: soldatarik gabeko langileen *superesplotazioa* (batez ere, emakumeen *produktiboa ez den lana*, alegia, zaintza-lana, etxeko lana edo lan erreproduktiboa), eta soldatako langileen esplotazioa (emakumeen lanean sostengatzen dena). Lehenak *superesplotazioa* izendatzen du plusbalioaren jabetze kapitalistarik ere ez dagoelako; emakumeen lana indarrez edo behartzeko baliabideen bidez bereganatzen da, soldata ordaindu barik (Mies, 1986: 48-49).

Miesek azaldutakoaren arabera, nazioarte-mailan, politika sexistak erabili da gizarte eta klase guztiak ekoizpen kapitalistak bultzatzen dituen harremanen mendean kokatzeko. Prozesu horretan, autore horrek bi joera azpimarratzen ditu. Batetik, lan-indarrik merkeena bilatzean, industriak eta enpresa nagusiek herrialde txiroetako emakumeak baliatu dituzte, euren lana gizonena baino are merkeago erosten delako. Bestetik, herrialde aberatsetan, kapitalismoak sustatzen duen ekoizpen ugaria saltzeko, emakumeen kontsumoa bultzatu da; hala, emakumeen lanaren balioespina ezkutatu den heinean, kontsumitzaile bilakatzeko, euren rola ama, etxekoandre eta sexu-objektu gisa nabarmendu da.

Laburbilduz, kapitalismoak patriarkatuak sustatzen dituen harreman ezberdinak baliatzen ditu kapital-metaketa eta etekinak sustatzeko, emakumeen *superesplotazioa* aprobetxatuz; beraz, Sira del Río autore feministak dioenez, patriarkatuaren kontrako borroka ezin da gauzatu kapitalismoaren aukako borrokatik aparte (Río, 2003: 187-188).

Feminismoaren ibilbidea globalizazioaren aurkako mugimenduan

Feministek, tradizio handiko borrokari esker, lortu dute euren aldarrikapen batzuk nazioarteko agendan kokatzea. Sonia E. Álvarez, Nalu Faria eta Miriam Nobre ekintzaileen ara-

bera, 1990eko hamarkadatik aurrera mugimendu feminista-ren parte-hartzea nazioarteko politikaren esparru ofizialetan —Nazio Batuen Erakundeak (NBE) bultzatutakoetan, batik bat— areagotu egin zen. Edonola ere, feministak jabetu ziren globalizazio neoliberalaren aurreratzeak galarazten zuela benetako aldaketak eragitea emakumeen errealitateetan; beraz, *Washingtoneko Adostasunaren* politiken kontra, mundu-mailan, erresistentzia ezberdinak azaldu zirenean, ekintzaile feminista asko sartu ziren osatu berria zen «mugimenduen mugimenduan» (Álvarez, Faria eta Nobre, 2004: 199-201).

Oro har, feministen parte-hartze hori modu ezberdinetan eratzen da. Batetik, ardatz zehatz gisa, euren aldarrikapenak era autonomoan lantzen dituzte GAMaren zenbait esparrutan; bestetik, genero-ikuspegia zeharka txertatzen dute gainerako lan-ildoen eztabaidetan, ekintzetan edo adierazpenetan. Halaber, feministek presioa egiten dute GAMaren antolakuntzan generoari heltzeko: foro edo organoen osara betetzean emakumeak egotea, sexista ez den hizkera erabiltzea, edo harremanetan eredu patriarkalak alde batera uztea, alegia (Echart, López eta Orozco, 2005: 187-188).

Hain zuzen ere, GAMaren sare feminista nagusi bat aipatutako Emakumeen Mundu Martxa (EMM) da. Janet Conway adituaren arabera, EMMren diskurtsoa eta praktika erreferente egokiak dira MFSean parte hartzen duten feminismo ezberdinak irudikatzeko (Conway 2007: 50).

Lehendabiziko Emakumeen Mundu Martxa 2000n gertatu zen, Quebecen, 1995ean egindako martxa feminista adibide hartuta. Geroztik, EMMk jarduten du «kapitalismoaren eta inperialismoaren aurkako nazioarteko gizarte-mugimendu feminista gisa, tokiko borroketan eta testuinguruetan errotuta, eta klase-borrokarekin lotuta» (Marcha Mundial de las Mujeres, 2008: 4).

EMMk MFS guztietan parte hartu du, gai askoren inguruko tailerrak eta hitzaldiak antolatuz, baita zenbait ekimen ere. Mugimendu Sozialen Asanbladaren sorreran, adibidez, EMMk berebiziko garrantzia izan zuen eta Nazioarteko Kon-

tseiluaren —MFSa bideratzen duen organoa— partaideak dira. Era berean, presentzia izan dute nazioarteko gizarte-mobilizazioetan eta globalizazio neoliberalaren kontrako esparruetan: G8 goi-bileraren aurkako Evianeko protestetan (2003ko ekainean), MMEren aurrean alternatibak bilatzeko Herri Foroan Cancunen (2003ko irailean) edo Iraken kontrako manifestaldietan, besteak beste (Conway, 2007: 54).

Azkenaldian, EMMk beste sare batzuekin batera parte hartu du MFSetan: REMTE (Ekonomia Eraldatzeko Emakumeen Latinoamerikar Sarea), ALAI-Mujeres (Informazioko Latinoamerikar Agentziaren Emakumeak), Diálogo Sur-Sur LGBT (Lesbiana, Gay, Bisexual eta Transexualen Hegoalde-Hegoalde Elkarrizketa) eta La Vía Campesinaren Emakumeak taldeekin. Deigarria da EMMren kide diren gizarte-mugimendu asko mistoak direla —gizonek ere osatzen dute, eta ardatz nagusia ez da feminismoa—, feminista izatea ez delako aurretiazko baldintza sare horretan sartzeko (Nobre eta Trout, 2008: 147). Izan ere, EMMk lehentasuntzat hartzen du bestelako mugimenduetatik (kanpo-zorren eta merkataritza askearen aurkakoa, sindikala, arrazakeriaren kontrakoa, nekazariena, indigena edo sexu-aniztasunaren aldekoa) datozen emakumeekin loturak sortzea, euren diskurtso feminista bera partekatzen ez badute ere (Conway, 2011: 162-163). Hala, borroka horietan EMMk feminismoaren ikuspuntua eskaintzen du, emakumeen papera ikusaraziz, eta, aldi berean, kolektibo horien ibilbideen bitartez, feminismoa bera indartuz (Marcha Mundial de las Mujeres, 2008: 34-35).

EMMren estrategia internazionalista horretan, nahiz mugimenduak duen kapitalismoaren eta inperialismoaren kontrako jarreran, sumatzen da feminismo sozialistaren ondarea. Era berean, nabaria da GAMaren adar autonomistak sustatzen duen borroka deszentralizatuaren kutsua.

Halaber, EMMk ezinbestekotzat du esparru publikoen erabilera presio politikorako tresna estrategiko gisa, uste baitute mobilizazioak eta kale-ekintzak oinarrizkoak direla aldaketak lortzeko (Marcha Mundial de las Mujeres, 2008: 35).

EMMz gain, hainbat mugimenduk osatzen dute GAMaren arlo feminista, hala nola, Marcosur Artikulazio Feminista (AFM), Aro Berrirako Emakumeekin Alternatiben Garapena (DAWN) edo Justizia Ekonomikorako Emakumeen Nazioarteko Elkarte (WICEJ).

Globalizazioaren aurkako agendari dagokionez, Gizarte Mugimenduen Asanbladak, 2003ko adierazpenean, esate baterako, emakumeen kontrako indarkeria, esplotazioa eta emakumezko pobrezia salatu zituen. Areago, «sexismoan, arrazakerian eta bortizkerian oinarrituta dagoen sistema sozioekonomikoa, patriarkatuaren nahiz kapitalaren interesak defendatzen dituena» gaitzetsi zuen (Foro Social Mundial, 2002). Orobat, 2011ko adierazpenean berriro jorratu zen patriarkatuaren kontrako borroka, zehazki, indarkeria matxista azpimarratuz. Bertan, ekintzaileek hurrengo kezkek zeratu zituzten: okupazio militarren testuinguruetan emakumeekiko biolentzia, emakume ekintzaileen aurkako bortizkeria, etxeko eta sexu-indarkeria, emakumeak salgai gisa tratatzea, euren gorputzen burujabetza ez onartzea eta emakumeekin zein haurrekin trafikatzeta (Foro Social Mundial, 2011).

Hala eta guztiz ere, Cristina Carrasco ekonomialariak dioenez, esanguratsua da emakumeek historikoki egin duten zaintza-lana —mugimendu feministaren funtsezko lan-ildo dena— ikusezina izan dela bai zientzia ekonomikoan bai GAMak sustatutako kritikan (Carrasco, 2003: 33-34). Globalizazioaren kalteei helduta, adibidez, ez da aipatzen *zaintza-lanaren globalizazioa*, hau da, emakume-etorkinen erabilera herrialde aberatsetan lan erreproduktiboa gauzatzeko (Carrasco, 2003: 40-42).

Ildo berean, Magdalena Leónen irudiko, mundu publikoan (*lan produktiboan*) zein pribatuan (*lan erreproduktiboan*) berdintasuna bilatzeak oinarritu behar ditu GAMaren ekimen eta kanpaina guztiak; dena den, Leónek gaitzesten du lan-lerro hori ez dela agertzen mugimenduaren aldarrikapen nagusien artean (León, 2003: 26-28).

Angela Miles teorialari feministaren esanetan, eraldaketa-rako feminismoak sistema osoa baztertu behar du. Milesek ezinbestekotzat hartzen du arlo eta aldarrikapen guztiak emakumeen ikuspuntutik jorratzea, sistema eraldatzeko borrokan teoria feministaren ikuspegia kontuan hartzekoa delako (Miles, 2000: 8-9).

Bestalde, feminismoak MFSetan izan duen presentziari dagokionez, Conwayen aburuz, emakumeak nabarmen ageri arren, askotan, lidergoan eta garrantzi handiko eztabaidetan alde batera utzita azaldu dira (Conway, 2007: 55-59). Feministek, hain zuzen, salatu dute MFSak hierarkiak erreproduzitzen dituela, hizlari eta liderren roletan gizonak gailentzen direlako. Horrez gain, jakinarazi dute ikuspegi feministak ez direla aintzat hartzen eta foroan esparruetan jarrera sexistak ere egon direla. Horregatik, talde eta sare feministek ondorioztatzen dute euren parte-hartzeak kritikoa eta, batzuen arabera, autonomoa izan behar duela (Conway, 2007: 62).

Ondorioak

Esandakoa kontuan hartuta, GAMan parte hartzen duten feministek teoria eta praktika feminista proposatzen dute kapitalista zein patriarkala den sistemari aurre egiteko. Izan ere, helburu horrek zehaztu ditu mugimendu feministaren jarrera, estrategiak eta agenda GAMaren kide gisa.

Arestian esan bezala, GAMaren erdiespen garrantzitsua izan da munduko injustizia eta ezberdintasunak garapen-eredu bereziak sortzen dituela jabetzea. Dena den, maila teoriakoan, mugimendu horrek kapitalismoari buruz egindako kritikak marxismo klasikoaren eragina jasotzen du, eta analisi marxista tradizionalak ez diote generoari erreparatu ikuspuntu feministatik. Feministek premiazkotzat jotzen dute GAMak patriarkatu eta kapitalismoaren arteko harremana gogoan hartzea, egitura kapitalistaren aurkako borroka historikoak ezkutatu egin duelako sistema horren mende emakumeek espresuki pairatu duten zapalkuntza.

Horrelako ikuspegi feministak agerian uzten du kapitalismoaren ibilbidean zehar emakumeek izan duten rola eragile ekonomiko gisa. Ikasketa ekonomiko androzentrikoek ez dute emakumeen lana aintzat hartu, mundu publikoan gertatzen dena besterik ez baitute aztertu. Ekonomia feministak, baina, helburutzat jotzen du historian zehar galdutako analisi hori berreskuratzea; berdintasuna lortzeko mundu publikoa zein pribatua beste era batean antolatu behar dira. GAMak aldarrikatzen duen mundu alternatibo horretan, patriarkatua kanporatu behar da, bizitzarako hain garrantzitsua den emakumeen lanari funtsezko rola emanez.

Aipatu bezala, mugimendu feministaren jomuga da garen-eredu kapitalistak eta patriarkalak sortzen duen sistema osoa baztertea; eta, horretarako, beharrezkoa da arlo guztiak feminismoaren ikuspuntutik lantzea.

Hasteko, ekologian eta elikadura-burujabetzan, feminismoak berebiziko protagonismoa du, emakumeen nekazaritza-lan tradizionala aldarrikatzen duelako. Latinoamerikan eratu diren lurra defendatzeko erresistentzia-mugimenduetan, hain zuzen, emakumeek garrantzizko papera dute. Horren isla dira mugimendu ekofeminista edo La Vía Campesinaren elkartasuna EMMrekin.

Era berean, antimilitarismoaren ildoan, lehen esan bezala, feministek salatzen dituzte lurralde okupatuetan emakumeek pairatutako indarkeria eta sexu-erasoak; izan ere, gatazka armatuetan emakumeen gorputzak guda-arma eta harrapakin gisa erabiltzen dira erabateko zigorgabetasunarekin.

Beste aldetik, giza eskubideei helduta, aitortu dira emakume-ekintzaileen aurkako indarkeria, biolentzia matxista, zein emakumeen ugalketa-eskubideak, alegia. Beraz, ezinezkoa da arlo hori lantzea emakumeek emakumeak izateagatik jasaten dituzten giza eskubideen urraketak jorratu barik.

Halaber, mugimendu feministak rol nabarmena izan du globalizazio neoliberalaren eta enpresa transnazionalen aurkako borrokan. Ameriketako Merkataritza Askeko Eremuaren (ALCA) kontrako mobilizazioetan, esaterako, feminis-

tek presentzia nagusia izan zuten (Faria, 2003: 8). Izan ere, lurrarekin aipatu lotura tradizionalari esker, emakumeen kolektiboek etengabe ohartarazi dute transnazionalen jokaeraz: hala nola, salatu dute transgenikoen edo toxikoak diren produktuen erabilera eta praktika horien ondorio larriak lurtean zein tokiko komunitate indigenen artean.

Azkenik, finantza- eta ekonomia-krisiaren aldetik, egungo gobernuak bultzatzen ari diren murrizketek, batez ere, emakumeak jotzen dituzte. Estatuak bere gain hartzen ez duen zaintza-lana emakumeen ardura bilakatzen da, euren lana bikoiztuz. Gainera, etxetik kanpoko lanpostuetan emakumeek baldintza ezberdinei eta lan-jokabide sexistei aurre egin behar diete.

Esanak esan, EMMren moduko mugimenduek ulertzen dute horrelako borroka estrukturala eta zeharkako parte-hartzea eratzeko premiazkoa dela beste mugimenduekin —mistoak ere— elkartasuna sortzea. Horretarako, GAMak eskaintzen dituen nazioarteko esparruak —MFSa, eskualdeko edo tokiko foroak, zein mobilizazio globalak eta lokalak— paregabeko aukerak dira. Hala, mugimendu feminista baliatzen da proposamenaren eta protestaren adarrek antolatzen dituzten ekimenez sareak eraikitzeko, bi helburu lortu nahian: batetik, GAMaren borroka guztietan ikuspegi feminista txertatzea; bestetik, gizarte-mugimendu mistoak bultzatzea aipatu aldarrikapenak eta ikuspuntuak kontuan hartzera euren agendetan eta lan-lerroetan.

Bukatzeko, MFSa bezalako esparru transnazional alternatiboek, batzuetan, egungo gizartearen hierarkiak eta harreman patriarkalak erreproduzitzen dituzte; beraz, mugimendu feministak GAMaren barnean ideia eta jokabide androzentriko horiek baztertzea du erronka.¶

Glosarioa

Nazioarteko erakundeak

ALCA: Ameriketako Merkataritza Askeko Eremua
G8: munduko zortzi estatu industrializatuen koalizioa (Frantzia, Alemania, Italia, Japonia, Erresuma Batua, Estatu Batuak, Errusia eta Kanada)
MB: Munduko Bankua
MME: Munduko Merkataritza Erakundea
NDF: Nazioarteko Diru Funtza

Gizarte-mugimenduak

ALAI-Mujeres: Informazioko Latinoamerikar Agentziaren Emakumeak
ATTAC: Transakzio Finantzarioak Zergapetzearen eta Herritarrei Laguntzearen Aldeko Elkarte
Diálogos Sur-Sur LGBT: globalizazioaren testuinguruan, Hegoaldeko ikuspuntutik Lesbiana, Gay, Bisexual eta Transexualen eskubideak aldarrikatzeko esparrua
EZLN: Askapen Nazionalerako Armada Zapatista
GAM: Globalizazioaren Aurkako Mugimendua
HEG: Herrien Ekintza Globala
La Via Campesinaren Emakumeak: La Vía Campesina sarearen emakumeen arloa
MST: Lurrik Gabeko Mugimendua

Mugimendu feministak

AFM: Marcosur Artikulazio Feminista
DAWN: Aro Berrirako Emakumeekin Alternatiben Garapena
EMM: Emakumeen Mundu Martxa
REMTE: Ekonomia Eraldatzeko Emakumeen Latinoamerikar Sarea
WICEJ: Justizia Ekonomikorako Emakumeen Nazioarteko Elkarte

Bestelakoak

GKE: Gobernu Kanpoko Erakundea
LGBT: Lesbiana, Gay, Bisexual eta Transexualen kolektiboa
MFS: Munduko Foro Soziala
NAFTA: Ipar Amerikako Merkataritza Askeko Akordioa
Neoliberalismoaren Aurkako eta Gizakien Aldeko Topaketa Intergalaktikoak: mugimendu zapatistak mundu-mailan antolatutako topaketak gizarte-mugimenduak biltzeko
Washingtoneko Adostasuna: John Williamson ekonomialariak 1989an ezarritako kontzeptua, zeinek adierazten baititu Washingtonek oinarritzotzat jo zituen hamar agindu ekonomikoak Latinoamerikako herrialdeetan garapena bultzatzeko. Printzipio horiek politika eta ekonomia neoliberalen esanguratsuak dira.

1. Laurogeiko hamarkadan Ronald Reaganek eta Margaret Thatcherrek ezarritako merkatu askeko akordioen hedapena nazioarte-mailan; pribatizazioak herrialde aberatsetan; Nazioarteko Diru Funtsak (NDF) eta Munduko Bankuak (MB) herrialde txiroetan sartu zituzten *egokitzapen estruktural*-eko programak; Estatu Batuek, bereziki, bultzatu zituzten *shock-terapia* deitutako politikak, Ekialde eta Erdialdeko Europako herrialdeak merkatu askeko sisteman berehala sartzeko; edota baliabide naturalak bereganatzeko gatazka armatuak.
2. EMMn hirugarren atalean sakonduko da.

Bibliografia

- Antentas, José María eta Vivas, Esther, «De Seattle a la crisis global», *Viento Sur* 107, 2009, 30-40.
- Antentas, José María eta Vivas, Esther, «Globalizar las resistencias indignadas», *América Latina en Movimiento* 471, «De indignaciones y alternativas», 2011, 24-26.
- Álvarez, Sonia; Faria, Nalu eta Nobre, Miriam, «Another (Also Feminist) World is Possible», in Jai Sen et al. (arg.) (2004), 199-206.
- Callinicos, Alex, *An Anti-Capitalist Manifesto*. Cambridge. Polity Press, 2003.
- Carrasco, Cristina, «Para otra economía: una visión desde la economía feminista», in Nalu Faria (arg.) (2003), 29-43.
- Conway, Janet, «Transnational Feminisms and the World Social Forum: Encounters and Transformations in Antiglobalization Spaces», *Journal of International Women's Studies* 8/3, 2007, 49-70.
- Conway, Janet, «Troubling Transnational Feminism(s): Contesting the Future of Feminism at the World Social Forum», in Pascale Dufour et al. (arg.) (2011), 149-172.
- Dufour, Pascale; Masson, Dominique eta Caouette, Dominique (arg.), *Transnationalizing Women's Movements: Solidarities Beyond Borders*. Vancouver. University of British Columbia Press, 2011.
- Echart, Enara, *Movimientos sociales y relaciones internacionales. La irrupción de un nuevo actor*. Madril. Catarata eta Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación (Universidad Complutense de Madrid), 2008.
- Echart, Enara; López, Sara eta Orozco, Kamala, *Origen, protestas y propuestas del movimiento antiglobalización*. Madril. Catarata eta Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación (Universidad Complutense de Madrid), 2005.
- Faria, Nalu (arg.), *Construir la igualdad. Debates feministas en el Foro Social Mundial*. Lima. REMTE (Red Latinoamericana Mujeres Transformando la Economía), 2003.

- Foro Social Mundial 2002, «Porto Alegre II: Declaración de los movimientos sociales. Resistencia contra el neoliberalismo, el militarismo y la guerra: por la paz y la justicia social», Porto Alegre, 2002 (<http://alainet.org/active/1720>).
- Foro Social Mundial 2011, «Declaración Final de la Asamblea de los Movimientos Sociales», Dakar, 2011 (<http://fsm2011.org/es/declaracion-de-la-asamblea-de-los-movimientos-sociales>).
- Hartmann, Heidi I., «Un matrimonio mal avenido: hacia una unión más progresiva entre marxismo y feminismo», *Zona Abierta* 24, 1980, 85-114.
- Klein, Naomi, *No logo: el poder de las marcas*. Bartzelona. Paidós, 2004.
- León, Magdalena, «Pleno empleo y el trabajo de las mujeres», in Nalu Faria (arg.) (2003), 19-28.
- Marcha Mundial de las Mujeres, *Una década de lucha internacional feminista. 1998-2008*. Sao Paulo. SOF (Sempreviva Organizaçao Feminista), 2008 (www.marchemondiale.org/publications/libro1998-2008/es).
- Mies, Maria, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*. Londres. Zed Books, 1986.
- Miles, Angela, «Local Activisms, Global Feminisms and the Struggle Against Globalization», *Canadian Woman Studies/Les Cahiers de la Femme* 20/3, 2000, 6-10.
- Morán, Agustín (arg.), *El movimiento antiglobalización en su laberinto. Entre la «nube de mosquitos» y la izquierda parlamentaria*. Madril. Catarata, 2003.
- Nobre, Miriam eta Trout, Wilhelmina, «Feminismo en la construcción colectiva de alternativas», *Contexto Latinoamericano: Revista de Análisis Político* 7, 2008, 148-155.
- Pastor, Jaime, *Qué son los movimientos antiglobalización. Seattle, Génova, Porto Alegre... Los diferentes grupos y sus propuestas. El debate después del 11/09*. Bartzelona. RBA, 2002.
- Pérez de Orozco, Amaia, *Perspectivas feministas en torno a la economía: el caso de los cuidados*. Madril. Consejo Económico y Social, 2006.
- Río, Sira del, «Globalización y feminismo», in Agustín Morán (arg.) (2003), 187-212.
- Sen, Jai; Anand, Anita; Escobar, Arturo eta Waterman, Peter (arg.), *World Social Forum: Challenging Empires*. New Delhi. The Viveka Foundation, 2004.
- Sodupe, Kepa, *La teoría de las relaciones internacionales a comienzos del siglo XXI*, Leioa. Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua, 2003.
- Wallerstein, Immanuel, «Un nuevo aliento para el movimiento global por la justicia social», *América Latina en Movimiento* 471, «De indignaciones y alternativas», 2011, 22-23.

ARTEA 85

Aberria, identitatea eta demokrazia
Politika eta partaidetza
Demokrazia eta poliarkia

HAIZEA BARCENILLA

TEKNOZIENTZIA 91

Etchegoyenen menturak
113 • Gripea • Kapitsa

INAKI IRAZABALBEITIA

LITERATURA 97

Slow liburu-dendak I • Slow liburu-dendak II
Slow liburu-dendak III • Slow liburu-dendak IV

GOIZALDE LANDABASO

SOZIOLINGUISTIKA 103

Demolinguistika: inkesta soziolinguistikoa eta
kale neurketak (II)

Gaitasuna: euskaldun berriak eta euskaldun
zaharrak

Transmisioa • Euskararen erabilera

LIONEL JOLY

GLOKALIA 112

Materia ezaren kutsadura

Gerrarako materialak

Jainkoak gorde bitza lehendakariak (Obama
eta txistularia?)

JOSU LARRINAGA

Aberria, identitatea eta demokrazia

Argazkiek ez dute proiektuaren konplexutasunaren berri ematen: gazte talde bat ikusten da mahai baten inguruan hizlari bati entzuten, edo kuxinez osatutako instalazio boro-bil batean eserita, eztabaidan. Edozer izan zitekeen: elkarte ekologista baten bilkura, munduari bizikletan bira eman dion bidaiariaren aurkezpena edo auto-laguntzako tailer bat. Aldiz, proiektu artistiko bat da. *Be(com)ing Dutch* izan zen bere izena, eta 2006 eta 2008 artean Herbeheretan garatutako pentsamendu eta erakusketa ekintza izan zen.

Be(com)ing Dutch izenak bi zentzu elkartzen ditu espresio batean: «Herbeheretarra izanez/bilakatuz» esan nahi du hitz jokoak, eta proiektuaren oinarritzko galderak gordetzen ditu bere baitan: zer esan nahi du nazionalitate bat izateak? Nola bilakatzen da gizabanako bat giza talde baten partaide? Nola osatzen da identitate nazionala? Nola barneratzen da horrelako identitate batean gizabanakoaren edo giza talde desberdinen aniztasuna? Guztiak erantzun bakar eta zuzena ez duten galderak, eta ondorioz prozesu luze baterako oinarri bihurtu zirenak lehen unetik.

Be(com)ing Dutch proiektuak fase desberdinak izan zituen: hasteko, nazionalismoa, dibertsitatea eta kokapena bezalako gaien inguruko konferentzia eta hitzaldiak; aldi berean, artista, komisario eta agente kulturalen hainbat elkarketa, ikuspegi desberdinak eztabaidatzeko lan-taldeak eta ekintzak antolatuz. Horien artean garrantzizkoena Eindhovenen egindako Caucusa izan zen. Izena amerikar indiarrek arazo komunei konponbideak bilatzeko egiten zuten tribuen bilkuratik dator, nahiz eta gaur egun Estatu Batuetan talde politikoez euren hautagai eta bozeramaileak hautatzeko era-

biltzen dituzten batzarrak izendatzeko erabili. Eindhovene-ko kasuan, kulturaren esparruan zehar deialdi irekia egin zen, hiru astez partaidetza, nazionalitatea, hiritartasuna eta identitatea bezalako gaien inguruan eztabaidatu nahi zutenak elkartzeko; eta, asanblea bidezko oinarritzko demokrazian oinarrituz, lan-talde bat osatu zen hiriko Van Abbe museoan.

Proiektu horren berezitasunen artean Caucusaren garrantzia dugu; izan ere, komisarioek (Charles Esche eta Annie Fletcher), partaideekin elkartu zirenean, galdera asko zituzten, baina ez prozesua burutuko zuen erakusketaren ideia finkorik. Esan zitekeen hiru aste horietan zehar erakusketa eraikiz joan zela, taldeko partaide askok lan bereziak osatu zituztelako proiekturako, eta hainbat gairen ikuspegienez hazketa eztabaida horien bitartez eratu zelako. Azken finean, komisarioek ulertu ulertzen zutelako talde-identitatea ez dela pertsona bakar batek zehaztu dezakeen zerbait; bazekitelako identitate nazional bati buruz hitz egiteak nahi eta nahi ez arazoak sortzen dituela, horren barne eta horren kanpo sentitzen diren pertsonen artean; eta argi zutelako, identitate hori anitza eta aldakorra den heinean, anitza eta aldakorra izan behar zuela horri buruz hitz egiteko prozesuak ere.

Politika eta partaidetza

Jacques Rancière filosofoak, politika eta estetikaren arteko loturak aztertzen saiatu zenean, elkarketa oinarritzko maila batean ezarri zuen, hots: estetika elementuen banaketa eta kokapena da, eta politikak gizartearen banaketa zehazten du. Politikak banaketa sozialean, bakoitzak momentu bakoitzean duen lekuan eta horrek eskaintzen dizkion aukeretan duenez funtsa, estetikoak da berez. Adibide politiko bezala, langilea aipatzen zuen Rancièrek: bere kokapen sozialak lanari denbora guztia dedikatzen behartzen badu, politikari dedikatzen astirik ez badu, ez du boterearen banake-

ta horretan ez lekurik, ez partaidetzarik. Eta kokapen hori, politikoaz gain, estetiko ere bada.

Hortik abia zitekeen Van Abbe museoko Caucusari egin ahaleko kritika: zeinek hartu zuen parte asanblea bidezko batzorde horretan? Bada, prozesuan parte hartzeko astia, aukera eta interesa zuen giza talde espezializatu batek. Kulturaren munduko talde homogeneoa interesetan zein hezkuntzan, eta ziur aski identitatearen inguruko diskurtso kritiko garatuarekin. Artearen teknokraziak, nolabait. Onartu beharra dago bertan elkartu zirenek ez zutela inoiz gizarte zabal baten ordezkari izatea aldarrikatu; baina, bestalde, zenbaitek ezusteko ederra hartu zuten euren gogoeta erakusketan kale-ratu eta Eindhoveneko hiriak aparteko harrera egin ez zionean. Izan ere, gaiak hiriaren izaerari keinua egin nahi zion, eta interes handia espero zuten antolatzaileek, baina ez zuten halakorik lortu. Dirudienez, hiritar gehienek museoaren beste edozein programa bat bezala ulertu zuten *Be(com)ing Dutch*, eta arreta berdina eskaini zioten: orokorrean museoa bisitatzen dutenak joan ziren; orokorrean ez doazenak, ez.

Artea, politika eta partaidetza lotura zaileko hiru puntu dira. Politikan, partaidetza funtsezkoa da botere-esparruen banaketan presente egoteko. Talde baten ikusgarritasuna baldintzatzeko, parte hartzea murriztu eta prozesuetatik kanporatzea da modurik eraginkorrena. Horrela, existitzen ez dela ere sinetsaraz daiteke. Artean ikusgarritasunak garrantzi handia du, baina partaidetza modu desberdinetan uler daiteke, eta horrek izan dezake maiz artearen definitzian bertan eragin zuzena.

Artearen partaidetzaren inguruko eztabaidak laburbilduz, bada ikuslea ikusle legez agente pasibotzat ulertzen duenik, eta, ondorioz, ekoizpenean barneratu nahi duenik, modu eraginkor batean artea giza gogoetarako tresna gisa aurkeztuz. Praktika horiek artearen eta politikaren arteko lotura zuzenki ulertu, eta demokratikoago izatearen aldarrikapena astintzen dute hainbatetan. Ikusle-partaideak jarrera aktibo bat hartzen du, nahiz eta askotan artistak ezarritako zenbait

parametreri jarraitzen dien artelanaren ezarpenean laguntzeko. Bi motatako kritika nagusi jasotzen dituzte halako praktikek: batetik, ezarritako parametroen jarraipen horri lotuta, partaidetza erretorikoa dela, zehaztutako gidoi bati jarraitu besterik egiten ez duelako ikusleak, benetako aukera zabalik gabe. Beste alde batetik, arte izatetik aktibismo izatera pasatzen direla, arte izaera galtzen dutelarik, askotan azken objektu fisiko bati uko egiten diotelako.

Badira, aldiz, ikuslea agente pasibo legez beharrean, pentsalari aktibo bezala definitzen duten zenbait, begirada eta gogoeta gizabanakoaren emantzipaziorako lehen pausotzat hartuz; eta pentsamendu askea lortzen duen ikuslea subjektu politiko bihurtzen da aldi berean. Partaidetza aktiboaren aldekoek, aldiz, artearen posizio hierarkikoa leporatzen diete horietako praktika zenbaiti, artearen eta ikuslearen arteko esparrua banatuz, artea bizitzatik aldendu eta giza indarra galtzen duela adieraziz. Edozein kasutan, bide desberdina jarraitu arren, akzioa eta kontenplazioa kontrajartzen dutenek badute puntu komun bat: izaki politiko aske baten bilaketa.

Demokrazia eta poliarkia

2011n, Rennesko La Criée arte zentroan, *Democ(k)racy* izeneko erakusketa egin zen. Proiektu zabalago baten barnean kokatzen zen erakusketa, hots, Europan zehar garatuko ziren erakusketa bidaiari mordo baten lehena bezala aurkeztu zen. Asmoa artearen ikuspegitik demokraziaren sistemaren baliagarritasuna, mugak edota manipulazioa aztertzea zen. Oraingoz La Criéekoa da zikloaren barnean gauzatu den erakusketa bakarra, baina, edozein kasutan, ez da azken urteotan geure giza antolamendu politikoa probatu nahi duen lehen ekimena.

Rennesen ikusgai ziren lanen artean, Daniel Knorrek 2006an Mexikon burututako proiektu bat aurkeztu zuen. *¡Extranjero ven a votar!* izena zuen, eta urte horretako hau-

teskundeetarako atzerritarrentzako hautestontzi bat prestatzean zetzan. Horren bidez, artistak hiritartasunaren eta eskubide politikoaren mugak adierazi nahi zituen, Santiago Sierra Veneziako biurtekoan Espainiako pabilioian espainiar pasaportearen zutenei bakarrik sarrera ahalbidetzen zien modu berberean. Ekintza guztiz artistiko eta sinbolikoa bazen ere, Mexikoko autoritateek azkar debekatu zuten, horrek ukitzen zituen puntu mingarriak are argiago utziz.

Istvan Szakats komisarioaren testuak, hain zuzen, asanblea bidezko demokraziatik errepresentazio bidezko sistemara pasatzerakoan galdu diren erabaki posibilitatea eta partaidetza kalitatea azpimarratzen ditu, sistema garaikideari maiz egiten zaion kritika. Horren argia da bien arteko desberdintasuna, ezen Robert Dahl politologoak gaurko sistemari izen berria jarri baitzion: poliarkia. Askotan idealizatzen zen asanblea bidezko demokrazia Atenasko ezaugarriekin soilik zen operatiboa: partaidetza murriztua, estatus antzeko pertsonaiek osatutako taldea. Poliarkiak askoz ere jende gehiagoren eskubide politikoak aitortzea ahalbidetu zuen; baina, aldi berean, partaidetza horren balioa gutxiagotuz joan da, ia anekdotikoa bihurtu den arte, lau urtean behineko bozera murriztuz hiritarraren boterea.

Poliarkiaren beste ezaugarri baten isla Vlad Nancaren lanetan aurki zitekeen Rennesen. Errumaniar artistak Sobiet Batasunaren eta Europar Batasunaren banderaren koloreak trukatu zituen, *Jada ez dakit zein batasunaren partaide izan nahi dudan* izenpean. Sobietar blokearen erorketa eta gero, «mendebaldeko» lurraldeetan demokrazia eta kapitalismoa elkarrekiko beharrezkoak diren bi osagai gisa aurkeztu dizkigute, demokraziaren askatasuna kapitalismoaren gizabakoaren erabaki askatasunarekin lotuz. Baina binomio hori guztiz asmatutakoa da, azken urteotan ondo ikusi baitugu, demokrazia berdintasunean oinarritua dagoen bitartean, kapitalismoak ezberdintasunean duela funtsa. Horrela, Nancak sinboloak trukatzeko modu berean, kontzeptu hutsak nahasten dizkigute askotan hizlarien joko erretorikoek.

Artea demokratikoa eta masiboa bada, gehienetan, poliarkietan bezala, bere kalitatea murriztuta ikustearen arriskuan jartzen da. Baina arteak hitz egin dezake demokraziari buruz, eta, gizabanako desberdinak bateratzean gertatzen den era berean, badu gogoetara daraman eztabaida pizteko aukera.¶

Etchegoyenen menturak

Aurreko zenbakian ekarri nuen orrialde hauetara Etchegoyen irakasleak esandakoak harrotutako hautsen berri. Peskizan segitu dut, baina argibide askoz ere gehiago ez dut lortu pertsonaiari buruz. Hala ere, aste hauetan *Scientific American* aldizkariaren 1912ko abuztuaren 10eko zenbakia-
ren fotokopia jaso dut. Bertan, G.A. Thompson-ek Etchegoyenen proposamenaz idatzitako artikulu bat publikatu zen.

Deus berririk ez gure laguna identifikatu ahal izateko. Dena den, oso kuriooa gertatu zait Thompson-ek idatzitako artikuluaren sarrerak zenbait hilabete lehenago prentsan publikatutako informazioaren oso kutsu handia duela. Esaldi batzuek hitzez hitz handik aldatutakoak dirudite. Zer esan nahi du horrek? Sahara itsaso bihurtzeko asmoari buruzko informazio-iturria bat bakarra dela, hain segur. Kontuan hartzen badugu Frantziako prentsan ez dudala egitasmo horri buruzko arrastorik aurkitu, pentsa al genezake udako suge horietako baten aurrean gaudela? Kosta egiten zait onartzea, *Scientific American* aldizkari ospetsua eta serioa delako. Eta seriotasun hori du Thompson-
en artikuluak, Etchegoyenen proiektua zientziaren ikuspegitik aztertzen baitu. Egingarritzat jotzen du eta hainbat zientzialarik agertutako kezka arrazoimenaren bidez kritikatzeko dituzte. Esaterako, Saharako itsasoak Europa izoztegi bihurtzea ez lukeela ekarriko dio, Europako klima epelaren erantzulea ez delako Afrikatik etor daitekeen haize umelagoa edo lehorragoa, Atlantikoa zeharkatzen duten itsas korrante epelak baidiz. Sahara betetzeko desplazatu beharko litzatekeen urmasa itzelak Lurraren errotazio-ardatza mugiaraz lezakeela zen beste kezketako bat. Thompson-ek dotoreki eta zenbakiz la-

gundurik baztertzen du kezka hori, esanez egunero-egunero Mendebaldeko Atlantikoan, Ingalaterra Berriko eta Eskozia Berriko kostaldean mareak direla medio egunean bi aldiz desplazatzen den ur-bolumena Sahara ureztatzeko Mediterraneoetik desplazatuko litzatekeenaren magnitude-ordena berekoa dela. Mareek Lurraren ardatza ez dute desplazatzen, beraz...

Alta, bada, Thompsonen artikuluak aztarna ederra ematen du Sahara itsaso bihurtzeko proiektuen inguruan. Aurreko zenbakian aipatu nuen Etchegoyen ez zela ideia jaulkitzen aurrena izan. Thompsonek Roudaire koronela aipatzen du ideiarene aitzindari moduan. François Elie Roudaire, militar eta geografo frantsesa, sarrera da wikipedian: http://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_%C3%89lie_Roudaire. Bertan, xehetasun jakingarriak ematen dira Roudaireren ideiarene bilakaeraz eta Ferdinand de Lesseps-ekin izan zuen harremanaz. Roudaireren proposamenean sakondu nahi duenak bi iturritatik edan dezake. Batetik, 1874ko maiatzaren 15eko *Revue des deux Mondes* aldizkarian Roudairek argitaratutako artikuluan aipatzen da proiektua. Bestetik, F. de Lesseps-ek *Comptes Rendues des Seances de l'Academie des Sciences* aldizkariaren 1876ko uztaila-abenduko zenbakiko 122 eta 1.147. orrialdeetan eginiko komunikazioak daude. *Gallica* webgunearen bidez lor daitezke.

113

Duela hogeita hamar uste pasatxo bukatu nituen kimika ikasketak. Elementu kimikoak 103 zirela ikasi genuen, 104. eta 105. elementuen inguruko eztabaidaren berri izan arren. Halaxe kontatu nuen 1980ko hamarkadan idatzi nituen kimikako testu-liburuetan. Taula periodikoan hidrogenoa zen lehen elementua eta Lawrentzioa 103.a. Horietatik 98 elementu naturalak ziren eta gainerakoak laborategietan sortutako elementu artifizialak. Horietako 80 egonkorrak ziren eta gainerakoak erradioaktiboak.

Atzen hiru hamarkadatan ugaritu dira ezagutzen diren elementu kimikoak. Ezagutu terminoa erlatiboa izan daiteke kasu horretan, geroago ikusiko dugunez. Elementuen klubak 118 kide inguru ditu, horietako bat edo beste eztabaidan dagoelako oraindik. IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry) eta IUPAP (International Union of Pure and Applied Physics) erakundeek erabakiko dute. 118. elementuak ez du ponte-izenik; posizioari dagokion ununoktio du grazia. Livermorioa, 116.a, da ponte-izena duen atzena.

Ika-mika piztu da 113. elementuaren existentziaz. Irailean Japoniako ikerle-talde batek iragarri du elementu horren hirugarren atomoa sintetizatzea lortu dutela urteetako ikerketa-lan nekosoaren ondoren. Gertaera horrek 113. elementuak ofizialki taula periodikoan tokia izatea lekarke. Ekialdeko Asian sortutako lehen elementu artifiziala izango litzateke. Horrek morboa eransten dio auziari; izan ere, Errusiako eta AEBetako beste bi talde elementua sintetizatzearen lehian ari dira, eta elementua ere sintetizatu dutela aldarrikatu dute. Detektibeen nobeletan bezala, aurkikuntza horiek egiaztatzen diharduten aditu independenteek batzuek eta besteek paratutako ebidentziak aztertu beharko dituzte erabakitzeke, ea 113. elementua sintetizatua izan den, zeinek duen ohorea eta, ondorioz, zeinek emango dion izena. Eta hori ez da jardun azkarra eta erraza izango.

Elementu kimiko berriak partikula-azeleragailuetan sintetizatzen dira. Nola? Bi elementu arinago fusionatuz. Kasu honetan, Japoniako taldeak 113 protoi eta 165 neutroi dituen nukleo atomikoa lortu nahi zuen. Ez da txantxetako lana! Bederatzi urtean zehar eginiko 553 saioetan, 130 trilioi zink atomo bismutoko itu baten kontra talka eginarazi dira. Ikerlariak hasiera-hasieratik zekiten 100 trilioiko 3 eta 6 arrakasta-gertaera bitarte lor zitzaketela. Hiru lortu dituzte. Dena dela, 103. elementua 'ikustea' erdietsi al dute? Egia esan, ez. Elementua ezin da zuzenean behatu. Milisegundo labur batzuk irauten ditu bizirik, ondoren desintegratzeko. Desintegrazio horretan dago 113. elementua identifikatzeko

gakoa. Desintegrazio-prozesuaren ezaugarriak eta lortzen diren produktuak aztertuta ondorioztatzen da desintegrazio-katearen jatorrian 113 protoi eta 165 neutroi zituen nukleo bat dagoela. Zeharkako ebidentzia, hortaz. Horrelako kasuetan, edozein delarik esparrua, eztabaidarako tartea zabalaz jotzen da. Adituek esandakoaren zain egon behar da taularen 113. laukia bete dela segurtasunez aldarrikatu ahal izateko. Gure eguneroko bizitzan hagitx txikia izango da horren eragina; zientziaren muga harantzago joango da, ordea.

Honaino iritsita, irakurleak galde lezake ea horren bizitza laburra duen, zuzenean behatu ezin daitekeen eta kimikoki ezaugarritu ezingo den elementu batek tokia merezi duen taula periodikoan. Baietz uste dut. Artifiziala da; Lurrean ez dugu ezagutzen, baina gerta daiteke unibertsoaren tokiren batean, supernoba baten leherketan kasurako, eratzea. Aukera horregatik bakarrik taula periodikoan kokatu behar dela uste dut.

Bestetik, elementu artifizialen peskizak mamu bila ibiltzearen plantak izan ditzake bateren batentzat. Baliteke. Horren guztiaren atzean, jakintza sakontzeaz gainera, beste arrazoi bat ere badago. Hainbat zientzialari teorikoen ustez, horren bizitza laburreko elementu astun horien segidan egonkortasun-irla deritzon tartea egon daiteke. Irla horretako elementuen nukleoan ehunka protoi eta neutroi egonkorki batera egon litezke segundo, minutu edo egun batzuek. Elementu superastun horien ezaugarri fisikoek eta kimikoek muga berria ireki lezakete. Mugak gainditzeak beti darakar gizakion interesa, bestalde.

Gripea

Udazkenarekin batera gripearen kontra txertatzeko kanpainak abiatzen dituzte Osakidetza eta antzeko osasun-erakundeek. Kanpaina horiek arrisku-taldeak izaten dituzte helburu eta horiek txertatzea gomendatzen dute. Osakidetza-ren webgunean hiru arrisku-talde aipatzen dira: 65 urte bai-

no zaharragoak, diabetikoak eta gaixo kronikoak. Egia da zaharrenak direla gripearen ondorio larrienak eta heriotza pairatzeko aukera gehien dutenak. Horregatik hain zuzen ere txertoa jartzea gomendatzen zaie. Hori al da gripearen ondorioak leuntzeko estrategiarik egokiena?

Ba zenbait adituk zalantzatan jartzen du hori. Horien ustez, umeak txertatzea izango litzateke biderik eraginkorrena. Ordenadore bidez eginiko modelizazioek erakutsi dutenez, adinekoak babesteko haurren %20 immunizatzea eraginkorragoa izango litzateke, 65 urtetik gorako %90 txertatzea baino. Azterketa batek iradokitzen duenez, eskola-umeen %70 immunizatuta, komunitate osoa gripeaz babestuta egongo litzateke. Zergatik, umeak gaixotasunaren superbarreiatzaileak direlako, eskolak birusak trukatzeko guneak baitira.

1957tik aurrera eta hamar urtez, eskoletako umeak gripearen kontra txertatzeko kanpaina abiatu zuen Japoniak. Eskola-umeak txertatzea derrigorrezkoa izan zen. Gripearen eta pneumoniaren ondorioz hildakoen kopurua erdira jaitsi omen zen. Kalkulatu zenez, immunizatutako 420 umeko pertsona baten bizia salbatu zen, adinekoen artean bereziki. Programa bukatutzat jo zutenean eta immunizazio-ratioa jaitsi zenean, hildakoen kopurua nabarmen handitu zen hurrengo urteetan.

Ez dakit zergatik esperientzia horrek ez zuen segidarik izan; zergatik ez den estrategia hori toki gehiagotan frogatu. Itxura batean, estrategia horrek ondorio eraginkorrak ditu eta gainera kostu ekonomiko txikiagoak omen ditu. Orain, AEBetako zenbait tokitan umeak immunizatzeke programa pilotuak abian jarri dituzte. Eraitzen zain egon behar. Akaso, halakoren batean Osakidetzaren udazkeneko kanpaina horiek iraganeko bihur daitezke.

Kapitsa

Kapitsa abizena ezaguna da zientziaren esparruan. Piotr Leonidovitx Kapitsa sobietar fisikari ospetsuenetako bat

izan zen. Temperatura baxuko fisikan nabarmendu zen, eta horrexegatik jaso zuen 1978ko Nobel Saria. Besteak beste superjariakortasuna deskubritu zuen.

Oraindik orain beste bi Kapitsa ezagutu ditut eta ez nolana hikoak. Sergei Petrovitx Kapitsaren heriotza-oharrarekin egin nuen topo duela hainbat aste. Tupustean ezagutzen nuen Kapitsa etorri zitzaidan gogora, fisikaria baitzen zendutakoa. «Ez da posible!», pentsatu nuen, «zuloan behar zukeen aspaldi». Oharra leitzen jarraitzean Piotren semea zela ohartu nintzen, eta bere aita bezala pertsona ospetsua Errusian. Fisikaria eta demografoa izan zen. Zientziari ekarpen adierazgarriak eginikoa da, baina gizarte-ospea zientziaren dibulgazioak eman zion. 1973az gero, SESBeko telebistan *Bistakoa*, *baina sinestezina* izeneko zientzia-dibulgaziozko programaren ardura izan zuen. Gainera, 1982az gero, *Scientific Americanen* errusierazko edizioaren zuzendaria izan zen. Zientziaren dibulgazioaren ondorioz sari eta errekonozimendu ugari jaso zituen.

Puntu horretara iritsita, altzairuzko oihalaz akordatu nintzen. Europa bitan banatu zuen militariki, politikoki eta kulturaliki. Mende erdiz elkarri bizkarra emanda bizi izan ginen ekialdeko eta mendebaldeko europarrok. Asimov, Attenborough, Sagan eta bestelako dibulgatzaile anglosaxoiak etxe-ko egongelan sartuta izan genituen, haien istorioetatik edan genuen, zientziaren mundua deskubriarazi ziguten. Aldi berean, European bertan beste batzuk antzeko tamainako lana egiten ziharduten. Heriok eraman dituenean ezagutu ditugu. Kolonialismo kulturalaren beste ale bat.

Aurkitu berri dudan hirugarren Kapitsa, iaz hildako Andrei Petrovitx izan da, Sergeiren anaia gaztea. Geografo eta Antartikako esploratzaile horrek kontinente izoztuaren izotzaren azpian dagoen Vostok lakua deskubritu zuen inguru hartako uhin sismikoen espektroak aztertuta.

Harrapa itzak/n kapitsatarrak! ♣

Slow liburu-dendak I

Bizkor batean bizi gara. Abiada bizi honetara egokituta, astia urre preziatu bilakatu zaigu. Liburu bat eskuratzea ere arin baino arinago egiten dugu, eta gaurko egunean baditugu bide lasterrak horretarako: sarean hamaika saltoki izan dezakegu liburua(k) etxera bertora ekartzen di(zki)gu(te)nak, saltoki handi eta ertainetan aspaldi dago liburuz beteriko apalik, fast liburu-dendak ere badira, ia-ia pentsatu gabe bazka ematen digutenak. Agudotasunaren garaian patxada da desagertzen ari dena, eta liburuak lasai erosteko moduak ere bai. Hala ere, badirudi askoren beharra dela slow liburu-denda. Beharbada horregatik gure hiriburu askotan sortzen ari dira tankera horretako saltokiak. Nik ezagutu nuen lehenengo Bilbo Zaharrean dago kokatuta: Maiatzaren 2 kalean. Anti- liburu-denda. Metro batzuk gorago bazuen kide bat, munduko liburuak saltzen zituen liburu denda zoragarria. India edota Etiopiako ipuin liburuak elkarrekin ikustea arraroa egiten zen hasieran, ohitu nintzen arte. Ohitu eta zarratu, bat. C'est la vie. Baina Anti-k irauen du zutik... momentuz behintzat, eta urte askotarako izan dadila. Sartu eta berehala sentituko dituzu gauza bi: isiltasuna eta patxada. Denbora hanka puntetan doa Anti- liburu-dendan. Ez da oso handia, hiru segundo eta erditan zeharka dezakezu denda; baina, dastatu nahi baduzu, garrantzitsuena denbora ahaztea da. Mahai handi bi labealdi berriko aleekin. Hantxe ikusi nuen, esaterako, Alison Bechdel-en *Eres mi madre?* (*Are you my mother?*). Komikia da. Liburua eskuetan hartu eta zabaltzea gauza magikoa izan liteke zenbaitetan. Ukitu, usaindu, orriak pasatu eta deigarria egiten zaizun zerbaitean gelditu. Pertsona berri bat ezagutzea bezalako zerbaitean

da. Anti-k ez ditu milaka liburu, hormaren kontrako apale-tan sartzen direnak soilik. Baina oxigenoa dagoela sentitzen duzu, eta liburuak ere arnasa har dezaketela. Ez dizuet liburu-saltzaileari buruz hitz egin. Liburuak maite dituzte Anti-n. Eta igartzen da. Aholkuak emateko beti gertu, sarri pentsatu izan dut salgai dituzten liburu oro irakurri dituztela. Hoztean esan diezazuket liburu asko direla, eta seguruen den-denak ezin irakurri dabilzala, neure moduan. Anti-tik Alison Bechdelen liburuarekin joan nintzen pozik, zerbait zoragarria neraman sentsazioarekin, joan ere. Bere webgunea: www.anti-web.com.

Slow liburu-dendak II

Bilbotik Iruñeko Gaztelu plazara eramán ninduen lagun batek. Hantxe zegoen liburu denda ezagutu behar nuela. Izena: Me Quiero Vivir. L estua da liburu denda hau. Sartzerakoan mahai handia ikusi nuen, eta zutik ilustrazio eder eta bukolikoa zuen liburuak. «Hau ezberdina da», pentsatu nuen. Eskuma aldeko apal estuan, poema liburuak. Txikiak, estuak, luzexkak... idazle ezagun gutxi batzuk, gehienak ezezagunak ziren. Ezker aldeko mahaian, espermentazioa, ilustrazioak, hibridoak... hasieran beldurrez ukitzen dituzu liburuak, ez dakit zergatik, apurtuko diren beldur zarelako, agian. Beharbada zure eskuek harmonia apurtuko duten beldur zara, edo beste barik hain modu ederrean antolatutakoa suntsituko duzula pentsatzen duzu. Tentuz hartu nituen liburuak. Ederrak ziren. Ederregia izan liteke liburu bat? Aurrrerago egurrezko metro tolesgarria, aroztegian gauzak neurtzeko erabiltzen dituztenen antzekoa. Zabaldú eta alde batean, poema bat. Atzeko aldean, beste poema bat. Bazter batean hitzez beteriko kutxa asko, hozkailuko atean hitzekin jolasteko kutxak. Ingelese, frantsesez... ez, euskaraz oraindik ez. Halako batean ikusi nuen, azal gorria zilar kolorez zikindua. Erdian aurpegi bat edo. *Cuentos para adultos*. Dora Salazar, Harkaitz Cano, Joserra Senperena. «Anton Txekhóven

esanetan hiru bide har ditzake pertsona batek bizitzan...». Usain sarkorra zuen liburuak, identifikatzen asmatu ez nuen. Dena zeharkatu ostean, ederrena eraman nuen.

Iruñeak, ordea, badu bisita bat merezi duen beste liburu dendarik: La Hormiga Atómica (www.lahormigaatomica.net). Gaztelu plazan dagoena L bat bada, hau I luze bat da. Alde zaharrea dago, Kurla kalean. Sartu, kafetegi batera sartuko zara. Txikia, estua, eta han urrunean, zerumugan, zerbait dagoela ikusterakoan hurbildu eta, hara! Liburu denda bat. Apal asko ditu, gaika sailkatuak. «Metropoli» saila egin zitzaidan deigarria. Hirien gainean idatzitako liburuak dira. Ez da sail handia baina interesgarria. Ez dakit zergatik hartu nuen hortik libururik. Joseba Zulaikak Guggenheimi buruz idatzitakoaren alboan (*Crónica de una seducción. El Museo Guggenheim de Bilbao*), Bartzelonari buruzko liburu bat hartu nuen. Liburu dendaren akabukoan ate bat dago, patio batera ematen duen atea. Hango mahai ingurua aukeratu genuen liburuak ikusi, aztertu eta komentatzeko. Ez dakit zenbat denbora eman genuen han, kaña bi bestekoa. Handik libururik ez nuen etxeratu, hartutako liburuak bere lekuan utzi eta liburuzainak «hurrengora arte» esan zigun. Agurtu baino lehen gomendio bat eman zigun: Donostiako Kaxilda.

Slow liburu-dendak III

Amarako Easo kalearen inguruan dago Kaxilda, Arroka kaleko seigarrenean (www.kaxilda.net). Heldu eta berehala konturatu nintzen: ni hemen egona naiz, aspaldian, afari batean. Sartu eta lehenengo gauza begi bistara: jantokia. Dozena erdi mahai dago, barazki jaleen gutizia guztiak eta bat asetzen omen dituen, jatetxeak barazkietan baitu oinarria. Hutsik zegoen. Sotoren batera zihoan eskailera jaitsi eta bertan liburu denda. Hura ere, hutsik. Badu Kaxildak Bilboko Anti- liburu-dendaren eta Iruñeko La Hormiga Atómicaren zantzurik, ahizpak direla esango nuke. Liburu aukeraketa oso zaindua dute. Poesia, saiakera politiko eta historiko asko,

eleberriak, eta komiki bihurtutako eleberriak ere bai. Hara sartu eta lehenengo sentsazioa bitxia izan zen: berrogei eguneko gosearekin jakiz beteriko biltegira ailegatzen denaren antsietate ezin eutsizkoa sentitu nuen. Ezkerretik hasi nintzen. Hantxe aurkitu nuen Ray Bradburyk idatzitako *Fahrenheit 451* baina Tim Hamiltonek marraztutakoa. Eta deigarria egin zitzaidan beste bat: Willian Irwin-ek idatzitako *Los Simpson y la filosofía* (*The Simpsons and Philosophy*). Eleberrri grafiko asko dago azken urteotan goritu den modari edo jarraituz, baina hemen zeudenak mimoz hautatutakoak ziren. Aurrerago saiakera. Ez naiz oso saiakera zale, ez naute gehiegi erakartzen. Eta handik erdiguneko mahaietako batean iltzatuta geratu nintzen. Poema liburuak eta eleberriak. Liburu ilustratu asko ikusi nituen, eta ez erosten ahalegindu arren, bisualtasunak nigan duen erakarpenari ezin muzin egin. Azkenean Peter Kuperrek marraztutako *Diario de Nueva York* (*Greetings from New York City*) eraman nuen. Izugarri ederra. Clevelanden jaio zen Kuper, baina 1977az geroztik New Yorkeen bizi da, eta irudiak ikusita New Yorkekin maiteminduta dagoela ematen du. Zuri beltzean eta kolorez, handi eta txiki, New Yorkeko bizitza, egunerokoa kontatzen du Kuperrek. Usainak umetan erosten zizkidaten ipuinak gogorarazi zizkidan. Uste dut horregatik erosi nuela, eta Kaxilda zati bat etxeratu nahi nuelako, eta pentsatu nuen: liburu batek gogoraziko dit beti Kaxilda.

Kaxildatik irteterakoan, beste liburu denda berezia gomendatu zidaten. Zarauzko Garoa. Liburuak saldu ez eze, berbaldiak eta liburu aurkezpenak egiten omen dituzte. Baina Garoa egitear ditudan zereginen zerrendan dago, eta goizago edo beranduago aitzakiaren bat aurkituko dut bisita egiteko.

Slow liburu-dendak IV

Gasteizen oso aspalditik dago liburu denda bat: Zuloa. Zuloak ere eskailerak ditu. Eta bere zabaltasunean estua da.

Liburuak ezinbestean ohitu dira estutasunera. Bisitariak ere bai. Zati bi dituela esan genezake. Batetik, goiko aldean, liburu denda. Gustatzen zait liburu denda berrietara sartzea. Zaharrak izan arren. Azalduko dizut: tokiak urteak izan ditzake, edo mendeak, baina sekula ez bazara sartu, berria da zuretzat. Horixe da niri neuri Zuloarekin pasatu zitzaidana. Badakit aspaldikoa dela, badakit gasteiztar askorentzat topagune ezinbestekoa dela. Niretzat, baina, berria zen. Erakusleihoaren aurrean gelditu nintzen denbora luzean. Zelanbaiteko xarma aurkitzen diet eskaparateei. Erakusgarri zegoena ikusi ostean, atetik burua sartu nuen jende asko ote zen ikusteko. Ez, ez zegoen jende askorik. Jenderik bako liburu dendak gustatzen zaizkit. Atea pasatu eta hainbeste liburu batera ikusteak taupadak areagotu zizkidan. Ezkerretan apalak, eskumatara, apalak. Liburuak hemen, liburuak han. Gozozale batentzat gozodendan sartzea bezalako antsietatea sortzen zait. Zuloak badu literaturaren unibertsoaren magiatik zer edo zer. Beheko aldeak, ordea, misterioen bat argitzera zoazen sentsazioa uzten dizu. Pasabide estuan behera, literatura izan zitezkeen hamaika istorio otutzen zaizkizu. Harri artean. Ez nuen libururik eraman Zuloatik. Horrek buelta egitera behartzen nau; beraz, Gasteizerako ere beste aitzakiaren bat aurkitu beharko dut.

Gasteizen bertan beste liburu denda berezi batez hitz egin didate: Sekhmet liburu dendaz. Liburu zaharrak eta berriak saltzen omen dituzte. Egiptoar jainkosa baten izena darama, eta, esan didatenez, Egipto zaharreko gauza asko dauka. Hori, baina, hurrengo Gasteizerako bidaian bisitatu beharko dut. Eta bidaiez ari garelarik, Bilboko Tintas liburu denda ere aipatu behar dugu. Bidaia liburuak ditu ardatz. Herrialdeka sailkatua dago, eta, hortaz, eman dezagun Eskoziara egin nahi duzula bidaia. Europa barruko sailean aurkituko duzu Eskoziaren gaineko edozein liburu. Bidaia liburuak, Eskozia aipagai duen eleberria edo ipuin-bilduma. Oso liburu denda interesgarria da, eta bidaiaren bat prestatu behar baduzu, oso egokia, batez ere jomuga ohikotik

kanpora badago. Tintasen liburu aurkezpenak egiten dituzte. Hitzaldiak ere bai; beti ere, bidaia ardatz duten hitzaldiak. Liburu denda berezien sailari akabukoa emateko, eleberri grafikoak eta komikiak baino ez dituen Joker liburu denda aipatu behar dugu. Bilbon dago. Bertara sartzean, komiki zalegoa heterodoxoa dela konturatuko zara. Denetarik dute komikigintzan. Zernahi eska liteke, eta aholkularitza emateko gertu daude beti bertako langileak. Joker liburu dendak badu komikiak kaleratzen dituen argitaletxea, Astiberri (soilik eleberri grafikoak eta komikiak kaleratzen dituen bakarra Euskal Herrian). Jokerrera sartzen denak Astiberriko liburu guztiak erosgai ditu bertan.¶

Demolinguistika: inkesta soziolinguistikoa eta kale neurketak (II)

2012an hainbat datu soziolinguistiko argitaratu dira (inkesta soziolinguistikoa eta hizkuntzen kale neurketa, bereziki). Zenbaki honetan segida ematen zaio aurrekoan hasitakoari: 2012ko datu demolinguistikoen azterketa egiteari, hain zuzen ere.

Gaitasuna: euskaldun berriak eta euskaldun zaharrak

Aurreko zenbakian bi indar soziolinguistiko garrantzitsuak aurkeztu genituen: oinordetutako euskararen indarra, alde batetik, eta berreskuratutako (berriz aurkitutako) euskararen indarra, bestetik. Euskaldun berrien eta euskaldun zaharren proportzioen azterketak oinordetutako hizkuntzaren eta berreskuratutako hizkuntzaren arteko indarrak nola banatzen diren jakiteko laguntzen du. 1991n, elebidun gehien-gehienak euskaldun zaharrak ziren; gaur egun, aldiz, euskaldun berrien eta zaharren arteko proportzioa berdindu egin da eta adin talde gazteenetan euskaldun berriak nagusi dira. Adin talde horietan, berreskuratutako euskarak aurre hartu dio oinordetutako euskarari. Herrialdearen arabera alde handiak daude, noski; aurreikus zitekeenez, fenomeno hori ez da hain nabarmena Iparraldean, baina EAEn eta Nafarroan biderkatu egiten da.

Iparraldean 2011ko egoera 1996koa baino baikorragoa da. Garai hartan, adin-taldekako datuak oso ezkorrek ziren, zaharretik gazteenera etengabe jaisten zen euskaldun zaharren proportzioa; gainera, adin talde gazteenetan azkartzen

zen galera hori. Gaur egun, aldiz, euskaldun zaharren kopurua mantentzen ari da bi adin-talde gazteenetan (25-34 eta 16-24 urtekoak). EAEn eta Nafarroan, talde zaharretik 35-49 urteko taldera bitartean euskaldun zaharren proportzioa pixka bat jaisten bada ere, 16-24ko adin taldean igotzen da pixka bat; gainera, jatorrizko elebidunen proportzioa asko igotzen da adin talde horretan. Hori datu baikorra da oinordetutako hizkuntzaren gaitasunari dagokionez, badirudielako gainbehera historikoa bukatu dela. Berreskuratutako euskararen indarraren kasuan, are baikorragoak dira datuak: talde gazteenetan modu oso deigarrian igotzen da euskaldun berrien proportzioa; ikusi beharko litzateke euskaldun berri horiek beren gaitasuna objektiboki neurtzen duten eta zein neurritan objektibatzen eta egiaztatzen den ezagutza hori euskararen eguneroko errealitate soziolinguistikoan. Ezinbestekoa dirudi, dena dela, kontuan hartzea egoera soziolinguistikoaren kudeaketan oinordetutako euskaldunen kopurua berreskuratutakoena baino txikiagoa bihurtzen ari dela.

Transmisioa

Transmisioa hizkuntzaren osasuna neurtzeko eta etorkizuna aurreikusteko ezinbesteko tresna dugu; neurri handi batean, oinordetutako hizkuntzaren inertziaren indarraren berri ematen digu. Ez da faktore bakarra; aldiz, inertzia horretan beste aldagai batzuk sartu behar dira: adibidez, jaiotze-tasa, fluxu demografikoak edota hizkuntza gurasoen-gandik ikasi ez baina kalean ikasi dutenen kopurua...

Gaur egun euskararen transmisioa ondo mantentzen da, nahiz eta oraindik hobetu daitekeen, bereziki Iparraldean eta bikote mistoetan (gurasoetako bat erdalduna denean). Maila kualitatiboan, bada hobekuntzarik lortzerik ere: guraso biak euskaldunak direnean kasu dezentetan bi hizkuntzak transmititzen baitira, euskara baino ez transmititu ordez. Noski, gurasoen gaitasun maila faktore garrantzitsua

da azken kasu horretan: gero eta euskaldun berri gehiago dago edota erdararen aldeko gaitasun desorekatua duen elebidun gehiago dago. Zaila litzateke pertsona horiek beren seme-alabei euskara baino ez transmititzea; gainera, motibo komunikatibo eta emozionalengatik ez dirudi egokia litzatekeenik ere. Bere seme-alabei informazioak eta emozioak transmititzeko gai izan behar du guraso batek; gaitasun nahikorik ez badu euskaraz, hizkuntza bat baino gehiago erabili beharko du. Oso gutxi dira benetako elebidun orekatuak, bi hizkuntzetan gai guztiez hitz egin eta emozio guztiak transmititzeko gai direnak.

Bikote euskaldunei dagokienez, euskararen transmisioaren etena kasuen %3an gertatzen da EAEn, %5ean Nafarroan eta %13an Iparraldean. Bikote mistoetan, aldiz, etena kasuen %29an gertatzen da EAEn, %33an Nafarroan eta %44an Iparraldean.

Euskararen transmisioa bi gurasoak euskaldunak direnean (2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak) (%)

	EAE	Nafarroa	Iparraldea
<i>Euskara edota euskara eta erdara</i>	97	95	87
<i>Erdara</i>	3	5	13

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 14. or.

Euskararen transmisioa gurasoetako bat euskalduna denean (2 eta 15 urte bitarteko seme-alabak) (%)

	EAE	Nafarroa	Iparraldea
<i>Euskara edota euskara eta erdara</i>	71	67	56
<i>Erdara</i>	29	33	44

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 14. or.

Euskararen erabilera

Inkesta soziolinguistikoan, euskararen erabilera aitortua jasotzen da. Inkestatuek adierazitakoaren arabera, biztanle-

riaren %70,8k ez du sekula euskararik erabiltzen, %5ek euskara oso gutxi erabiltzen du, %8,1ek euskaraz erdaraz baino gutxiago egiten du, %6,2k euskaraz erdaraz beste eta %9,9k euskaraz erdaraz baino gehiago. Ez dago, beraz, 16 urte baino gehiagoko biztanlerik euskaraz baino egiten ez duenik, edo ez da kontuan hartu aukeren artean. Kualitatiboki interesgarria izango litzateke zonalde euskaldun batean bizi eta zonalde gutxi ateratzen den pertsonarik, euskara baino erabiltzen ez duenik, badagoen jakitea. Izatekotan bakan batzuk izango lirateke beharbada, eta kuantitatiboki ez litzateke kopuru esanguratsua izango; baina kualitatiboki interesgarria litzateke hori jakitea arnas-gune trinkorik badagoen jakiteko.

Inkestaren arabera, beraz, biztanleriaren %9,9 nagusiki euskaraz bizi da eta %83,9 nagusiki erdaraz. Alde handiak daude herrialdeen arabera, eta, espero zitekeenez, gaitasun kopuru handiena duten eremuetan erabiltzen da gehien euskara. Kontuan hartzen bada biztanleriaren %27 euskalduna dela (euskaraz dakiela) inkestaren arabera, horren herena baino pixka bat gehiagok erabiltzen du euskara erdara baino gehiago; ez da datu hain txarra, bereziki kontuan hartuta %16,1ek erabiltzen duela euskara erdara baino gehiago edota euskara erdara beste. Hemen ez ditugu elebidun hartzaileen erabilerak kontuan hartu, baina seguruenik erabilerak mugatu bat egiten du talde horrek ere.

Euskararen erabileraren azken hogeitako urteetako bilakaera baikorra da Euskal Herrian, nahiz eta, normala denez, ez duen gaitasunaren bilakaeraren proportzioa jarraitu. Hori Euskal Herri osorako egia bada ere, herrialdeka datuak ez dira hain baikorrak: EAEn erabilerak aitortua nabarmen igo bada, beste herrialdeetan, aldiz, ezkorra izan da bilakaera, bereziki Iparraldean. Azken kasu horretan, badirudi azken urteotan egonkortzen ari dela euskararen erabilerak. Inkestaren emaitzetan agertu ez arren, oso interesgarria litzateke euskara erdara baino gehiago erabiltzen dutenen bilakaera ere ezagutzea.

Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera 1991-2011 (%)

	1991	2001	2011
<i>Euskal Herria</i>	13,7	14,6	16,1
<i>EAE</i>	15,5	17,5	20,-
<i>Iparraldea *</i>	13,3	10,-	9,6
<i>Nafarroa</i>	6,-	5,9	5,5

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 18-19. or.

* Iparraldean, 1991n ordez 1996an jaso ziren datuak.

Hizkuntzen erabilera ezberdina izaten da eremuaren edo-eta gaiaren arabera, eta banaketa funtzional horren arabera izaten da egoera soziolinguistikoa bat diglosikoa edo ez. Banaketa horrek ere informazio handia ematen du hizkuntzen osasunari buruz, prestigioari buruz eta teorikoki elebitasun egoerak irauteko duen posibilitateaz. Hizkuntzen legeriari buruz ere informazio interesgarria ematen du hizkuntzen banaketa funtzionalak. Ondoko laukietan, euskararen erabileraren bilakaera aurkezten da eremuaren arabera:

Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera erabilera eremuaren arabera

	<i>Etxea</i>		<i>Seme-alabak</i>		<i>Lagunak</i>		<i>Lankideak</i>		<i>Udaletxea</i>		<i>Osasun zerbit.</i>	
	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011	1991	2011
<i>Euskal Herria</i>	16,8	14,2	16,8	18,7	14,7	17,8	13,6	19,6	11,7	19,4	6,9	15,3
<i>EAE</i>	17,3	17,1	10,1	22,8	16,1	21,3	15,4	24,5	13,9	24,8	8,3	19,8
<i>Iparraldea *</i>	16,-	10,7	16,5	11,1	17,2	14,5	11,9	10,9	14,4	8,3	5,7	3,5
<i>Nafarroa</i>	6,7	5,4	6,5	8,-	6,2	7,5	5,3	7,1	3,7	6,3	2,6	4,8

Iturria: V. inkesta soziolinguistikoa, 19-21. or.

* Iparraldean 1991n ordez 1996an jaso ziren datuak.

Luze mintza gintezke datu horietaz, oso esanguratsuak baitira. Hiru herrialdeen arteko ezberdintasun handiak ikusten dira, bai 2011ko datuetan, baita haien bilakaeran ere. Kasu bakoitzean eratoritzen den egoera soziolinguistikoa ere oso ezberdina da. Datu horiekin parametro ezberdinak deskriba daitezke: egoera diglosikoaren bilakaera, hizkuntza normalkuntzaren indarra...

Banaketa sozio-funtzionalari dagokionez, aurreko laukian ageri den sailkapenaren ordena eremu informalenetik formalenera aurkeztu da gutxi gorabehera (eta salbuespen garrantzitsu batzuekin: lankideekin eta udaletxekoekin egoera informalak izan daitezke, bereziki enpresa eta udaletxe txikienetan). Ikus dezagun, erabilerari dagokionez, eremu bakoitzaren postua zein den ondoko laukian (1. postuarekin euskararen erabilera handiena jasotzen duen eremua dugu, eta 6.a gutxiena).

		<i>Etxea</i>	<i>Seme-alabak</i>	<i>Lagunak</i>	<i>Lankideak</i>	<i>Udaletxea</i>	<i>Osasun zerbit.</i>
<i>EH</i>	1991	1	1	3	4	5	6
	2011	6	3	4	1	2	5
<i>EAE</i>	1991	1	5	2	3	4	6
	2011	6	3	4	2	1	5
<i>Iparraldea</i>	1991	3	2	1	5	4	6
	2011	4	2	1	3	5	6
<i>Nafarroa</i>	1991	1	2	3	4	5	6
	2011	5	1	2	3	4	6

Inkesta soziolinguistikoaren datuen arabera, orokorrean banaketa sozio-funtzional trinkorik ez dago Euskal Herrian. Fergusonek edota Fishmanek deskribatu eta aztertu izan duten diglosia fenomenoak ez da gertatzen ari gaur egun Euskal Herrian. Ez dago banaketa trinkorik eremu formaleen eta informaleen artean. Are gehiago, EAEn, adibidez, erabilera handiena bi eremu nagusiki formaletan egiten da: lankideekin eta udaletxekoekin. Diglosia egoeratik gertuen zegoen herrialdea Iparraldea genuen 1996an, eta neurri handi batean egoera berean jarraitzen du gaur egun ere. Herrialde diglosikoa izateaz gain, egoerak *language shift* delakoen tankera zeukan: erabilera altua zen lagunekin, seme-alabekin pixka bat txikiagoa eta etxean oraindik txikiagoa, frantsesa euskara ordezkatzeko ari baitzen testuinguru horretan. Lankideekin eta osasun zerbitzuetan nabarmen txikiagoa zen erabilera. Udaletxekoekin nahiko altua zen euskararen erabilera. Izan ere, Iparraldeko eremu euskaldunetako udalerrriak biztanle gutxiagoak izaten dira; bertan lanean dauden

pertsonak bertokoak dira, ezagunak, eta, beraz, udalerrriak ez du Hegoaldean izan dezakeen formaltasunik. Bistan denez, iraun duen bezala irauteko, inertzia propio indartsua zeukan euskarak bere alde Iparraldean, nahiz eta frantsesaren bultzakada asko nabaritu. Herrialde horrekin bukatzeko, ohar gaitezen Iparraldean 1996tik 2011 bitartean eremu guztietan jaitsi dela euskararen erabilera modu nabarmenean.

EAEn, hizkuntza plangintza eta berreskuratutako euskararen aztarna argia agertzen da. Gurasoek orain dela hogeitun urte baino askoz gehiago pasatzen diete euskara seme-alabei, beraiekin euskara erabiliz. Etxearen eremuan gutxiago erabiltzen da euskara; izan ere, pertsona askok eskolaren eraginez ikasi du euskara, hizkuntza hori erabiltzeko inor eduki gabe etxean. Lankideekin eta udaletxeetan erabileraren gorakada nabarmena plangintzari esker jazo da. Horrek egoera soziolinguistikoa modu adierazgarrian aldatu du: euskara etxeko, lagunarteko eta maila informaleko hizkuntza izan bada iraganean EAEn, gaur egun badirudi orekatu egin direla maila formaleko eta informaleko erabilerak. Are gehiago, badirudi maila formaleko erabilerak erabilera informalak aurreratzen ari direla. Hori txarra izan zitekeen eremu informaletan euskarak atzera egingo balu; baina ez da kasua, EAEn eremu guztietan igo da euskararen erabilera (etxean ezik), nahiz eta askoz nabarmenago igo den eremu formaletan. Aztertu beharko litzateke eremu informaletan euskara kopuru horietan zergatik gelditzen den. Hizkuntza plangintza gelditze horren arabera egokitu beharko litzateke; euskararen plangintzaren aurka dauden pertsonen irakurketa zein izango den aurreikusi eta diskurtso hori modu objektiboan nola indargabetu ere aztertu beharko litzateke.

Nafarroaren datuak nahiko neutroak dira, egoera soziolinguistikoa mantentzen den tankerakoa, aldeko plangintzaren eragin handiegirik gabeko datuak, hain zuzen ere.

Erabileraren banaketa sozio-funtzionalaren datuekin bukatzeko, aipa dezagun inkestan zehaztutako sei eremu horiek normalean hitzunen hizkuntz erabilera ia ehuneko ehun

osetzen dutela esaten dela. EAeko kopuru txikiena %17,1 etxean eta handiena %24,8 udaletxekoekin izanik, aitortuta-ko erabilera orokorra bi kopuru horien artean izatea espero genezake eta halaxe gertatzen da, %20koa baita. Ondoko laukian datuak laburbiltzen ditugu ehunekotan.

2011	Ezagutza	<i>Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak</i>	<i>Euskara gutxien erabiltzen den eremua</i>	<i>Euskara gehien erabiltzen den eremua</i>
<i>EH</i>	27, -	16,1	14,2 (Etxea)	19,6 (Lankid.)
<i>EAE</i>	32, -	20, -	17,1 (Etxea)	24,8 (Udal.)
<i>Iparraldea</i>	21,4	9,6	3,5 (Osas. zerb.)	14,5 (Lagunak)
<i>Nafarroa</i>	11,7	5,5	4,8 (Osas. zerb.)	8, - (S.-alabak)

Bukatzeko, aipa dezagun hizkuntzen kale-erabileraren VI. neurketaren emaitzak aurkeztu zirela uda honetan. Hemen, laburki, 2011n bildutako datu bakan batzuk jasoko ditugu eta inkestan agertzen diren emaitza aitortuekin konparatu-ko ditugu. Ezaguna denez, kale neurketetan kalean erabiltzen den hizkuntza behatzen da; beraz, ez da banaketa sozio-funtzionalaren arabera daturik jasotzen. Bistan denez, kalean maila guztietako erabilerak jasotzen badira ere, nagusiki informalak diren elkarrizketak jasotzen dira (famili arteko elkarrizketak, lagun artekoak...).

2011	Ezagutza	<i>Euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak</i>	<i>Behatutako erabilera kalean *</i>
<i>EH</i>	27, -	16,1	13,3
<i>EAE</i>	32, -	20, -	Gipuz.: 32,7; Bizk.: 9,4; Araba: 4, -
<i>Iparraldea</i>	21,4	9,6	6,2
<i>Nafarroa</i>	11,7	5,5	5,7

* Hizkuntzen kale-erabileraren VI. neurketa.

Gogora dezagun behatutako datuetan 16 urte baino gutxiagokoak ere kontuan hartzen direla, eta ez dela hori kasua inkesta soziolinguistikoan. Gazteena talde euskaldunena izanik, 16 urte baino gutxiagokoak behatutako kopuruetatik kenduko balira, jasotakoa baino emaitza txikiagoa jasotzea normala litzateke kale neurketan. Haurren presen-

tziak, gainera, eragin handia du euskararen erabileran, nabarmen igoz. Hala eta guztiz ere, aurreko laukian ikusten denez, adierazitako erabilera behatutako erabilera baino dezentente altuagoa da. Gure laukian, gainera, inkestaren datuetan euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenen kopurua kontuan hartu dugu, euskara erdara baino gutxiago erabiltzen dutenen kopurua kontatu gabe. Azken horiek kontuan harturik, are handiagoa da inkestaren eta kale neurketaren arteko aldea.

Ez gara gehiago luzatuko hemen datu horien analisisian, ez baitugu toki gehiago. Artikulutxo honetan ez ditugu euskararekiko jarrerak aurkeztu; dena den, inkesta soziolinguistikoaz orain arte kaleratutako txostenean oso informazio gutxi agertzen da gai horri buruz, eta ez oso esanguratsua.¶

Materia ezaren kutsadura

Mafaldaren neba txikiari gertatzen zitzaion pasa den mendeko 60ko hamarkadan marraztutako komikian. Irakurle adindunak gogoratuko dira, ez bakarrik txistearekin, egoerarekin ere bai: telebista ikusten ari da umea, orduan kristorenak eta bi ziren bakeroen pelikula bat, ama heltzen da eta ez zaio gustatzen umea egiten ari dena, orduan egiten zen moduan telebista desentxufatu egiten du eta akabo pagotxa. Joaten denean, umea lokiko zulo txotik begira jartzen da ea bakeroen arrastorik ikusten den... Kar-kar-kar. Jadanik elektrotresnak ez dira apenas desentxufatzen eta lokitik haratago zer dagoen begiratzeko ohitura galdu dugu. Alde honetan dena garbia eta txukuna bada, bizitza eta mundua ere horrelakoak dira, gardenak eta distiragarriak. Ekonomia immaterialaren inguruan horrela pentsatzeko oso joera handia dago.

Berriki *The New York Times* erreferentziazko egunkariak argitaratu du eurek eskatuta aholkularitza enpresa batek egindako ikerketa baten emaitza: Interneteko informazioa sustengatzen duten datu baseak mantentzen dituzten zerbitzariak —hau da, ikaragarritzko ordenagailu ahaltsoak gordeta dauden industria-guneak— energia elektrikoa parrastan gastatzen dute era oso arduragabean. Gau eta egun daude pizturik makrozerbitzari horiek, eskaera edonolakoak dela, eta saretik hartzen duten elektrizitatearen ehuneko 90 alferrikaltzera hel daitezke. Kontuan hartu behar da zerbitzariak ez dutela bakarrik energia euren funtzionamendurako erabiltzen. Piloka metatuta daudenez, hozte sistema oso ahaltsoak behar dituzte era egonkorrean funtzionatzeko. Munduan dauden biltegi digital horiek 30 bat zentral nuklearrek sortuko luketen energia munta erabiltzen dute. Energia hor-

nikuntzaren gorabeheren menpe ez egoteko, gasolioarekin funtzionatzen duten generadoreak barra-barra erabiltzen dira halako tokietan. Eta horrek suposatzen du maiz askotan gainditzen direla tokian tokiko kutsadura maila baimenduak. Hori gertatzen da, adibidez, askotan ekonomia berriaren ikurtzat eta leku paradisiakotzat hartzen den Silicon Valley kaliforniarrean.

Areago, zerbitzu informatikoen arloan, azken modatako bat erabiltzaile pribatuei datuak —norberaren ordenagailuko disko gogorrean barik— *hodeian* gordetzeko eskaintza egitea da. *Hodei* hori ez da gaseosoa, aipatzen ari garen makrozertbitzari horietako bat besterik ez da. Halako lekuetan, esan bezala, gas bakarrak kutsadurarenak dira. Kontuan hartu behar da Interneten dagoen beste joera komertzial bat dela erabiltzaileak gero eta datu gehiago sarean jartzera bultzatzea; orain dela gutxi aipatzen genuenez, norberaren azken txangoan egindako pare bat zientio argazki ikusi ahal izatea hil ala bizikoa izan daiteke (edo ez) norberaren familia eta lagunentzat..., baina lokiaren bestaldera begiratuko bagenu (edo behar bezalako faktura ordaindu beharko bagenu), *NYT*k Interneten atzealde toxikoa deitzen duena ikusiko genuke.

Azken urteotan asko aipatu da gizarte postindustrialetan ekonomiaren desmaterializatzeko batera jo zitekeela eta horrek ekarriko zuela ingurumenaren hobekuntza nabarmena: materia edo lehengai gutxiago erabili eta hondakin gutxiago botata. Oraindik ekonomia berdez hitz egiten denean pentsatzen da hirugarren sektore aurreratuaren jarduerak ez dutela kutsatzen edo askoz gutxiago kutsatzen dutela. Kontua ez da, zoritxarrez, lokiaren bestaldera ez dugula begiratzen, askotan badirudi lokirik ere ez dugula ikusten, ez garelako konturatzen jarduera horiek guztiek amankomunean daukatela beti entxufatuta egotearen beharra. Eta behar edo parrasta horrek oso kostu altuak ditu, batez ere energia iturrien murrizketa bortitz batera doan testuinguru mundialean.

Ona da gero eta ikerketa gehiago egotea ekonomia immaterialaren kostu ekologikoei buruz, eta dauden zatikako da-

tuek ez dute erakusten esperantzarako zirrikitu handirik: energia xahuketa oso handia da, baina hondakinen produktioa ere ikaragarria da. Informazioaren Gizarteko ikur-produktuen bizitza izugarri laburra da. Lerrook idazterakoan musika aditzen ari naiz orain dela berrogei urte erosi nuen disko-jogailuan (orratza aldatu behar izan diot pare bat bider). Nire bizitzako tarte hori erdira heldu zenean edo hasiko nintzen nire burua «informatizatzen», eta orain darabildana nire hamargarren ordenagailua da. Hori bai, herenegun oso modernoa zen, gaur... Berriki zendu den Barry Commoner iparramerikar aitzindari ekologista eta zientzialariak idatzi zuen bezala, gizakion eta naturaren arteko erlazioan hiru elementuk sortu dituzte gaur egungo arazo handiak: superpopulazioak, aberastasunaren hazkuntzak eta aurrerapen teknologikoeak. Debate horri muzin eginez gero, desmaterializazioa ezagutuko dugu —edo, hobe esanda, dute— energia eza ezagutuko duen mundu ilun eta hotzean. Orduan ez dute eguraldiaren pronostikoa Interneten begiratu beharko.

Gerrarako materialak

Eta ekonomia birtual horrek funtzionatzeko behar dituen lehengaien eskasiak gerrak ere sortarazten ditu munduan zehar. Kongo belgikarra izan zen garai batean, Herbehereetako erresuma txikiko kolonia baina, Leopoldo erregearen finka erraldoi partikularra izan zen —bertan bizi izandako horrorea Joseph Conrad nobelistak islatu zuen maisuki ilunpean bihotzera egindako bidaian, gero Coppola zinemagileak Vietnamen kokatu zuena; Bernardo Axagak ere landu zuen gaia bere azken nobelan—; Zaire bilakatu zen gero herrialde hori, bertan jaiotako diktadoreen garaian; eta Kongo da orain berriz, gerra zibil odoltsu baten antzokia. Gerraren jaunek orain film ikusienetatik ateratzen dituzte ezizenak, eta, Kurtz izan beharrean, *Terminator* dira, adibidez. Baina gerraren zioetan betiko susmagarriak agertzen

dira: horko lurra aberatsak dira urre, tungsteno, tantalio eta eztainua bezalako metaletan; ordenagailu, telefono mugikor eta gadget moderno guztien zirkuituetan presente dauden materia horiek gure giza materia ilunaren gutizia eta bizio guztien amak dira, nonbait.

Lehengai horietan aberatsa da Afrika, eta baita laborantzarako lurretan ere. Ezaguna da baztertutako kontinente hori —*Homo sapiens*aren jaioterria eta gure espeziea egiteko gai den krudelkeria guztien antzokia— gaur egun borroka latz baina ezkutu baten kokalekua dela. Nazioarteko enpresa handiak eta inbertsio funtsek beren baliabideak merke erosten saiatzen ari dira, baina lehia estua dute munduan gero eta ozenago agertzen ari den agente berriarekin: Txinako Estatuko funtsek ere merkatu horretan sartu dute muturra, eta multinazional baten moduan funtzionatzen dute, baina funts subiranoen itxurarekin. Hegemonia ekonomikoa ekialdera bidaiatzen ari delako zantzuak gero eta nabariagoak dira, eta, hori dela medio, aktore hegemoniko zaharraren —AEB— eta berrien artean burua altxatu nahi duen txinatar gobernuaren arteko tentsioak geroz eta nabariagoak dira.

Azken hilabeteotan nazioarteko tentsioen alorrean nahiko entretenituta egon gara zinemaren meka den Kalifornian film lerdo batek —Mahomaren kontu batzuk erridikulizatzen zituena— islamista erradikalen artean sortarazitako erreakzioekin. Ez da txantxa, jendea hil da halako txatxukeria batengatik, eta berriz ere entzuten dira Huntingtonek aurreikusiriko gerra hotsak. XXI. mendean gerrak zibilizazioen artekoak, hots, erlijioen artekoak izango al dira, iparramerikar politologoak iragarri bezala eta I- eta M-11k konfirmatu bezala?

Agian pentsatu beharko genuke hurrengo urteotan krisi sistemikoak eskatuko duela gerra globalen bat egotea —Afrikako eta beste lekuetako gerra lokalak aparte— kapitalaren metaketa ziklo berri bati ekiteko, baina, erlijioagatik baino, hegemonia ekonomikoaren kontu hori garbitzeko izango da. Oso nabariak izan dira azken hilabeteotan Japonia eta Txi-

naren artean egon diren kalapitak, irlatxo batzuk gorabehera, eta Obamaren hauteskunde kanpainan ere leku nabarmena eduki du AEBek Txinari Munduko Merkataritza Erakundearen aurrean salaketa jarri izana, lehia komertzial desleiala egiteagatik. Europa zahar eta deprimitutik begiratuta, agian orain gerra berri horren antzoki nagusia Pazifikorantz mugituko dela pentsatzeko itxaropena gelditzen zaigu. Izan ere, gure kontinentean jadanik ez dago gazte nahikorik holarako kontuei eusteko. Gaiak ez du ironiarako tarte handirik uzten, baina leku dekadentean bizi garenez gero...

Jainkoak gorde bitza lehendakariak (Obama eta txistularia?)

Obamaren hauteskunde-kanpaina aipatu eta errealitate gordinari heldu behar: aldizkari eta sail honek dituzten eskakizun bihurrieten ez da txikiena denbora epeena: hau irakurtzean jakingo duzue munduan gertatu diren bi hauteskunde inportanteen emaitzak: EAE eta AEBetako lehendakariak hurrenez hurren nortzuk diren, alegia. Baina hau idazterakoan pare bat egun falta dira Ajuria Eneko maizterra nor izango den jakiteko eta pare bat aste Etxe Zurian bainugelak berriztatu eta hormak margotu beharko ote dituzten konprobatzeko. Hau jakin-mina!

Etxe Zurian ez da kolorerik aldatuko, nire ustez. Chicagoko suge-liluratzailleak gogo barik ekin dio kanpainari, total badaki azkena izango dela eta lehenengo agintaldian lortu ez duena —eta hor dauka Guantanamo eta faktura handiagoa pasa ahal dion etorkinen erregulazio beharrak— ez du orain konponduko. Baina, garai latz hauetan, Venezuelan gertatu den moduan, jende xeheak nahiago ditu demagogo ezagunak neoliberal berri gehiago ezagutzea baino.

Eta Ajuria Enean Alonsotegiko txistularia eseriko da, hauteskundeetan bozkatuena izanda ziurrenik, bakarrean edo nahi ez dituen babes pozoinduekin eta auskalo zer asmoekin. Kanpainan, besteak bezala, asmoen berri gutxi eman di-

gu, nolabaiteko uztiagile onaren itzalak —alderdiarena, ez berea— eta boto-emaile kontserbadoreen prebentzioak lapi-koa beteko diotelakoan. Orain berrogei urte Madrileria triunfatzera joandako rockero donostiar batzuek kanta kaiku bat egin zuten: «Jainkoak gorde beza lehendakaria, ez dela ez rastafaria, bera baita txistularia» esaten zuen gero Negu Gorriak taldeak egin zuen bertsio euskaldunak. Profetikoa izan zen Poch Gasca aspaldi hil zen musikariak egindako kanta, eta, erabateko *underground* izaki, hedapen zabala eduki zuen: gaztelaniaz, euskaraz, galegoz eta katalaneraz abestua izan da: azken honetan (edo) Sabino Méndezek abesten zuen «Dios salve al honorable, [...] que no es molt presentable». Oraingoan, gurean, Artur Mas aurkeztu izan balitz...¶